

Fotografové Černobylu

Fotografové Černobylu

**Fotografové
Černobylu**

**The Photographers
of Chernobyl**

Obor: Tvůrčí fotografie

Vedoucí práce: MgA. Petr Vilgus, Ph.D.

Oponent: doc. MgA. Pavel Mára

—
Slezská univerzita v Opavě

Filozoficko-přírodovědecká fakulta v Opavě

Institut tvůrčí fotografie | Opava 2014

Abstrakt

Cílem práce je zmapovat téma černobylské tragédie v práci českých i zahraničních fotografů od roku 1986 po současnost.

Klíčová slova:

Černobyl; jaderná havárie; reportážní fotografie; dokumentární fotografie; konceptuální fotografie

Abstract

The aim of this thesis is to chart the theme of Chernobyl tragedy in work of Czech and foreign photographers since the year 1986 till now.

Key words:

Chernobyl; nuclear accident; photojournalism; documentary photography, conceptual photography

SLEZSKÁ UNIVERZITA V OPAVĚ
Filozoficko-přírodovědecká fakulta v Opavě
Akademický rok: 2012/2013

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Tereza VAŠKŮ**
Osobní číslo: **F090982**
Studijní program: **B8204 Filmové, televizní a fotografické umění a nová média**
Studijní obory: **Tvůrčí fotografie**
Tvůrčí fotografie
Název tématu: **T: Fotografové Černobylu**
Téma anglicky: **T: The Photographers of Chernobyl**
Zadávající ústav: **Institut tvůrčí fotografie**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cílem práce je zmapovat téma "Černobylské tragédie" od roku 1986 (v tomto roce došlo k tragické havárii jaderné elektrárny v Černobylu) po současnost v práci fotografů českých i zahraničních.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a použila jsem pouze citované zdroje, které uvádím v bibliografických odkazech.

Souhlas se zveřejněním

Souhlasím, aby tato bakalářská práce byla zařazena do Univerzitní knihovny Slezské univerzity v Opavě, do Uměleckoprůmyslového muzea v Praze a zveřejněna na internetových stránkách Institutu tvůrčí fotografie.

Poděkování

Mé poděkování patří především MgA Petru Vilgusovi, Ph.D. za vedení této práce a za jeho opakované a neúnavné konzultace; dále pak mé mamince a jejímu muži Jiřímu, Magdě, Adéle a mému milovanému muži Václavovi, kteří mi všichni v kritickém období pomáhali hlídat malého Kryštofa a tím významně dopomohli k dokončení této práce. Václavovi mj. děkuji i za pomoc s jazykovými korekturami. A Kryštůfkovi děkuji za trpělivost, s níž, ač nerad, toto období přežil...

V Opavě, 10. srpna 2014
Tereza Vašků

Obsah

Úvod _____	15	VII. kapitola	Robert Knoth a jeho zájem o lidské osudy _____	68
I. kapitola		VIII. kapitola	Donald Weber a jeho »post-atomická otázka« _____	78
První fotoreportéři katastrofy z roku 1986 a jejich nasazení na život a na smrt _____	18	IX. kapitola	Guillaume Herbaut, Francouz v zóně _____	88
II. kapitola		X. kapitola	Václav Vašků a jeho posun od reportážního pojetí k procítění Zóny skrze fotografii _____	98
Gerd Ludwig a jeho dlouhý stín Černobyly plný kliše _____	36	XI. kapitola	Černobyl a ti druzí _____	114
III. kapitola		XII. kapitola	Ženy – fotografky a Černobyl _____	124
Paul Fusco a dojemně upřímné černobylské dědictví _____	42	XIII. kapitola	Mistrovské workshopy Antonína Kratochvíla a Agentury VII v Černobyly _____	130
IV. kapitola				
Antonín Kratochvíl - fotograf zachycující bizarní emoce, jež vibrují zakázanou zónou _____	50			
V. kapitola				
Robert Polidori a jeho estetizovaná Pripjať a Černobyl _____	60			
VI. kapitola				
Pierpaolo Mittica, italský fotograf s praxí dentisty zajímaví se o fakta _____	64			

Závěr _____	145	Kratochvíla Michaelem, který s ním v roce 1996 absolvoval cestu do Černobylu jako jeho asistent ____	163
Přílohy:			
Příloha I.		Příloha IV.	
Rozhovor s Antonínem Kratochvílem o jeho zkušenostech z jeho 1. návštěvy Černobylu v roce 1996, dalších cestách a o workshopech _____	149	Seznam studentů workshopů v Černobylu A. Kratochvíla ____	165
Příloha II.		Prameny:	
Rozhovor s fotografem Petrem Tomanem _____	157	Seznam použité literatury _____	169
Příloha III.		Webové stránky _____	170
Rozhovor se synem Antonína		Elektronické zdroje _____	171
		Rozhovory (zdroje) _____	176
		Jmenný rejstřík _____	177

Úvod

V noci 26. dubna 1986 v 1 hodinu 23 minut místního času došlo na 4. bloku jaderné elektrárny v Černobylu k zatím nejhorší technické havárii v celé lidské historii. Běžný tzv. turbínový test se díky několika osudným chybám operátorů vymkl kontrole a způsobil přehřátí reaktoru, jeho následný výbuch a rozmetání radioaktivního jádra do okolí. Tisícitunový poklop reaktoru byl odhozen jako poklička, část jaderného paliva se roztekla a radioaktivní obsah reaktoru byl vymrštěn stovky metrů vysoko nad elektrárnu, kde se jej chopily větrné proudy a roznesly nad celou Evropu a část Asie. Uvádí se, že radioaktivní mrak v následujících týdnech třikrát obletěl zeměkouli a kontaminoval rozsáhlá území Evropy, především v dnešním Bělorusku, na Ukrajině a v Rusku.

Havárie následně postihla miliony lidí a co do rozsahu škod a utrpení lidí je srovnatelná pouze s válkou. Díky radioaktivní kontaminaci se značné části Běloruska a Ukrajiny staly neobyvatelnými (v Bělorusku byla nebezpečně kontaminována celá jedna čtvrtina rozlohy státu). Odhaduje se, že nejméně 350 tisíc obyvatel (některé prameny však uvádějí až 430 tisíc a více) muselo být evakuováno a navždy tak ztratili své domovy. Více než 600 tisíc lidí z celého tehdejšího Sovětského svazu bylo povoláno, aby pomáhali likvidovat následky havárie a později se jim začalo říkat likvidátoři. Mnoho z nich obdrželo vysoké dávky radiace a za své nasazení zaplatili zdravím, nebo dokonce životem. Kolik lidí má Černobyl na svědomí, není přesně známo a ohledně počtu obětí panuje velká kontraverze i mezi odborníky. Z původních několika desítek lidí, kteří prokazatelně zemřeli na následky vysokých dávek záření, se dnes i ty nejnižší odhady (zpráva Mezinárodní agentury pro atomovou energii) vyšplhaly na desítky tisíc, jiní autoři však odhadují počet přímých i nepřímých obětí nejméně na milion.

Na téma Černobylu vzniklo mnoho vědeckých prací, byly publikovány tisíce knih a článků, natočeny desítky dokumentárních i hraných filmů, dramatinovány divadelní hry a samozřejmě, už od prvních dnů tragédie, vznikalo také velké množství fotografií. Bez nadsáz-

ky se dá říci, že Černobyl byl tematizován snad ve všech oblastech lidské kultury. Cílem této práce je zabývat se tématem Černobylu v práci profesionálních fotografů.

Práce je rozdělena na několik částí. První představuje fotoreportéry dokumentující Černobyl bezprostředně po havárii. Popisuje jejich většinou čistě reportážní snímky, ocenění, která za svou práci získali v mezinárodních soutěžích a také, bohužel, i zdravotní následky, které si z této práce díky silným dávkám radiace odnesli.

Druhá část práce představuje snahu o přiblížení fotografů, kteří začali přijíždět do Černobylu později, většinou až začátkem 90. let, a které považují za důležité v celkovém kontextu své práce. Kritériem pro jejich výběr byla buď vlastní fotografická publikace související s Černobylem nebo jejich dlouhodobý zájem o tento problém, nejlépe však obojí. Všechny publikace jsou zahraniční, byly publikovány většinou v anglické jazykové verzi a jejich dostupnost v České republice je minimální. Mým cílem zde bylo ukázat i širší záběr knih, jejichž textové části popisující černobylské příběhy pomáhají divákovi lépe pronikat do kontextu fotografií.

Následující třetí část se zaměřuje na fotografy a fotografky, jejichž zájem o téma byl spíše jednorázového charakteru nebo byl příliš úzce zaměřený, avšak měl zajímavý výstup. Jedna krátká kapitola je pak věnována i ženám fotografkám, kterých sice nebylo mnoho, o to více jsou však jejich fotografie zajímavé, patrně vzhledem ke zcela odlišnému přístupu, než jaký nalézáme u mužů.

Poslední část práce představuje zatím málo popsany fenomén mistrovských fotografických workshopů Antonína Kratochvíla a Agentury VII pořádaných v uzavřené Zóně.

Práce je doplněna množstvím obrazových příloh ukazujících styl jednotlivých fotografů, což umožňuje pohodlně srovnávat vizuální část s teoretickým textem.

První fotoreportéři katastrofy

**Igor
Kostin**

**Vladimír
Repik**

**Valerij
Zufarov**

**Anatolij
Rasskazov**

I. kapitola

První fotoreportéři katastrofy z roku 1986 a jejich nasazení na život a na smrt

Rozdíl mezi fotoreportéry, kteří fotografovali Černobyl bezprostředně po havárii a těmi, kteří se později zabývají dědictvím Černobylu, je velmi zřetelný. Ti první byli nasazení do první linie, odkázáni na své fotoaparáty a jedinou možností bylo zachytit reportážní snímky. Čtvrtý blok jaderné elektrárny roztrhaný na kusy – z jedné strany, z druhé, seshora z vrtulníku. Vyfotit likvidátory... Možností moc nebylo a ani to nebylo žádoucí. Osobnost fotografa šla stranou ve prospěch čistého dokumentu. Cílem bylo zachytit důležitou informaci, která by se dala předat veřejnosti. Zdokumentovat jadernou havárii obrovského rozsahu, neštěstí, kterému by bez důkazů nikdo neuvěřil. Velice frustrující pro fotografy muselo být, když byl tento cíl od prvních dnů mařen záměrem politbyra a vlády SSSR událost utajit, později bagatelizovat její skutečný rozsah a zkreslovat informace s cílem nevyvolat paniku, což stálo životy mnoha lidí a zapříčinilo doživotní zdravotní problémy několika generacím postižených obyvatel. První fotografií, uveřejněnou v deníku Pravda, se stal až jeden ze snímků Vladimíra Repika.

Přirovnat první fotografie Černobylu k válečným reportérům je na místě i proto, že riskovali své zdraví a někdy i životy. Ze čtyř fotografů, kteří byli na místě bezprostředně po výbuchu, zemřeli dva na nemoci související s ozářením – Anatolij Rasskazov a Valerij Zufarov. Igoru Kostinovi zůstaly vážné zdravotní problémy – prodělal například několik operací štítné žlázy. Jediným, kdo zázrakem neutrpěl vážnější zdravotní následky, je Vladimír Repik.

Igor Kostin – svědectví z místa činu

Pro přiblížení atmosféry a pocitů fotografa v den tragické události zařazuji citaci, kterou jsem přeložila z Kostinovy knihy *Chernobyl: Confession of a Reporter*. Kostin zde mj. uvádí, že na světě existuje jen jedna jediná fotografie elektrárny, která byla pořízena ve stejný den, kdy k došlo nehodě, a to jeho vlastní snímek. (Na dalších stránkách si dovolím

tento fakt zpochybnit.) Jedná se o barevnou fotografii na výšku zachycující část rozervaného 4. bloku jaderné elektrárny Černobyl. V rozích snímek částečně rámuje okénko helikoptéry, z níž Kostin místo nehody fotografoval. Část budovy chránící 4. reaktor je naprosto zničená, střecha roztrhaná na kusy, na zemi obří haldy radioaktivní sutě, zbytky palivových tyčí a grafitu z reaktoru. Obraz má fotoreportér velmi zrnitý, což zapříčinil extrémně vysoký stupeň radiace. Velmi zajímavé je také to, co Kostin o fotografování z prvního dne uvádí ve výše zmíněné knize: „...Ve spodní části ruin jsme mohli stěží rozeznat červený záblesk srdce reaktoru ve stavu rozpadu. Kapičky horkého potu mi stékaly dolů po předloktí. Teplota byla velmi vysoká, ačkoli jsme neviděli žádné plameny. Mechanicky jsem otevřel okénko, jako to dělám pokaždé, abych se vyhnul odleskům. Fotoaparát jsem měl připravený a pořídil jsem první snímek. Kabinu helikoptéry naplnil obrovský závan horkého vzduchu. Najednou jsem si chtěl rozškrábat krk. Byl to nový a zvláštní pocit. Těžko jsem polkl slinu. Pravděpodobně toxický kouř z požáru. Přestal jsem kašlat a namířil objektiv na zem. Udělal jsem první snímky, okolo dvaceti. Najednou se můj fotoaparát zasekl. Mačkal jsem spoušť, ale nic se nestalo. Mechanismus jakoby dostal chřipku. Zuřil jsem. (...) Když jsem v Kyjevě film vyvolal, byl pokryt neprůhlednou vrstvou. Téměř všechny fotografie byly naprosto černé, jako kdyby byl fotoaparát otevřen na plném světle a film byl naexponován. Tehdy jsem to nechápal, ale bylo to od radiace. Marie Curie byla konfrontována se stejným fenoménem, když se pokoušela izolovat radium. Radiace vytváří na filmu nebo fotografických deskách otisk. Jen první fotografie vypadaly méně poškozené. Nepochybně byly ochráněny kazetou filmu. Boj s filmem jsem zakončil získáním přijatelné fotografie, kterou jsem poslal do Moskvy, do hlavní kanceláře agentury Novosti. Nebyla publikována. Přesto jsem již tehdy věděl, že se do Černobylu vrátím pořádit další fotografie.“¹

Jak se Igor Kostin helikoptérou k místu havárie v ten samý den dostal, popisuje ve své knize takto: „26. dubna 1986 mě vzbudil zvuk zvonícího telefonu. Odpověděl jsem automaticky bez rozsvěcení světla. Mé oči byly stále zavřené. Rozpoznal jsem hlas jednoho z mých přátel, pilota helikoptéry: ‚Igore, v jaderné elektrárně v Černobylu došlo k požáru. Chceš jet s námi?‘ Jako fotografa a reportéra tiskové agentury Novosti mě tyto půlnoční telefonáty nepřekvapují. Polospícím hlasem jsem nabídku přijal.“²

Tolik jen k naznačení reality toho dne zaznamenané Igorem Kostinem.

Kostinovy práce z prvních dní po výbuchu, ale i z let následujících po havárii, vyhrála 1. cenu a čestné uznání v soutěži World Press Photo. Také ho však vystavila vysokým

1 KOSTIN, Igor. *Chernobyl: Confessions of a Reporter*. New York: Umbrage Editions, 2006. ISBN-10: 1884167578

2 KOSTIN, Igor. *Chernobyl: Confessions of a Reporter*. New York: Umbrage Editions, 2006. ISBN-10: 1884167578

dávkám radiace, což mělo za následek onemocnění štítné žlázy a následně několik operací – jeden z nejrozšířenějších důsledků nemoci z ozáření.

Kostin a World Press Photo

V ročníku 1986 na World Press Photo získal Kostin 1. místo v kategorii Věda a technologie za svůj černobílý soubor z Černobyli pořízený v následujících dnech po havárii. Tento soubor zahrnuje 12 fotografií zachycujících například fotografii z vrtulníku s dozimetristy kreslícími mapu zamoření kontaminované zóny nad místem havárie; „likvidátory“ připravené vyšplhat na střechu jaderné elektrárny, aby tam nasazovali své životy při likvidaci ozářených trosk; autobus plný lidí v bílých pláštích, ochraných čapkách a respiračních maskách; dozimetristy v terénu i nákladáky omývané hadicí a tím zbavované radiace; rovněž tak fotografie elektrárny z vrtulníku s postaveným sarkofágem nad havarovaným reaktorem.

Tři roky po prvním ocenění, v roce 1989, dostal Kostin čestné uznání v kategorii Příroda za svůj barevný soubor na téma následků Černobyli. Explikace souboru vysvětluje: „Respirační masky jsou běžně užívány v okrese Narodiči, 80 km od Černobyli. Sovětská vláda se rozhodla částečně evakuovat oblast až 40 měsíců po jaderné katastrofě. Během té doby se v zamořených vesnicích narodilo 190 deformovaných dětí.“³

Soubor deseti fotografií ukazuje mutace jablek; postižené narozené hříbě se zdeformovanými nohama, které hned zemřelo; deformované selátko; mrtvé lidské embrya a další snímky odkazující k hrůzám, jež souvisejí s ozářením.

Zajímavé také je, co způsobila jedna z jeho fotografií. V roce 1988 Kostin v Bělorusku objevil ve speciální škole pro opuštěné děti jednoho malého postiženého chlapce. Měl jen jednu ruku a krátké deformované nožičky. Kostin chlapce vyfotografoval a snímek byl uveřejněn v místním běloruském a dítěti se začalo říkat „Černobylské dítě“. Následně se fotografie dostala do německého časopisu Stern a rázem se stala ikonou. Díky zveřejnění fotografie v médiích si chlapce adoptovala britská rodina, dostalo se mu několika operací a nyní je schopen žít relativně normální život.

Myslím, že tento konkrétní případ ukazuje, že fotografovo snažení může dávat smysl. Pokud se podaří dostat důležité události a jejich příčiny do povědomí lidí a problém zviditelnit, je to jistě úspěch. Avšak když se díky publikovaným snímkům opravdu podaří něco změnit, je to pro fotografa ta největší satisfakce.

3 WPP Archive. Igor Kostin. In: *Archive – World Press Photo* [on-line]. [vid. 2014-06-26].
Dostupné z: http://www.archive.worldpressphoto.org/search/layout/result/indeling/detailwpp/form/wpp/start/1/q/ishoofdafbeelding/true/trefwoord/photographer_formal/Kostin%2C%20Igor?id=wpp%3Acol1%3Aadat6319

Valerij Zufarov a jeho ocenění na World Press Photo

Dalším, kdo za svou fotografii po havárii v Černobylu získal 1. cenu v kategorii Věda a technologie (v ročníku 1986 byly v této kategorii uděleny hned dvě první místa), se stal fotograf narozený v Rusku, Valerij Zufarov. Valerij v té době pracoval jako fotoreportér pro největší sovětský deník Pravda a později pro agenturu ITAR-TASS. Specializoval se sice na sportovní fotografii, ale také intenzivně cestoval po Sovětském svazu i dostával se i do zahraničí. Ale zpět k samotnému dokumentování události po výbuchu jaderné elektrárny.

Na internetové stránce soutěže World Press Photo se můžeme o Zufarovi dočíst: „V roce 1986 byl prvním fotografem, který přeletěl přes explodovaný reaktor černobylské jaderné elektrárny. Během letu helikoptérou dostal vysoké dávky radiace, kvůli kterým musel být převezen do nemocnice, kde později obdržel zprávy, že vyhrál první cenu v soutěži World Press Photo, 1987.“⁴

Vítězná fotografie (formátem na šířku) zachycuje komín čtvrtého bloku jaderné elektrárny v Černobylu a trosky kolem něj. Fotografie, ač barevná, je svým motivem symbolicky ponurá od popele všude kolem. Focená je seshora z vrtulníku, takže do komínu vidíme jako do černé díry. V článku na serveru britského deníku Daily Mail se uvádí, že Zufarov své první fotografie pořídil z vrtulníku, který letěl pouhých 25 metrů nad elektrárnou.⁵ Dávky radiace, tak musely být opravdu obrovské. V knize **Chernobyl Record** od R. F. Moulda se v popisku k fotografii dozvíme zajímavost, že když helikoptéra přistála zpět v Černigově, museli Zufarovi kvůli vysokému stupni ozáření okamžitě oholit hlavu.⁶

Zufarov zemřel v roce 1996, deset let po osudné reportáži. Doplatil tak na následky nemoci, které se vyvinuly z vystavení organismu velkým dávkám záření.

Některé zdroje uvádějí, že Igor Kostin nemusel být první a jediný, kdo má z osudného dne snímky. Prvenství, které si ve své knize připisuje, by tak bylo zpochybnitelné.

4 WPP team. People: Valery Zufarov. In: *World Press Photo* [on-line]. [vid. 2014-06-26]. Dostupné z: <http://www.worldpressphoto.org/people/valery-zufarov>

5 DAILY MAIL REPORTER. Never-seen-before shots of Chernobyl nuclear disaster that cost two of the four photographers their lives. In: *DAILY MAIL* [on-line]. Poslední aktualizace 11. 5. 2012 [cit. 2014-6-27]. Dostupné z: <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2142849/Haunting-shots-Chernobyl-nuclear-disaster-revealed-true-scale-catastrophe--cost-photographers-lives.html>

6 MOULD, R. F.. *Chernobyl Record: The Definitive History of the Chernobyl Catastrophe*. USA: CRC Press, 2000. ISBN-10: 075030670X

Anatolij Rasskazov – fotograf pracující pro elektrárnu

Anatolij Rasskazov je dalším z fotografů, kteří Černobyl dokumentovali přímo na místě nehody v den havárie a který si nesl zdravotní následky až do své smrti. Rasskazov byl v jaderné elektrárně zaměstnán jako fotograf a bylo mu tudíž povoleno fotografovat i 26. dubna 1986. Toho dne ve 12 hodin, jen krátce po výbuchu, vytvořil jako jediný i videozáznam zničeného reaktoru, který ovšem musel být předložen zvláštní komisi pracující v bunkru v blízkosti závodu. V jedenáct hodin večer stejné komisi předložil i fotografie. Všechny materiály však okamžitě zadržela sovětská tajná policie. Dvě fotografie se přece jen podařilo dostat na veřejnost. Bohužel pro Rasskazova došlo k publikování až v roce 1987, a to bez uvedení jména autora.

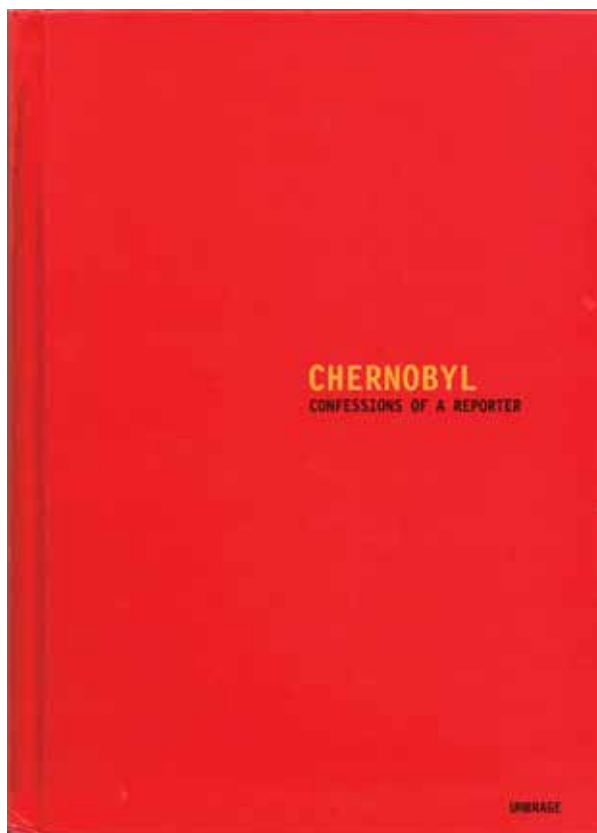
Fotografovo zdraví poznamenal Černobyl do konce života. Až do své smrti v roce 2010 léta trpěl v důsledku ozáření rakovinou a onemocněním krve.⁷

Vladimír Repik a první fotografie otištěná v médiích

Vladimír Repik je jediným z prvních čtyřech fotografů, který vyvázl bez zhoubných následků. Repik byl fotoreportérem sovětského deníku Pravda. Jako prvním mu byla 12. května 1986 (více než dva týdny po havárii) v tomto deníku otištěna jedna fotografie z místa neštěstí. Pořídil ji tři dny před otištěním a jednalo se o pohled na havarovaný čtvrtý blok z helikoptéry. Repik v roce 2011 prohlásil, že kdyby dostal znovu příležitost, do Černobylu by nešel, protože riziko úmrtí bylo příliš vysoké.⁸

7 DAILY MAIL REPORTER. Never-seen-before shots of Chernobyl nuclear disaster that cost two of the four photographers their lives. In: *DAILY MAIL* [on-line]. Poslední aktualizace 11. 5. 2012 [cit. 2014-6-27]. Dostupné z: <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2142849/Haunting-shots-Chernobyl-nuclear-disaster-revealed-true-scale-catastrophe--cost-photographers-lives.html>

8 DAILY MAIL REPORTER. Never-seen-before shots of Chernobyl nuclear disaster that cost two of the four photographers their lives. In: *DAILY MAIL* [on-line]. Poslední aktualizace 11. 5. 2012 [cit. 2014-6-27]. Dostupné z: <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2142849/Haunting-shots-Chernobyl-nuclear-disaster-revealed-true-scale-catastrophe--cost-photographers-lives.html>

*Kniha jednoho z prvních
fotoreportérů černobylské
tragédie Igora Kostina
s názvem: Chernobyl,
Confessions of a Reporter,
vydáno v roce 2006*

Fotografie Igora Kostina

*Fotografie z prvních okamžiků po havárii i z dalších měsíců
zveřejněné mimo jiné i v jeho knize Confessions of a Reporter*

▲
První likvidátoři, kteří uklízeli střechu 3. bloku JE Černobyl od radioaktivních trosk.

Fotografie Igora Kostina

*Fotografie z prvních okamžiků po havárii i z dalších měsíců zveřejněné mimo jiné i v jeho knize **Confessions of a Reporter***

▲
První a jediná Kostinova fotografie z toho dne, která nebyla zničena radiací.
Fotografováno v den havárie 26. 4. 1986.

První likvidátoři důsledků havárie při práci. ▲

Fotografie Igora Kostina

Série snímků oceněná 1. místem v soutěži World Press Photo 1986, kategorie: Věda a Technika (účastnil se za RIA Novosti)

Anotace k souboru:

Mimořádná opatření v této oblasti (pozn.: okolí Černobylu) zahrnovala evakuaci 135 000 obyvatel. V dubnu způsobily experimenty v elektrárně havárii, která v letošním roce usmrtila asi 30 lidí a radioaktivní spad se následně hojně rozšířil do severní a východní Evropy.

Fotografie Igora Kostina

*Série snímků oceněná 1. místem v soutěži World Press Photo 1986,
kategorie: Věda a Technika (účastnil se za RIA Novosti)*

Fotografie Igora Kostina

Série snímků oceněná čestným uznáním v soutěži World Press Photo 1989, kategorie: Příroda (účastnil se za RIA Novosti)

Anotace k souboru:

Respirační masky jsou běžně užívány v okrese Narodiči, 80 km od Černobylu. Sovětská vláda se rozhodla částečně evakuovat oblast až 40 měsíců po jaderné katastrofě. Během té doby se v zamořených vesnicích narodilo 190 deformovaných dětí.“

Fotografie Igora Kostina

Série snímků oceněná čestným uznáním v soutěži World Press Photo 1989, kategorie: Příroda (účastnil se za RIA Novosti)

Fotografie Vladimíra Repika

Snímky zachycené v prvních dnech a týdnech po havárii

Fotografie Vladimíra Repika

Snímky zachycené v prvních dnech a týdnech po havárii

Fotografie Vladimíra Repika

Snímky zachycené ve dnech a týdnech po havárii

▲ Ukrajinský policista dekontaminuje autobus používaný pro přepravu pracovníků, kteří vybudovali sarkofág kolem čtvrtého reaktoru v černobylské atomové elektrárně po výbuchu. 1986.

◀◀ Pracovníci vcházející do černobylské jaderné elektrárny pár týdnů poté, co v roce 1986 došlo k výbuchu ve čtvrtém reaktoru. Nápis na vstupní desce zní: „Soudruzi, garantujeme zahájení prvního a druhého bloku od října 1986“ – což odkazuje na první a druhý reaktor, které byly po nehodě odstaveny. Foceno 1986.

◀ Svatební průvod přechází ulici necelé dva týdny po černobylské jaderné katastrofě v osadě Polesskoe poblíž Černobylu. Foceno 9. 5. 1986.

Fotografie Vladimíra Repika

Snímky zachycené ve dnech a týdnech po havárii

▲▲ Ředitel černobylské jaderné elektrárny Viktor Brjuchanov, zástupce hlavního inženýra Datlov a hlavní inženýr Fomin sedí nalavici obžalovaných v průběhu soudního procesu v roce 1987.

▲ První tajemník ukrajinské komunistické strany Vladimír Ščerbitskij (3. zprava v první řadě) naslouchá vysvětlení svého podřízeného o výstavbě mobilního tábora pro likvidátory v osadě Zeljonyj mys (asi 35 km od černobylské jaderné elektrárny), Červenec 1986.

► Shromáždění pracovníků na jednání před černobylským čtvrtým reaktorem.

Fotografie Valerije Zufarova

*Snímek oceněný první cenou v soutěži World Press Photo 1986,
kategorie: Věda a technika (účastnil se za ITAR-TASS)*

Další fotografie Valerije Zufarova:

Fotografie Anatolije Rasskazova

Snímky oficiálního fotografa černobylské elektrárny

▲ Na snímku Rasskazov drží
svou fotografii vybuchlého reaktoru.
(foto: James Hill)

▲ Rasskazov zachycený před jadernou elektrárnou Černobyl, na pozadí zničený 4. reaktor.

Gerd Ludwig

II. kapitola

Gerd Ludwig a jeho dlouhý stín Černobylu plný klišé

Gerd Ludwig je fotografem, který od poloviny 80. let 20. století pracuje pro časopis National Geographic. V roce 1993 pro tento časopis vyfotografoval i svou první reportáž z Černobylu. V roce pak 2005 fotografoval i uvnitř havarovaného reaktoru. Jako jediný ze západních fotografů se tak dostal i na místa, která od havárie vidělo jen několik málo lidí.⁹

Své klíčové soubory o Černobylu vytvořil německý fotograf Gerd Ludwig v rámci své práce pro magazín National Geographic. Velké profilové reportáže s jeho fotografiemi tam vyšly mj. v dubnu 2006 a 2011 k 20. a 25. výročí havárie. V posledních letech se Ludwig zaměřuje na zpracování dřívějších prací i na nové knižní projekty. Pozoruhodné je mj. i to, jakým způsobem sháněl na svůj poslední černobylyský projekt a následně i vydání knihy peníze. Ukazuje to nové možnosti fotografů, jak získat prostředky na uskutečnění a vydání dokumentárního souboru. Ludwig natočil promo video, ve kterém osobně mluví o svém projektu. Vysvětluje zde, že oblast fotografoje již dvacet let a rád by vydal knihu a elektronickou publikaci. Video umístil na web ***kickstarter.com***, kde lidé mohou vyvěsit svůj projekt a požádat ostatní o finanční příspěví.¹⁰ Autor si vždy určí cílovou částku, kterou na uskutečnění potřebuje a podporovatelé si mohou vybrat, jakou částkou chtějí přispět. Tou si zároveň předplatí předem danou odměnu od autora. Za určitý obnos získá přispěvatel například knihu podepsanou autorem poté, co je vytištěna, za menší částku pouze třeba pohlednici s podpisem. Ti, co projekty podporují, mají jistotu, že

9 LUDWIG, Gerd. *The Long Shadow of Chernobyl* [elektronická kniha pro iPad]. Lightbox Press, 2011. [vid. 2014-07-15]. Dostupné v prodeji z: <https://itunes.apple.com/us/app/the-long-shadow-of-chernobyl/id484752718?mt=8>

10 LUDWIG, Gerd. The Long Shadow of Chernobyl - a Photo Book. In: *Kickstarter* [on-line]. Zveřejněno 19. 2. 2014 [vid. 2014-05-25]. Dostupné z: <https://www.kickstarter.com/projects/gerdludwig/the-long-shadow-of-chernobyl-a-photo-book>

pokud se stanovený obnos nepodaří do určitého data vybrat, peníze jim budou vráceny na jejich účet. Ludwigovi se nasbírat patřičnou částku podařilo a tak můžeme přiblížit, co jeho elektronická multimediální publikace obsahuje.

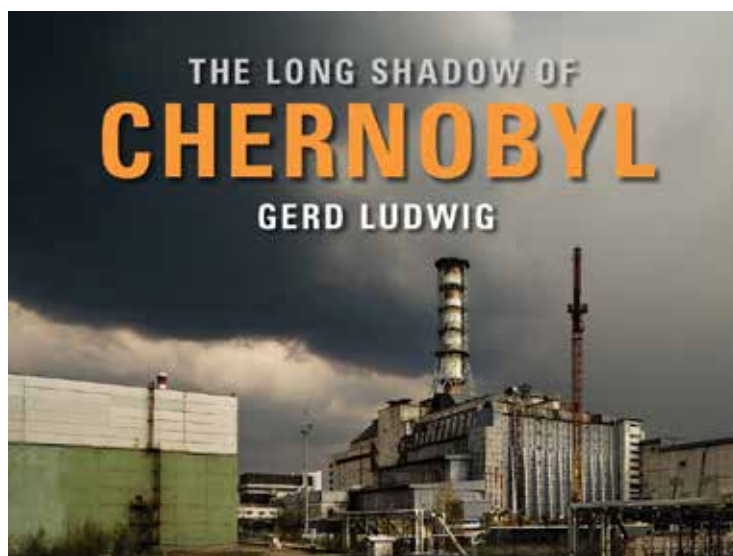
Tato kniha s názvem *The Long Shadow of Chernobyl*, která se dá koupit přes App Store za 6,99 dolaru, má následující fotografické části: **1. Reaktor** (podkapitoly: *Uvnitř reaktoru; Místo vyčištění; Nový bezpečný sarkofág*), **2. Město Pripjať** (podkapitoly: *Interiéry; Exteriéry; Turismus*), **3. Vesnice v zóně** (podkapitoly: *Navrátilci; Příroda; Práce v zóně*), **4. Oběti Černobylu** (podkapitoly: *Děti; Matky; Likvidátoři*). Publikace také obsahuje úvod Gerda Ludwiga v psané podobě i ve formě videa, na kterém sám hovoří. Řeč se přitom prolíná s fotografiemi a esejí doktora Davida Marplese, v níž přináší základní fakta a celkově přibližuje problém havárie, ke které došlo 26. dubna 1986. Všechny fotografie Ludwig nasnímal barevně.¹¹

Pokud se budeme zabývat stylem fotografií, nenabízí nám Ludwig snímky, které by svým stylem nějak výrazně vybočovaly nebo by se z nich dal na první pohled vyčíst rukopis autora. Ludwig fotí reportážně a nepromítá do fotografií žádný větší umělecký vklad. Řada fotografií je velmi líbivých, jak bychom to od fotografa National Geographic očekávali, s příjemným světlem či kompozicí. Přesto se zdá, že kvalita tu a tam kolísá. Na fotografiích jde hlavně o zachycení reality. Oproti jiným fotografům (například Paul Fusco), kteří budou zmíněni později, nedýchají z fotografií žádné emoce. Divák tak s lidmi jejich osudy nesdílí, spíše se s odstupem dívá na cizí příběhy. I to je však způsob fotografického přístupu.

V této knize, která je jakýmsi završením jeho dokumentování postižené oblasti, nashromáždil velké množství snímků, které nám v mnoha fotogaleriích dávají možnost osvěty, čeho všeho se vlastně problematika havárie reaktoru a následné kontaminace území dotýká. Kniha obsahuje i videa. Tím, že se nejedná vysloveně o fotograficko-uměleckou reportáž, je jistě srozumitelná širší veřejnosti, která se o problematiku zajímá nebo si možná chce jen prohlédnout knihu z exotického bývalého Sovětského svazu, kde došlo ke známé tragédii. Tragédie lidi táhnou a je snadné si představit, že mezi čtenáři National Geographic bude mít kniha úspěch. Avšak pro diváky, kteří jsou již unaveni notoricky známými záběry na prázdné místnosti s opuštěnými rozházenými panenkami a plynovými maskami, pro ty asi Gerd Ludwig nebude ničím zvlášť objevným. Rozhodně nikoli kniha jako celek.

Abychom však Ludwigovi nekřivdili... Jeden doposud ne příliš zdokumentovaný trend se mu zachytit podařilo, a to sice „Černobylskou turistiku“. Turisté v ochranných kombinézách a v komických pózách zvětšující se před ikonou Pripjati – ruským kolem či skupina

11 LUDWIG, Gerd. *The Long Shadow of Chernobyl* [elektronická kniha pro iPad]. Lightbox Press, 2011. [vid. 2014-07-15]. Dostupné v prodeji z: <https://itunes.apple.com/us/app/the-long-shadow-of-chernobyl/id484752718?mt=8>

*Dokumentární
elektronická kniha
The Long Shadow
of Chernobyl
od Gerda Ludwiga*

fotografující v opuštěné místnosti zem pokrytou plynovými maskami. To je něco, co v této oblasti dříve neexistovalo, a pokud ano, nikoliv v takové míře. Přitom je zajímavé, že jde dnes už o globální fenomén, kdy se lidé čím dál více začínají bavit tím, že jezdí na „dovolenou“ do míst silně znečištěných, postižených havárií, neštěstím nebo jinou destrukcí. Výborně tento trend popsal například Václav Vašků v článku „**Prázdniny v Černobylu**“ publikovaném v *Hospodářských novinách*.¹²

Ludwigovi rovněž nemůžeme upřít, že zachytil vnitřek elektrárny a čtvrtého reaktoru, kam se vydal se skupinou pracovníků a kde se člověk může pohybovat maximálně 15 minut za den, aby neutrpěl zdravotní problémy. Tyto prostory jsou pro běžné turisty absolutně nedostupné. Zachytil poničené chodby a pracovníky, kteří zde kontrolují radiaci.

Hodně fotografií věnoval také obětem a jejich příběhům. Problém zdravotních následků havárie Černobylu je stále aktuální a nepochybně je třeba o nich informovat, aby na ně společnost nazapomněla. Protože na koho se zapomene, ten jako by nebyl a pokud se zapomene na důsledky havárie, opomene se i významné riziko spojené s jadernou energií. Toto riziko tu však stále trvá a dnes se bohužel projevuje i ve Fukušimě – dalším území zasaženém havárií jaderné elektrárny.

Upoutá i záběr, kdy si starší lidé, kteří se v roce 1993 vrátili do zakázané zóny, vyzvedávají od prodáváče objednané balíky s jídlem a ostatním zbožím. Zajímavé je, že ukrajinští úředníci ve snaze odradit tyto lidi od návratu, uměle vyhnali ceny v zóně nahoru. Fotografie zachytil v roce 1993, kdy byl na místě poprvé.

Fotografie z projektu Gerda Ludwiga

Ukázka z knihy: The Long Shadow of Chernobyl

Fotografie z projektu Gerda Ludwiga

Ukázka z knihy: The Long Shadow of Chernobyl

Paul Fusco

III. kapitola

Paul Fusco a dojemně upřímný pohled na strašlivé dědictví Černobylu

Američan Paul Fusco, slavný člen agentury Magnum, fotograf, který během svého života dokumentoval mj. válku v Koreji, lidi s AIDS v Kalifornii, bezdomovce a sociální systém v New Yorku či zapatistické povstání v Mexiku... Vidíme u něj řadu rozličných témat, jež spojuje zřetelná touha zachytit důležitá sociální témata. A to charakterizuje i námět eseje zabývající se odkazem jaderné havárie, kterou nafotil koncem 90. let během dvou měsíců strávených v Bělorusku, zemi nejvíce zasaženou černobylskou krizí.¹³

Tématu dopadu černobylské katastrofy se věnuje s poctivostí klasika černobílé fotografie. Zajímají ho především osudy obětí. Hlavně děti s nepředstavitelnými zdravotními následky narozené po havárii v černobylské elektrárně. Některé vypadají jako monstra, s nádorem větším než jejich vlastní hlava nebo nohama oteklýma tak, že mají trojnásobný objem. Snímky zachycují věci, které se na veřejnost bez fotografů jako je Fusco nedostanou. Lidé a děti se zdravotním postižením se většinou nacházejí v ústavech či zdravotních zařízeních, kde jsou schováni před zraky veřejnosti. Krutá pravda o strašlivých následcích havárie v Černobylu tak upadá pro zbytek světa v zapomnění. Osobně si těchto fotografií velice vážím. Vidím v jejich práci smysl. Jsou těmi, kdo přinášejí svědectví o věcech, které si společnost nechce přiznat. Předkládají nám fotografie, jež bychom možná raději neviděli. Připomínají, že tu i třicet let po havárii stále máme problém, který patrně jen tak nezmizí.

Video Paula Fusca k dokumentárnímu souboru *Chernobyl Legacy* (Dědictví Černobylu), je velmi působivé. Snímky postižených či nemocných dětí s hlasem samotného autora vyprávějícího jejich příběhy a své dojmy, je opravdu silným zážitkem. Z jeho způsobu

13 Wikipedia. Paul Fusco (photographer). In: *Wikipedia: The Free Encyclopedia* [on-line]. Poslední aktualizace 9. 7. 2014 [vid. 2014-7-25]. Dostupné z: [http://en.wikipedia.org/wiki/Paul_Fusco_\(photographer\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Paul_Fusco_(photographer))

práce je cítit upřímnost a poctivost bez touhy po senzaci, která by mu zajistila slávu pomocí šokujících záběrů. Naopak, ačkoli fotografie mnohdy zachycují šokující skutečnosti, autor podává krutou realitu s přirozeným citem a divák sám si jakoby mimochodem najde v obraze motivy, které do běžně viděné reality svata úplně nezapadají. Fusco zkrátka není manipulátorem ani chladným reportérem. Vyniká empatickým přístupem, kdy nechává promlouvat své fotografie a jejich příběhy a dává tak divákovi prostor pro vlastní názor. Pravda, někdo může oponovat argumenty, že fotografie hrají na city a jsou až příliš patetické. Zachycují přece postižené děti. Může to být i kalkul...

Po uveřejnění souboru se zvedla vlna kritiky, že to, co Fusco ukazuje, není přímý důsledek Černobyly, ale normální ústav pro postižené děti, jaké jsou i jinde ve světě. Pravdou je, že žádný seriózní lékař ani vědec nikdy nepotvrdí, že právě tyto děti mají svá postižení v důsledku radioaktivity z Černobyly (stejně jako nepotvrdí, že pacient, který celý život kouřil 40 cigaret denně, má svou rakovinu plic právě z této neřesti). Avšak statistiky o prudkém nárůstu deformací a onkologických onemocnění v letech následujících po havárii vymyšlená nejsou a jasně hovoří ve prospěch Fuscova poselství. Nezáleží na tom, kdo z dětí na Fuscových snímcích onemocněl v důsledku tragického neštěstí. Jde spíše o zobrazení neblahého dědictví, se kterým se oblast postižená radioaktivním spadem potýká. A svět by měl o tomto riziku jaderné energie vědět. Podle některých zdrojů se čísla postižených po Černobyly zvedla minimálně o 300 %.

Ke své knize Fusco říká: „Nějaký chlap udělal chybu. Zmáčkl špatný knoflík ve špatný moment. A během dvaceti vteřin se stalo něco, co už nešlo zastavit.“ První lidé, kteří na událost (havárii reaktoru, pozn. red.) zareagovali, byly dva hasičské sbory. Jeden z přeživších, Ivan Šavre, o tom říká: „Vzbudil jsem se až v nemocnici v Moskvě. Nejdříve jsme si z radiace dělali legraci. Ale pak jsme viděli, jak jeden kamarád začal krváčet z nosu a úst. Tělo mu zčernalo a on zemřel.“¹⁴ I tohle je součástí reality o které mnoho lidí nic netuší.

Fotograf vypráví o jedné z nemocných, kterou na svých snímcích zachytil: „Alesija byla mladá dívka, když jí poprvé diagnostikovali rakovinu. Radiaci byla vystavena jako dvouleté dítě, když si vyběhla hrát ven. Toho dne černě pršelo a déšť byl mastný, následně se tomu začalo říkat „**černobylský černý déšť**“. O devět let později ulehla s leukémií. Potkal jsem ji v nemocnici, když jí bylo něco kolem šestnácti. Viděl jsem šestnáctiletou a opravdu krásnou dospívající dívku. Na druhý den jsem se vrátil zpět a Alesija už byla v kómatu. Její rodiče byli zdrceni. Byl to strašný den, dívat se, jak matka ztrácí své dítě. Než jsem začal fotogra-

14 Mediastorm. Publications from 2006: Chernobyl Legacy by Paul Fusco. In: *Vydavatelství Mediastorm* [online]. Publikováno 16. 3. 2006 [cit. 2014-07-25]. Dostupné z: <http://mediastorm.com/publication/chernobyl-legacy>

15 Mediastorm. Publications from 2006: Chernobyl Legacy by Paul Fusco. In: *Vydavatelství Mediastorm* [online]. Publikováno 16. 3. 2006 [cit. 2014-07-25]. Dostupné z: <http://mediastorm.com/publication/chernobyl-legacy>

fovat, zeptal jsem se, zda je to tak v pořádku. Jejich odpovědi bylo: „Ano, chceme aby všichni viděli, co se stalo.“¹⁵ A Fuscovy fotografie to skutečně ukazují. To, jak se matka modlí k Bohu u lůžka v nemocnici, tvář dívky a následně i plačící matku na chodbě, když se dozvěděla, že modlitby vyslyšeny nebyly a nemoc jí dceru definitivně vzala. Empatický divák to může prožít s ní. Celý příběh je zachycen velmi přirozeně a s velkým citem.

Z Fuscova způsobu vyprávění se dá vyčíst i něco z jeho přístupu k fotografovaným. Vše záleží na domluvě. Vždy se ptá, co ještě si může dovolit fotografovat.

Velkou část své práce z eseje **Chernobyl Legacy** věnoval Fusco postiženým umístěným v jedné z budov v areálu Psychiatrického ústavu Novinky v Minsku. Sám o zařízení a jeho chodu říká: „Děti, které se v Novinkách trápí se svou diagnózou, jsou rozřazeny do kategorií A, B, C, D. Písmeno D jsou beznadějně případy, jež se nikdy nestanou lidskými bytostmi.“¹⁶ Zachytil zde děti, ležící, protože mají zdeformované končetiny a nemohou chodit, na zemi je sestry musí i krmit... Děti hrající si na zahradě. Kluk se zavázanýma rukama, aby si v záchvatu neublížil, jiný sedící v kolečkovém křesle a křičící hrůzou, kterou den co den prožívá uvnitř sebe a mnoho dalších...

Jedním z nemocných dětí je i chlapec s oteklými dolními končetinami. Oteklými tak, že mají nejméně trojnásobný objem. Fusco ve svém videu k souboru o chlapci vypráví: „Když jsem ho uviděl poprvé, napadlo mě: Ach Bože, on je zrůda. Nefungoval mu lymfatický systém. Bylo to neuvěřitelné – tak nelidské... Jeho tělo způsobovalo otravu samo sobě. Jinak byl úžasně dítě. Plný života, energie, myslelo mu to jasně. Běhal kolem, hrál hry, byl otevřený. Kdyby se mu nestalo tohle, byl by skvělé dítě, hezké a opravdu chytré. Ale takhle je zrůda.“¹⁷

Další dítě vzbuzující lítost se jmenuje Ala, malý chlapec s obrovským nádorem. Nádor ledvin, který vypadá jako další samostatná končetina větší než chlapcova hlava, kulatý, vyrůstající ze zad. Zvláštní je, co Paul Fusco vypráví o jeho ošetřovateli: „Řekla mi: Někdy mám pocit, že ho miluji víc než vlastní děti.“¹⁸ A opravdu. Ze snímků je cítit láska, kterou se

16 Mediastorm. Publications from 2006: Chernobyl Legacy by Paul Fusco. In: *Vydavatelství Mediastorm* [online]. Publikováno 16. 3. 2006 [cit. 2014-07-25]. Dostupné z: <http://mediastorm.com/publication/chernobyl-legacy>

17 Piko Zulueta. Chernobyl legacy.Paul Fusco.avi In: *Youtube* [on-line]. Nahráno 16. 3. 2011 [cit. 2014-06-30]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=AC581EeIMKg>

18 Piko Zulueta. Chernobyl legacy.Paul Fusco.avi In: *Youtube* [on-line]. Nahráno 16. 3. 2011 [cit. 2014-06-30]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=AC581EeIMKg>

snazí dítěti dát, alespoň malá satisfakce jeho osudu. A nejen jemu, ale i miminku s podobným problémem, nádorem mozku, který podobně jako u Aly vytváří další úd na temeni, úd větší než hlava samotná.

Fuscova série snímků s tematikou černobylského dědictví nezachycuje pouze Novinky, nemocnici pro děti nemocné rakovinou či postižené Bělorusko. Fotografie zobrazují také samotnou elektrárnu na Ukrajině, opuštěnou Pripjať a uzavřenou zónu s posledními obyvateli a dokonce i pomník likvidátorů. Jak se dá zjistit z datace snímků, téma fotil konkrétně v letech 1997, 1999 a 2000.¹⁹

Jeho kniha, která vyšla v roce 2001, je dnes poměrně vzácná, alespoň podle ceny, za kterou se prodává na Amazonu. Nejlevnější bazarová se dá koupit v přepočtu kolem 3000 Kč, nové vydání pak od 5500 korun. Jistý S. Brown, jeden z anonymní čtenářů této knihy, se na serveru Amazon.com podělil s ostatními o svůj názor. Ke knize napsal výstižný komentář: „Tato kniha změní váš pohled na to, jak smýšlíte o radiaci, o zprávách ze světa i o kráse života.“²⁰

Fotografie Paula Fusca

Snímky z knihy Chernobyl Legacy

19 Photographer Paul Fusco. In: *Magnum photos* [on-line]. [vid. 2014-07-25].
Dostupné z: <http://www.magnumphotos.com/C.aspx?VP3=SearchResult&ALID=2K1HRGRQDBU#/SearchResult&ALID=2K1HRGRQDBU&VBID=2K1HZOQPMEG9IJ>

20 BROWN, S. Komentář ke knize. In: *Amazon*. [on-line] Zveřejněno 11. 6. 2006 [cit. 2014-07-31].
Dostupné z: <http://www.amazon.com/Chernobyl-Legacy-Paul-Fusco/dp/0970576803>

Fotografie Paula Fusca
Snímky z knihy Chernobyl Legacy

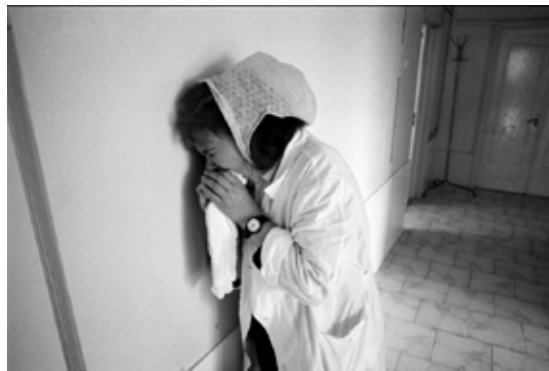

Fotografie Paula Fusca

Snímky z knihy Chernobyl Legacy

Fotografie Paula Fusca
Snímky z knihy Chernobyl Legacy

Antonín Kratochvíl

Antonín Kratochvíl při fotografování v zóně, 2005. Foto: Václav Vašků

IV. kapitola

Antonín Kratochvíl – fotograf zachycující bizarní emoce, jež vibrují zakázanou zónou

Významným česko-americkým představitelem fotografie, který ve svých snímcích zachytil Černobyl, je nepochybně Antonín Kratochvíl, zakládající člen Agentury VII. Do zakázané černobylské zóny se vydal poprvé v roce 1996 se svým synem Michalem, který mu tehdy dělal asistenta. Druhou cestu podnikl v roce 2005 s fotografem Václavem Vašků. Během této cesty se zrodila i myšlenka pořádat v Černobyli fotografické workshopy.

Kratochvíl se do Černobyli dostal poprvé roku 1996 při plánované cestě do Mongolska, kde měl fotografovat bezprizorné děti pro nevládní organizaci Save the Children. Kratochvíl k tomu říká: „V roce 1996 jsem plánoval cestu do Mongolska. Dostal jsem zakázku nafotit bezprizorné děti pro organizaci Save the Children. Pamatuju si, že jsem to tehdy chtěl spojit s cestou do Černobyli. Zajímalo mě to a chtěl jsem se tam podívat. Jel jsem tam se svým synem Michalem.“²¹

Před návštěvou Černobyli pobývali nějaký čas v Kyjevě, kde se lékaři zrovna potýkali s endemií rakoviny štítné žlázy (její prudký nárůst se objevil několik let po černobylské havárii, pozn. aut.). V místních nemocnicích operovali spoustu dětských i dospělých pacientů a Kratochvíl to dokumentoval. Následně jeli do města Slavutyč, nově vystavěného pro vysídlené obyvatele z Pripjati a fotografovali likvidátory, kteří pomáhali v Černobyli. Na Ukrajině tehdy strávili asi tři týdny. Posledním navštíveným byl právě Černobyl, Pripjat' a zakázaná zóna.

Michael Kratochvíl vzpomíná na první pocity po překročení závory do zóny: „Viděla jsi film *Stalker*? Je to můj nejoblíbenější film. Atmosféra toho filmu přesně vystihuje moje pocity, když jsme s tátou projeli závorou do zóny. Úplné ticho, ostré světlo a takovej jiskřivěj vzduch. Všechno bylo hodně kontrastní i ten voják na bráně byl přeostrěnej. Bát jsem se začal hned, jak jsem vlezl do trávy a průvodce začal rvát a tahat mě pryč – prý hodně radioaktivity. Průser byl, že před tou závorou jsem do lesa vlézt mohl a byl jsem tam sakra

dlouho. Asi ta závora záření zadržela. Pak jsme byli opatrní, ale stejně to asi nestačilo, protože jsme se dostali na místa, kde to krásné zářilo, Třeba hřbitov techniky která likvidovala požár, tam nám dokonce odešel i měřák, prostě to vzdal...“²²

V Pripjati a Černobyli fotografovali místní inženýry, kteří zde pracovali. Tehdy inženýři bydleli i přímo v Pripjati. Dokonce tam ještě fungoval plavecký stadion. Ten samý, který dnes známe z mnoha fotografií, na kterých je samozřejmě již bez vody a podléhající rozpadu a který dnes tak rádi v Černobyli ukazují turistům. Kratochvíl popisuje zážitek, když tehdy bazén objevili: „Chodíme takhle s Michalem po Pripjati a najednou slyšíme hlasy a muziku. Šli jsme po hlase a najednou se před námi objevil ten plavecký stadion, který byl v té době ještě hodně zachovalý. Ti maníci tam měli ručníky kolem pasu a koupali se. (...) Měli tam takovou slavnost, žrali a vožirali se při tom. Vlastně byli všichni už dost vožralý. Řekli, ať se s nima jdeme taky vykoupat, že voda je čistá. Vůbec se prý nemusíme bát, voda že určitě radioaktivní není. Tak jsme se svlíkli, jako že tam vlezem a najednou přišel nějaký maník, kterej jedinej nebyl vožralej a ten povídá: Kluci, nelezte tam, čistý to není, voda je radioaktivní.“²³

Ptala jsem se i Kratochvílova syna Michala, zda si na tento zážitek vzpomíná. „Ta historka s inženýrama je pravdivá. To jsme se tenkrát motali po Pripjati a najednou se rozrážej dveře školy a tam stojí polonahej chlap v ručníku a řve: Co tady děláte?! Odpovídáme, že fotíme reportáž. Tohle je americkéj fotograf a českéj asistent. A chlap na to, že je Den vítězství (bylo 9. května) a že to s nima musíme oslavit. Vejdem dovnitř, místnost obložená nějakou gumou a tam parta chlapů v ručníkách a voják v kuchařský čepici. A už servíroval oběd – maso, brambory a vodku, hodně vodky a já jako asistent to odsral jako obvykle. Musel jsem připíjet i za tátu... Pak nás vzali k bazénu, že přej je to zdravý a taky chtěli hrát basket v tělocvičně. Zachránil nás asi průvodce, já si konec moc nepamatuju...“

Co to vlastně bylo za inženýry, co tam v Pripjati dělali? Michael Kratochvíl odpovídá: „Byla to tenkrát parta inženýrů, kteří v Pripjati měřili radioaktivitu a zkoumali, jestli by se tam lidi nemohli vrátit. Na šatech měli takový trubičky, který měřily, kolik už dostali záření. Ty když se celý zabarvily, tak se pánové museli pakovat a už se nesměli nikdy vrátit.“²⁴

Antonín Kratochvíl pak se synem objížděl radioaktivní skládky, které prý v té době byly ještě plné tanků a obrněných transportérů. Kontaminovaná vozidla pak částečně rozebírali a rozprodávali na šrot, nejzamořenější z nich pak zasypávali do země. Do jeho další návštěvy (2005) už tyto věci skoro všechny zmizely. „A tyhle armádní vozy byly šíleně zamořené. Dozimetr z toho byl úplně crazy.“²⁵ přibližuje situaci Antonín Kratochvíl.

22 Rozhovor autorky s *Michaelem Kratochvílem*, email z 8. 8. 2014

23 Rozhovor autorky a Václava Vašků s *Antonínem Kratochvílem* z 27. 7. 2014

24 Rozhovor autorky s *Michaelem Kratochvílem*, email z 8. 8. 2014

25 Rozhovor autorky a Václava Vašků s *Antonínem Kratochvílem* z 27. 7. 2014

Své fotografie z první cesty do Černobylu v roce 1996 Kratochvíl publikoval až v knize *Vanishing*, kde je tragédii věnována celá jedna fotografická esej. Jedna fotografie je ovšem zařazena už v jeho dřívější knize *Broken Dream* a jedna v pozdější monografii s názvem *Antonín Kratochvíl*, která vyšla v Torstu. Fotografie z druhé cesty v roce 2005 byly v obsáhlé reportáži, která vyšla v americkém časopise *Audubon*.

Knihy *Vanishing* vyšla v roce 2005, přičemž vznik šestnácti fotografických esejí trval více než šestnáct let. Anglické slovo *vanishing* znamená ‚mizející‘ a už v názvu knihy tak shrnuje i její obsah. Fotografické eseje se zabývají především devastujícím vlivem člověka na přírodu a životní prostředí po celém světě. Kromě Černobylu tu nalezneme fotografie například z Iráku, Kambodži, Ázerbájdžánu, Bolívie, Beirútu, Zimbabwe, ale například i z New Yorku a Prahy. Esej popisující Ukrajinu zamořenou část radiací se jmenuje *Chernobyl, A Nuclear Eden* a skládá se z devíti fotografií.²⁶

Fotografie zachycují mj. kontrolní místnost tehdy ještě fungujícího třetího bloku černobylské jaderné elektrárny, muže z vesnice na hranicích zakázané zóny umírajícího na rakovinu, chlapce s radioaktivním mlékem, či mladou ženu svlečenou do půl těla, na jejímž těle je vidět, že je po operaci rakoviny prsou. Dále záběry z opuštěné Pripjati či lidi v autobuse, kterým byla dána jediná hodina, aby mohli v evakuované Pripjati navštívit své někdejší domovy. Závěrečný snímek je z operace štítné žlázy v nemocnici v Kyjevě. Fotografie jsou typicky černobílé s Kratochvílovým rukopisem využívajících záměrně neprvoplánových kompozic, neostrotí apod. K záběru ženy s obnaženými prsy Kratochvíl říká: „Měla chudák rakovinu prsů. Vzpomínala si, jak stála jako malá holka na zastávce a čekala na autobus, který je měl evakuovat. Autobus nejel a na ně tam celou dobu padal takovej černej žhavej popel. Nemohli se před ním nikam schovat. Stáli prostě na chodníku a čekali.“²⁷

V knize *Broken Dream* má z Kratochvíl jediný snímek Černobylu z roku 1996. Záběr je zachycený skrze špinavé sklo auta, což způsobilo obraz posetý drobnými tečkami. Zachycuje radioaktivní hřbitov, dvojici psů a několik postav v respiračních maskách na prašném rozcestí.²⁸

Fotografie ze své druhé návštěvy černobylské oblasti z roku 2005 vystavil Antonín Kratochvíl v Ambitu pražského kláštera Řádu menších bratří pod názvem *Modlitba za Černobyl*. Dalšími spoluautory této výstavy byli Václav Vašků a fotograf Martin Wágner, který se k nim na cestě do Černobylu přidal v Kyjevě. Výstava se uskutečnila v roce 2006 k 20. výročí černobylské tragédie.

26 KRATOCHVÍL, Antonín; PERSSON, Michael. *Vanishing*. New York: de.MO, 2005. ISBN: 0970576838

27 Rozhovor autorky a Václava Vašků s *Antonínem Kratochvílem* z 27. 7. 2014

28 KRATOCHVIL, Antonín: *Broken Dream: 20 Years of War in Eastern Europe*. New York: The Monacelli Press, Inc., 1997. ISBN: 1-885254-78-4

Další cesty do Černobylu podnikl Kratochvíl již se studenty, kteří se na jím pořádané workshopy v této oblasti přihlásili. Václav Vašků, který byl u zrodu tohoto nápadu a který mu při workshopech dělá asistenta, vzpomíná, jak to Kratochvíla napadlo: „Myslím, že ho to napadlo už tehdy, když jsme byli v Černobylu poprvé. Řekl mi, že někdy musím přijít do té jeho ‚školy‘. Nevěděl jsem, jakou školu má na mysli, že fotografické workshopy dělá už dvacet let. Dá se říct, že ten první workshop jsme připravovali skoro tři roky. Původně to vlastně měl být workshop jenom jeden. Jenže pak se nám začali hlásit další studenti a ti, co už na něm byli, chtěli jet znovu.“²⁹

Poprvé se tato událost konala v roce 2009 a od té doby proběhli celkově tři.

Když jsem se Kratochvíla ptala, v čem se právě tento workshop odlišuje od jiných, řekl mi: „Myslím, že lidi do Černobylu jezdí, protože to není normální destinace, jako třeba Paříž. Je to unique experience. Co se tam mí studenti nakonec naučili nebo nenaučili, to nevím, ale určitě jsme je zavedli do prostředí, které bylo velice mimořádné. A tohle téma moc lidí nevyfotilo.“³⁰

Během jednoho z workshopů v roce 2009 Kratochvíl fotí v poloopuštěné vesnici Iljinci příběh staré ženy, kterou úřady nařídily násilně vystěhovat. Žena, která ve vesnici prožila celý svůj život, usedavě pláče. Na místním hřbitově pochovala svého muže i svého jediného syna. Bojí se, že až umře, nebudou ji moci pochovat společně s jejími blízkými. Z této série vyšlo v roce 2010 sběratelské vydání útlé knížky s názvem *Afterlife* formátu A5 v nakladatelství Bellybandbooks a nákladu 189 signovaných výtisků.³¹

Jedna z posledních větších výstav Kratochvílových fotografií z Černobylu se pod názvem *Chernobyl & Workshops* uskutečnila v roce 2011 v pražské Galerii Mánes a byla celá sestavena z fotografií z Černobylu. Uspořádána byla k 25. výročí černobylské havárie a v galerii se na obrazovce promítaly i projekce prací studentů z jednotlivých workshopů.

29 Rozhovor autorky s Václavem Vašků z 15. 7. 2014, Praha

30 Rozhovor autorky a Václava Vašků s Antonínem Kratochvílem z 27. 7. 2014

31 KRATOCHVIL, Antonín: *Afterlife*. Munich: Bellybandbooks, 2010. Sběratelské vydání 189 výtisků s originálním tiskem signovaným autorem. ISBN: 978-3-9812498-3-5

Fotografie Antonína Kratochvíla

Ukázka z knihy Vanishing, esej Chernobyl, A Nuclear Eden

*Ukázka obálky a vnitřní strany sběratelské publikace **Afterlife** Antonína Kratochvíla*

*Kniha Antonína Kratochvíla **Vanishing** obsahující 16 fotografických esejí. Jednou z nich je i esej s názvem **Chernobyl, a Nuclear Eden**. Vydáno v roce 2005.*

Fotografie Antonína Kratochvíla

Ukázka z knihy Vanishing, esej Chernobyl, A Nuclear Eden

Fotografie Antonína Kratochvíla

Ukázka fotografií, které pořídil v Černobylu od roku 2005

Fotografie Antonína Kratochvíla

Ukázka fotografií, které pořídil v Černobylu od roku 2005

Na barevném snímku Václava Vašků je zachycen Antonín Kratochvíl při vzniku své fotografie – viz. čb fotografie vlevo.

Na barevném snímku Václava Vašků je zachycen Antonín Kratochvíl při vzniku své fotografie – viz. čb fotografie vlevo.

Robert Polidori

*Robert Polidori
v Pripjati se
svým speciálně
navrženým
velkoformátovým
fotoaparátem
Kipp Wettstein,*

V. kapitola

Robert Polidori a jeho estetizovaná Pripjat' a Černobyl

Robert Polidori, další v řadě fotografů černobylského prostředí, se narodil roku 1951 v Montrealu v Kanadě. Již v dětství se s rodiči přestěhoval do USA. Patří k nejuznávanějším fotografům, kteří se zabývají prostředím, v němž lidé žijí, stejně tak jako studiím architektury. K fotografování používá speciálně navržený velkoformátový fotoaparát Kipp Wettstein, který umožňuje zachytit jemné nuance, náladu i hloubku fotografovaného.³²

Jak je již z názvu patrné, zabývá se Polidori ve své knize *Zones of Exclusion: Pripjat and Chernobyl* dokumentováním prostředí kolem jaderné elektrárny Černobyl a městem Pripjat samotným. Pripjat bylo větší moderní město vystavené pro pracovníky elektrárny a jejich rodiny. Bohužel, po havárii muselo být město evakuováno. Prázdné budovy, silnice a náměstí byly ponechány napospas svému osudu, bez údržby lidské síly. Na vše časem padl prach a příroda si pomalu začala město brát zpátky. To evidentně fascinuje i Polidoriho. Zachycuje opuštěné prostory, budovy, většinou velké celky místností – v tomto případě s rozházeným vybavením interiérů, které zde lidé v roce 1986 zanechali, tak jak byl. Osobní věci ponechané na stolech, hračky rozházené v prázdných školkách, poházené plynové masky i zašlé plakáty ze sovětské éry... Dnes se nám snímky těchto výjevů z uzavřené zóny mohou jevit jako svého druhu klišé. Stejně věci fotografují zástupy turistů, kteří si do zóny zajedou na výlet a pak své záběry prezentují na internetu. Ale i někteří fotografové, kteří fotografují jen povrchní fazónu a do hloubky se nikdy nedostanou. Polidori má však rukopis, kterým nefotografoval pouze Černobyl, ale i Versailles, Havanu, New Orleans po hurikánu Katrina a další místa.³³ Styl jeho statických barevných fotografií prostředí, zachycených velkoformátovou kamerou, je typickým právě jeho rukopisem.

32 Wikipedia. Robert Polidori. In: *Wikipedia, The Free Encyclopedia* [on-line]. Poslední aktualizace 16. 6. 2014 [vid. 2014-06-18]. Dostupné z http://en.wikipedia.org/wiki/Robert_Polidori

33 Robert Polidori. In: *Edwynn Houk Gallery* [on-line]. [vid. 2014-06-20]. Dostupné z: <http://www.houkgallery.com/artists/robert-polidori/16>. 6. 2014 [vid. 2014-06-18].

Snaží se zachytit něco neviditelného, emoci místa prosyceného neštěstím. Své snímky zachycuje jako estetizované obrazy.

Máme-li popsat soubor *Zones of Exclusion: Pripyat and Chernobyl* publikovaný ve stejnojmenné knize, musíme začít snímkem elektrárny zvenku – celá budova, exteriéry s dráty, opuštěné pohledy na město... Pokračuje fotografiemi pracovníků elektrárny, což jsou jediní lidé, kteří se v dokumentu objevují. Symbolika? Možná. Lidé pózuji nebo jsou zachyceni při práci. Následují již zmíněné pohledy do interiérů opuštěných budov – od škol, jeslí, tělocvičen až po nemocnice. Plynule přechází ke snímkům prázdných panelových domů, kolem nichž se rozrostla divoká a nikým neudržovaná příroda. Dále Polidori zařadil fotografie vraků aut i opuštěných prorezavělých lodí a celý soubor zakončil „portréty“ opuštěných chalup.

Z celé této dokumentární knihy jde na člověka zvláště tísnivý pocit. Něco se zdá být špatně. V souboru, který se jeví jako sociologická sonda do prostředí lidí, chybí důležitý element, a to právě lidé a život. Co člověk vybudoval, se pomalu navrácí přírodě, ale tísnivý pocit zůstává. Z opuštěnosti cítíme něco nezdravého, tragédii bez jejího přímého zobrazení. Smrt. Důsledek jedné jaderné havárie.³⁴

Fotografie Roberta Polidoriho

*Snímky z jeho knihy **Zones of Exclusion: Pripjat and Chernobyl***

Pierpaolo Mittica

VI. kapitola

Pierpaolo Mittica, italský fotograf s praxí dentisty zajímající se o fakta

„Černobyl demonstruje fakt, že Země je příliš malé místo pro jadernou havárii. Černobyl není minulost. Černobyl není historie. Černobyl je teprve začátek.“ píše se v úvodu knihy italského fotografa s profesí zubního lékaře Pierpaola Mitticy. Kniha s názvem *Chernobyl, The Hidden Legacy* (Černobyl, skryté dědictví) je souborem černobílých fotografií pořízených v letech 2002–2007 na Ukrajině a v Bělorusku.³⁵

Kniha by se dala rozdělit na část fotografií věnovaných opuštěné Pripjati, tvořící přibližně první čtvrtinu a na zbylou část zabývající se hlavně lidskými osudy spojenými s dopadem jaderné katastrofy samotné. Z publikace je cítit, že autor je profesí lékař, kterého zajímají nejen osudy lidí, ale především dopady radioaktivity na zdraví lidí z postižených oblastí. Mittica ve své knize, která sice je především čistě fotografickou publikací, totiž odkazuje na celou řadu lékařských studií a dalších zdrojů ukazujících mezinárodní kontroverzi ohledně dopadů Černobylu. Ukazuje to, že autorovi se na rozdíl od mnoha jiných fotografů, podařilo přiblížit se k jádru problému, jímž je u Černobylu zatajování rozsahu problémů a jejich bagatelizace ze strany mezinárodní jaderné lobby.

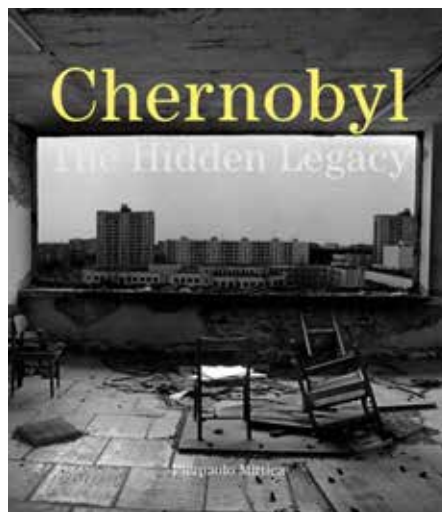
Mittica ve své knize například popisuje příběh akademika Vasilije Nestěrenka, jednoho z největších odborníků na Černobyl, který jako vědec (společně s legendárním Valerijem Legasovem) nasazoval život při měření procesů probíhajících v havarovaném reaktoru. Nestěrenko byl prvním, kdo varoval Gorbačova před fatálními důsledky havárie a ihned po výbuchu žádal komunistické vedení o evakuaci všech lidí v okruhu 100 kilometrů kolem elektrárny. Pro své nekompromisní názory a angažování se ve prospěch obětí Černobylu se nakonec v Lukašenkově Bělorusku stal „personou non grata“ a dokonce na něj byl dvakrát spáchán atentát.

Kromě fotografií a textů kniha čtenáři nabízí i mapy zobrazující míru zamoření césiem 137, které je tu po havárii nejrozšířenějším kontaminantem.³⁶ Publikace je tak díky textům přístupná i veřejnosti, kterou zajímají více fakta než fotografie a to ji odlišuje od čistě fotografických publikací jiných autorů zabývajících se stejným tématem.

Co se týče stylu zachycování snímků, řadí se Mittica ke klasické černobílé dokumentární fotografii. Klidné obrazy, žádná velká avantgarda ani promítání autorovy osobnosti skrze expresi či snaha o zachycení velkých emocí. Jen pokorné zachycování reality jako takové, u portrétů či momentek lidí až lehce estetizované do poetických fotografií. Jeho způsob dokumentování se nepojí s žádnými moderními trendy ani touhou po senzaci. Část fotografií z Pripjati, kdy se objeví tu jedna špinavá opuštěná panenka v bývalé školce, tu druhá před ikonickým ruským kolem či komunistické pohlednice fotografované v prázdné školní lavici by bylo možno označit dokonce za klišé... Zdá se, že pro mnohé autory je těžké fotografovat toto téma, konkrétně Pripjat – město přiléhající k elektrárně, aniž by se vyhnuli opakování již ikonických obrazů, které natrvalo vstoupily do vědomí lidí.

Dále Mittica zachycuje například osudy dětí z běloruského sirotčince pro postižené děti, lidi z nejvíce postižené oblasti kolem města Gomel v Bělorusku, nemocné z dětské onkologické kliniky či... Kniha byla vydána v roce 2007. (v překladu: Černobyl, skryté dědictví) je souborem černobílých fotografií pořízených v letech 2002–2007 na Ukrajině a v Bělorusku.³⁷

*Kniha italského fotografa
Pierpaola Mitticy Chernobyl
The Hidden Legacy,
vydaná v roce 2007*

36 MITTICA, Pierpaolo. *Chernobyl: The Hidden Legacy*. Texty: Naomi ROSENBLUM, Dr. Rosalie BERTELL a Wladimir TCHERKOFF. London: Trolley Press, 2007. ISBN: 978-1904563587

37 MITTICA, Pierpaolo. *Chernobyl: The Hidden Legacy*. Texty: Naomi ROSENBLUM, Dr. Rosalie BERTELL a Wladimir TCHERKOFF. London: Trolley Press, 2007. ISBN: 978-1904563587

Fotografie Pierpaola Mitticy

Ukázka z jeho knihy: Chernobyl, The Hidden Legacy

Robert Knoth

VII. kapitola

Robert Knoth a jeho zájem o osudy lidí poznámenaných atomovým programem

Knihu pojmenovanou *Certificate No. 000358/*, zasvětili nizozemský fotograf Robert Knoth a jeho žena Antoinette de Jong, jež napsala texty, problematice sovětského jaderného programu a jeho dopadu na životní prostředí a životy místních obyvatel. Tento program odstartoval v Kazachstánu, kde se uskutečnilo téměř 500 atomových testů a více než 1,7 milionu lidí tak bylo vystaveno vysokým dávkám radiace. Součástí vojenského atomového programu byla i elektrárna v Černobylu, která měla vyrábět zbrojní plutonium.³⁸

Pod zdánlivě nekonkrétním názvem knihy *Certificate No. 000358/* se skrývá jeden z příběhů knihy – dokumentární soubor se stejnojmenným pojmenováním. Fotografie nám ukazují život dívky Anny Pesenkové zvané Aňa, která od svých čtyř let bojuje s nádorem mozku. Do čtyř let byla normální holčičkou, která tu a tam omdlela a usnula u stolu, pak u ní ale lékaři diagnostikovali rakovinu. Rakovinu odoperovali, ale její zdraví se již nikdy nevrátilo... Komise mnoha doktorů se usnesla, že by mohla dostat „černobylský“ certifikát. Její otec Vjačeslav totiž pocházel z vesnice, která byla po černobylské havárii silně kontaminována. Než vesnici Zákopytije úplně zlikvidovali a domy spálili, občas ji předtím s tatínkem navštěvovali. Na základě tohoto rozhodnutí se z Anny stala majitelka „Certifikátu 000358/“. V certifikátu se píše: „Tato osoba je oprávněna k výhodám, která jsou jí udělena vládou Běloruské republiky pro oběti černobylské katastrofy, jak specifikuje článek 18/ vydaný městským úřadem města Gomel.“ Těmito výhodami jsou užívání zdravotnických zařízení, výběr z léků zdarma, 50% sleva na účty za služby a veřejná doprava zdarma.³⁹

38 KNOTH, Robert. *Certificate no. 000358/: Nuclear Devastation in Kazakhstan, Ukraine, Belarus, the Urals and Siberia*. Texty Antoinete de JONG. Santa Monica: Ram Distribution, 2006. ISBN: 9053305068

39 KNOTH, Robert. *Certificate no. 000358/: Nuclear Devastation in Kazakhstan, Ukraine, Belarus, the Urals and Siberia*. Texty Antoinete de JONG. Santa Monica: Ram Distribution, 2006. ISBN: 9053305068

V roce 2000 se Anně mozkový nádor opět objevil. Když Robert Knoth fotografoval její příběh, bylo jí patnáct let. Ležela na posteli, příliš slabá na to se, aby se mohla hýbat... Kamarádky prý za ní prý chodit. Její rodiče museli noc co noc ležet vedle její postele na podlaze a každých patnáct minut ji otáčet, aby neměla proleženiny. Dívka už potřebovala pomoci úplně se vším.

Všechny snímky ze souboru komponuje fotograf na šířku. Velmi citlivý film a málo světla vytváří při fotografování velké zrno. I díky tomu působí soubor velmi intimně a emotivně.

Aňu zachycuje spící, ležící na posteli, křičící bolestí při česání, v objetí své matky a při tom všem upoutanou svou křehkostí na lůžko. Je vidět, že je velmi zesláblá, odevzdaně ležící se svými plyšáky na posteli. V jejím výrazu je něco velmi bezbranného a člověka napadá, jak je možné, že někdo, kdo vypadá tak nevinně, musí tolik trpět.

Tato dívka představuje jednu z obětí nespravedlivě postižených důsledky jaderné havárie. Jednu z těch, kteří v době havárie byli ještě dětmi nebo ani nebyli na světě a musí pykat za chyby druhých.

Likvidátoři

Další částí knihy, která mapuje dědictví Černobylu, je kapitola Likvidátoři. Zde se ale nejedná o fotografický celek, který by vizuálně odpovídal svému názvu. Tato část dostalapoimenování podle textů se zajímavými výpověďmi tehdejších likvidátorů katastrofy. Vizuální část kapitoly zachycuje spíše prostředí, ve kterém dnes lidé v Černobylu žijí nebo které tehdy opustili.

Z textu o tehdejších hrdinech si přece jen dovolím zmínit informace, které nám pomohou lépe pochopit celý problém, který se Knoth pokouší zdokumentovat. Výpovědi lidí, kteří byli na místě nehody a jejich líčení, co viděli.

Likvidátorů bylo přes 600 tisíc. Létali ve vrtulnicích přímo do radioaktivních mraků bojovat s ohněm a uhasit ho. Likvidovali a pálili zamořené vesnice. Střechy v zamořené zóně postříkovali vodou a speciálními chemikáliemi. Evakuovali místní obyvatele a s nimi někdy i krávy a prasata na nová a bezpečnější místa. Kromě toho prováděli množství dalších nebezpečných prací, která se musela udělat. Velmi často neměli vůbec žádnou ochranu proti radiaci.

Zajímavé je, co viděl Jurij Kornějev, pracovník na 4. reaktoru, když elektrárna vybuchla: „Byl to nádherný oheň, nesmírně nádherný“. Ten krásný oheň mu ale poškodil oči: „Viděl jsem velice špatně a potom jsem se začal cítit velice slabý.“⁴⁰

Jiný z likvidátorů, hasič, popisuje, jak mu zavolali domů: „Řekli nám, že elektrárna vybuchla, ale my jsme tomu nemohli uvěřit. Během cvičení nám vždycky říkali, že je to nemožné.“

40 KNOTH, Robert. *Certificate no. 000358/: Nuclear Devastation in Kazakhstan, Ukraine, Belarus, the Urals and Siberia*. Texty Antoinete de JONG. Santa Monica: Ram Distribution, 2006. ISBN: 9053305068

A další z pracovníků, Tichomirov, vypráví: „Bylo mi 22 let, ale nikdy to nezapomenu. Střecha byla jako otevřená kniha a na ní velkolepé světlo, krásný modrý oheň.“⁴¹

Jeden z lidí likvidujících škody na běloruské straně zase popisuje preventivní nařízení: „Řekli nám, ať pijeme (pozn. míněno alkohol) a také řekli, že když pít nebudeme, umřeme.“⁴²

Vesnická učitelka Baba Hala, která se odmítla ze zóny vystěhovat, říká: „Radiace je abstraktní. Nemůžete ji vidět, cítit nebo slyšet. Aby se to ještě více zkomplikovalo, byla tato oblast okolo Černobylu rozdělena na základě stupně kontaminace. Zóna 1. byla evakuována; pro Zónu 2. bylo důrazně doporučeno odejít a nově příchozí již nebyli přijímáni; Zóna 3. může přijímat nové obyvatele nebo staré, pokud by se vrátili.“⁴³ Místní, kteří zůstali, pořádají v létě fotbalová utkání týmů Zóny 2. proti Zóně 3. Děti a ženy podporují hráče a fandí, bábušky prodávají limonádu.

Mnoho obyvatel kontaminované zóny konzumuje ovoce a zeleninu ze svých zahrádek, chytají ryby a sbírají houby a bobule. Radioaktivita těchto plodin je zde ale 2–5 krát větší, než nejvyšší povolená norma. „Podle ukrajinské vlády se to týká 3,5 milionu lidí. V Rusku bylo zasaženo 19 regionů – 2,7 milionu obyvatel a v Bělorusku byla radiativním spadem zasažena dokonce celá čtvrtina země – 2,2 milionu lidí, hlavně oblast druhého největšího města Gomelu byla postižena hodně.“⁴⁴

Vstřebáme-li tato fakta, můžeme přejít k pro nás důležité fotografické části. Černobílé fotografie zachycují opuštěné budovy i s jejich pozůstalostí. Staré portréty dětí na zdi ve školce, některé chybí a ty tři, které Knoth zachytil, hledí z minulosti jako přízraky. Rohy portrétů jsou zvlněné a povrch zaprášený. Je to připomínka, že lidé museli odejít během patnácti minut a ponechat vše, co jim bylo drahé. Fotografie jsou z Pripjati a z vesnice Narodiči. Nechybí ani ikona města Pripjat', zábavní ruské kolo v místním lunaparku. Je ale zachyceno tak, že nevypadá kýčovitě – širokouhlý záběr, z kola je vidět jen horní polovina a kompozici rozbíjí rozmazané stéblo trávy v popředí. V knize následují fotky z nedělního odpoledne v Narodiči, rozložené osušky a deky na trávě, skok v parném létě do řeky, i lidé co se přijeli autem vykoupat. Dále fotka již zmíněného fotbalového zápasu mezi Zónou 2. a Zónou 3. Fandící ženy a děti, odřená kolena fotbalisty, nic z toho nepřipomíná fatální katastrofu.

Ludmilino mlékařské kolečko

Tato fotografická reportáž je o Ludmile Novicové. Každé ráno před rozbřeskem zapráhne koně za mlékařský vůz a vyjede absolvovat své kolečko.

Vesnice Rogin, kde žije, poskytla po Černobylu přístřeší evakuovaným z těžce kontaminovaného Braginu. „Ale ukázalo se, že Rogin je zamořené rovněž,“ říká Ludmila.⁴⁵

41-45 KNOTH, Robert. *Certificate no. 000358/: Nuclear Devastation in Kazakhstan, Ukraine, Belarus, the Urals and Siberia*. Texty Antoinete de JONG. Santa Monica: Ram Distribution, 2006. ISBN: 9053305068

Na kraji lesa podél silnice k zemědělskému družstvu jsou značky varující před radioaktivním nebezpečím. „Všichni z nás tam stále chodí sbírat houby a plodiny.“⁴⁶

Mléko je kontrolováno. Kontaminované mléko se míchá s dobrým, dokud není radioaktivita pod stanoveným limitem.

Ludmilin prvorozený syn Dimitrij byl ještě malý, když došlo k jaderné katastrofě. Po pár letech během lékařské kontroly ve škole se v jeho krvi našly odchylky. Brzy na to mu diagnostikovali leukemii.

Dimitrijovi se nedaří moc dobře, „Tenkrát mi doktoři řekli, že bude žít dalších osm až deset let, tohle je jeho desátý.“ Ale co když se věci změnily? Medicína se rozvinula a třeba ani doktoři nemusí mít vždy pravdu? Ludmila odpovídá vážným hlasem: „Ne, já vím, že pravdu mají. Dimovy ledviny a játra se zvětšují a často má vysoké teploty.“⁴⁷

A jak je to s lékařskou péčí? „Černobylský certifikát ho opravňuje mít zadarmo aspirin a paracetamol.“ Od doby, co vláda zásadně zrestrukturalizovala dovoz léků, už nikdy víc Dimitrijovi nemocnice v Gomelu neposkytla nezbytné léky. Co drží Ludmilina syna naživu, je propašované, „Přátelé ze zahraničí nám to přivezou.“⁴⁸

Všechny fotografie jsou šířkového formátu a zachycují Ludmilu s povozem mléka za svítání procházející svou ranní trasu. Nemocného a pohublého Dimitrije v průhledu dveří, sedícího v jejich domě, kde díky slabosti tráví většinu dní. Na dalším snímku Dimitrij, jak odnáší prázdné barely od mléka. Následuje dvoustrana s fotografií na spad – portrét Dimovy babičky sedící ve své posteli. Vypadá zamýšleně, s pohledem sklopeným k zemi. Co se jí asi honí hlavou? Působí jako silná žena, která mnohé zvládla. Vypadá jako by se zamýšlela nad tím, že některé věci nelze ovlivnit, že jsme v Božích rukou... Sedí ve svém pokoji v levé části záběru a přirozené světlo od okna ji z pravé strany krásně osvětluje. Na stole pod oknem má sbírku pokojových květin a o stůl opřené své hole. Portrét má působivou atmosféru. Odevzdanost osudu.

Doktoři z Černobylu

Chirurg Igor Komisarenko je hlavou endokrinologického institutu a celé dopoledne operoval. Většina jeho pacientů jsou ženy s rakovinou štítné žlázy. „Čtyři roky po explozi jsme byli konfrontováni s přívalem případů dětí s rakovinou štítné žlázy.“⁴⁹ Mnohem více případů se ale ještě očekává.

Ředitel dětské nemocnice v Běloruském Gomelu doktor Vjačeslav Izakovský říká, že pouze každé 4. dítě se zde narodí zdravé. Na jednotce intenzivní péče jsou děti s rozličnými defekty; rozštěp patra, žádné uši, žádný nos...“ V roce 1985 jsme tu měli 200 dětí

46-49 KNOTH, Robert. *Certificate no. 000358/: Nuclear Devastation in Kazakhstan, Ukraine, Belarus, the Urals and Siberia*. Texty Antoinete de JONG. Santa Monica: Ram Distribution, 2006. ISBN: 9053305068

s vrozenými vadami, nyní jich máme 800,“ říká Izakovský.⁵⁰ „Některé z těchto dětí jsou opravdové zrůdy. Omlouvám se, nechci nikoho ranit, ale nevím jak jinak to podat,“ říká Gorčaková, která provozuje hospicový program pro děti a jejich rodiny.⁵¹ Mnoho dětí je umístěno do péče státních institucí.

Fotografie z této části knihy jsou velice depresivní. Černobílé portréty zachycují ty, kteří mají díky Černobyli vážné zdravotní problémy.

Portrét otce dívajícího se do fotoaparátu a držícího na klíně svou devítiletou dceru Alexandru Prokopenkovou. Dívka trpí hydrocefalem (vodnatelností hlavy), který způsobil, že oblast kolem mozku je zhruba dvojnásobně velká než je obvyklé.

Další snímek je zachycen na šířku. Pozadí má téměř celé černé a na dolní linii leží Nina Bondarenková připravená k zákroku na operačním sále. Nahá, jen překrytá prostěradlem a se schovanými vlasy pod látkovým čepcem. Nad ní svítí dvě velká operační světla. Čeká ji již třetí operace štítné žlázy. Dívá se do světla, tvář má vážnou. Kromě rakoviny štítné žlázy trpí i rakovinou ledvin. Snímek je velice působivý.

Následuje téměř ikonický obraz. Čtvercový momentkový dvojportrét a na něm dvě děti z Vesnové v Bělorusku. Nataša Popová a Vadim Kulešov. Fotografie zachycuje celé jejich postavy, kdy každý kouká jinam a působí jako úplně normální rozpustilé děti. Jen Nataša se narodila s vrozenou vadou – příliš malou hlavou.

Opět další čtvercový snímek z vesnice Vesnová zobrazuje nestylizovaný portrét tří postav. Za nimi vidíme drátěný plot a vzrostlou trávu. Chlapec stojící vlevo se jmenuje Saša Nestěrenko, je mu šestnáct let a narodil se s downovým syndromem v kontaminovaném regionu Mogilev.

Na dalším snímku ze série čtvercovým portrétů vidíme čtyřletého chlapce. Malý Pavel Kubartov stojí na fotografii ve svém domácím prostředí, zřejmě obývacím pokoji u pohovky s pozadím květinové tapety. Působí stydlivě a plaše se dívá do objektivu. Tento na první pohled normální kluk byl již poškozen rakovinou očí.

Portrét, který následuje, je velice prostý a přitom velmi symbolický. Vidíme na něm devítiletou Nasťu Jeremenkovou. Už ve třech letech jí diagnostikovali rakovinu dělohy, později následovaly metastáze do plic. Prošla si již několika etapami chemoterapie. Na fotografii stojí vzorně s rukama upaženými, v květovaných kalhotkách a tričku s motýly, včelkami a nápisem LOVE. Působí dojemně. Zakomponovaná je v levé části obrazu, tu pravou zakrývá dekadentní tmavý závěs s květinovým vzorem. Nevíme, zda to byl záměr autora, ale lze v tom spatřovat symboliku. Vlevo světlá květovaná tapeta a dívka představující život, mládí a naději a vpravo jen ta dekadentní černá plocha naznačující, jak blízko

50, 51 KNOTH, Robert. *Certificate no. 000358/: Nuclear Devastation in Kazakhstan, Ukraine, Belarus, the Urals and Siberia*. Texty Antoinete de JONG. Santa Monica: Ram Distribution, 2006. ISBN: 9053305068

smrti a lidské konečnosti tyto nemocné děti žijí. Stačí o krok popojít a jste na té druhé straně. Pohled Nasti, krásné holčičky, je smutný. Fotografie působí velice silně.

Nastu na dalších stránkách střídají dva podobné dvojportréty. Na prvním sedí před fotoaparátem sestry Irina (19) a Jelena (24) Pastušenkovi, obě mají nádor mozku. Fotograf je zachycuje od pasu nahoru dívající se do objektivu. Druhým je dvojportrét žen z Kyjeva, zachycený v Institutu pro Endokrinologii. Larisu Lotoskajovou (60) a Paulinu Jesenčukovou (61) spojuje rakovina štítné žlázy. Portréty nepůsobí depresivně, bez popisku by člověk neřekl, že vidí ženy s tak vážnou diagnózou.⁵²

Kontrastem k těmto vážným ženám nám je na dalším čtverci postava malé blondáté holky s velkýma ušima. Vypadá rošťácky, ale jako všichni zachycení, také ona je nemocná. Má srdeční poruchu a je zachycena v dětské nemocnici.

Další snímky, opět oba čtvercové a černobílé, zachycují podobným způsobem ještě řidiče, který pracoval na převozu krav z kontaminované zóny po havárii a následně dostal rakovinu ledvin. Další snímek zachycuje čtrnáctiletého chlapce Vasila Lyskovetského narozeného s onemocněním kostí stojícího o berli s pokrivenýma nohama a kupodivu širokým úsměvem na tváři.

Ještě jeden čtrnáctiletý, Vadim Seliganov s nemocí zvanou sarkom prostaglandinu žijící v hospicovém centru. Fotografie se odlišuje od ostatních tím, že zachycuje jen velmi blízký portrét chlapcovy hlavy. Vadim má semknuté rty, pevný pohled a holou hlavu.

A posledním záběrem končící část knihy věnovanou Černobylskému dopadu je ještě jeden portrét vyfocený více z větší blízkosti než ostatní. Zobrazuje ženu a její dekolt, kde je na krku patrná čerstvá jizva po operaci štítné žlázy.⁵³

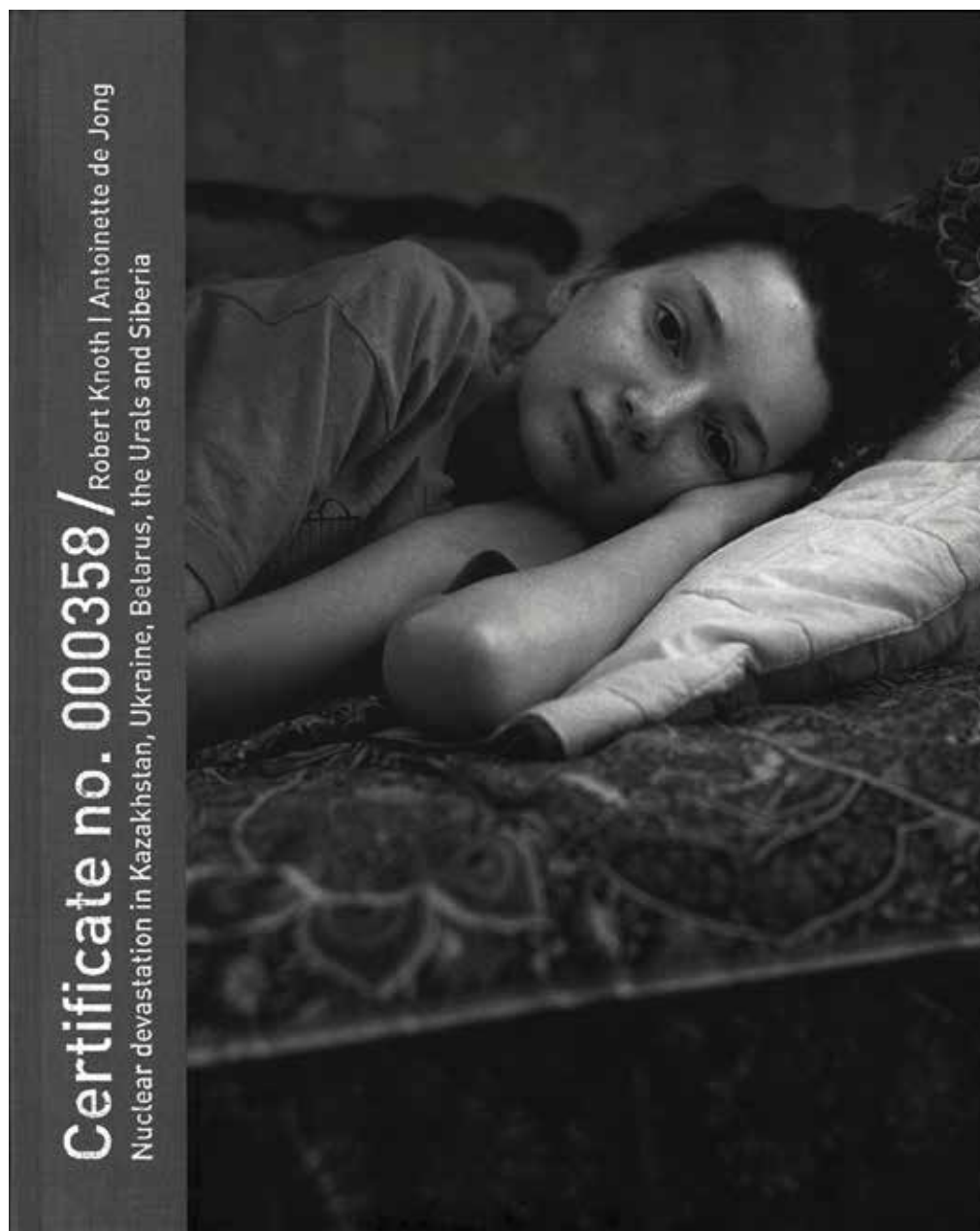
Tolik popis dokumentárního cyklu sebraného do knihy *Certificate No. 000358/* od Roberta Knotha, jež se dlouhodobě zabýval dopady Černobyly. Knoth nepochybně přináší důležité svědectví o stavu lidskéhožití po jaderné katastrofě. Za pomoci klasického dokumentárního stylu a černobílých středoformátových portrétů se mu podařilo zaznamenat děsivou realitu především běloruského obyvatelstva žijícího ve stínu Černobyly. Člověka napadá, kdo z příznivců jaderné energie by ještě mohl po shlédnutí těchto fotografií a jejich příběhů s jistotou říci, že jaderná energie je zcela bezpečná.

52, 53 KNOTH, Robert. *Certificate no. 000358/: Nuclear Devastation in Kazakhstan, Ukraine, Belarus, the Urals and Siberia*. Texty Antoinete de JONG. Santa Monica: Ram Distribution, 2006. ISBN: 9053305068

Fotografie z projektu Roberta Knotha

Ukázka z jeho knihy: Certificate no. 000538/

*Kniha holandského fotografa Roberta Knotha
s názvom Certificate no. 000358/, vydaná roku 2006*

Fotografie z projektu Roberta Knotha

Ukázka z jeho knihy: Certificate no. 000538/

Donald Weber

VIII. kapitola

Donald Weber a jeho »post-atomická otázka«

Donald Weber, původem kanadský fotograf a člen agentury VII, kterého s tématem Černobylu spojuje jeho projekt „*POST ATOMIC*“ zahrnující pět dokumentárních souborů. Jmenovitě: *Bastard Eden, Our Chernobyl; Stalker; Chernobyl Riviera; Into the Half-Life a Fukushima exclusion Zone*. Fenoménu Černobyl se přímo týkají pouze první tři z pěti uvedených souborů. Další dva souvisejí s problémem fenoménu post-atomového světa, nikoli však jen toho v okolí elektrárny Černobyl. Soubor *Bastard Eden, Our Chernobyl* vydal fotograf i jako knihu a ke *Stalkerovi* a *Into the Half-Life* vytvořil také krátké filmy.⁵⁴

Jak Weber uvádí ve své knize *Bastard Eden, Our Chernobyl*, snímky nafotil během tří let, od roku 2005 do roku 2007, v černobylském regionu na Ukrajině. Na otázku, proč si vybral právě toto téma, odpovídá, že chtěl vidět, co se tam stalo. „Jak vypadá každodenní život v post atomickém světě?“ Zdá se, že o historické okolnosti či příčiny dnešního stavu v postižené oblasti vlastně nemá zájem. Chtěl zkrátka asi opravdu jen vidět, jak tam lidé žijí. Avšak oproti dokumentárním klasikům typu Paula Fusca či Roberta Knotha působí jeho snímky velmi moderně. Jsou to barevné fotografie opravdu všeho, co nakonec viděl. Od krajín, zdánlivě „špatných“ momentek, kdy část hlavy koně překrývá hlavu fotografovaného muže. Bizarní portréty lidí pózujících v jejich domácím prostředí, kde světelná atmosféra není nikterak příznivá pro fotografování. Portréty matek a synů. Děti ve školce. Pohřeb.⁵⁵

A také fotografie, která si v roce 2005 vysloužila čestné uznání v soutěži World Press Photo v kategorii Každodenní život. Na širokové momentce je skvěle zachycený muž – Viktor

54 WEBER, Donald. Post-atomic. In. *Donald Weber oficial page* [on-line]. [vid. 2014-12-07]
Dostupné z: <http://donaldweber.com/post-atomic/>

55 WEBER, Donald. *Bastard Eden: Our Chernobyl*. Text Larry FROLICK. Portland: Photolucida, 2006. ISBN 1934334057

Popovichenko, který po množství vypitého alkoholu právě padá kamsi ze stráně, s rukou, jež drží panáka, nataženou nahoru – zřejmě v marné naději, že jej uchrání vylití. Což se nedaří a na obraze tak panák samohonky, které se zde prodává za jediný dolar celý litr, vytváří zajímavý výtvarný gejzír. Samotná fotografie, nebýt padajícího ožraly, vlastně působí poklidným a ideálním dojmem – v pozadí řeka se zeleným břehem plným stromů, v popředí „piknik“ v podobě dvou PET lahví s alkoholem, vajíčky, chlebem a barevnou taškou. Ta fotografie je vlastně jemně naznačeným paradoxem, vše vypadá zdánlivě ideálně, až na člověka, který trpí alkoholismem a musí vypít láhev vodky denně. Právě on zde reprezentuje jeden z vážných problémů, jimiž je postižena oblast kolem Černobylu, kde není práce ani jiné aktivity, kterými by se lidé zabavili. Tento člověk pochází z vesnice Orané, jež se nachází na samé hranici zóny asi 30 kilometrů od Černobylu. Mnozí z místních tak sahají po alkoholu, aby zabili čas. Podle Světové organizace pro duševní zdraví více než 38 procent mužů na Ukrajině jsou těžcí alkoholici.⁵⁶

Pokud nás zajímá, co konkrétně Donald Weber v oblasti nalezl, poslouží nám citace z doslovu Larryho Frolicka ke knize ***Bastard Eden, Our Chernobyl***: „Co Don našel, byla nahodilá komunita přeživších a emigrantů z jiných měst, kteří mu říkali, že dávají přednost černobylskému venkovskému míru před městskou plísní ukrajinské industriální zóny. Všichni byli vyhnanci. (...) Život byl levný, i když nejistý. Typické zemědělské statky jste zde mohli koupit za pár stovek dolarů.“⁵⁷

Jak se mu dařilo pronikat do života místních a čím na ně zapůsobil? Je to až příliš prosté. Po okolí jezdil ve staré Ladě a jedl a pil vše, co mu kde bylo nabídnuto. Místní byli rádi, že ho mohou pozvat do svých domů a podělit se o své jídlo a podivné historky. Ptal se jich, zda se bojí, že brzy zemřou? Ne, odpovídali. Báli se spíš moderního způsobu života. „Moderní život je válka,“ řekl mu jeden bývalý horník „Neustálý boj, žádný jasný smysl.“⁵⁸

Čím déle na místě fotil, tím více se mu zde znenadání objevovaly určité neúmyslné motivy, jako by se samy jeho fotoaparátu představovaly. Tak například téma Matky a synové. Všiml si, že matky, i ty postarší, se vždy snažily nechat se vyfotografovat sedíce vedle svých dospělých synů. V jejich očích může člověk číst, že ony jsou tu ty vysoce postavené, přesahující místní řád věcí. Hrdé prohlášení o své biologické nadřazenosti: Tohle je moje dítě. Co v doslovu ke knize dále zaujme: „Náhlý kolaps socialismu v roce 1989, brzy po jaderné havárii, vytvořil v zemi spirituální krizi. Morální vakuum se rychle naplnilo šarlatány

56 WPP Archive. Donald Weber. In: *Archive – World Press Photo* [on-line]. [vid. 2014-12-07]. Dostupné z: http://www.archive.worldpressphoto.org/search/layout/result/indeling/detailwpp/form/wpp/q/ishoofdafbeelding/true/trefwoord/photographer_formal/Weber%2C%20Donald

57 WEBER, Donald. *Bastard Eden Our Chernobyl*. In. *Donald Weber oficial page* [on-line]. [vid. 2014-12-07] Dostupné z: <http://donaldweber.com/post-atomic/bastard-eden-our-chernobyl/>

58 WEBER, Donald. *Bastard Eden Our Chernobyl*. In. *Donald Weber oficial page* [on-line]. [cit. 2014-12-07] Dostupné z: <http://donaldweber.com/post-atomic/bastard-eden-our-chernobyl/>

a zločinci. Lidé dostávali záhadné nemoci, aniž záleželo, jak daleko od osudného epicentra žili. Vymítači ďábla tu provozovali svůj svatý obchod proti démonické posedlosti v nově nazdobených ortodoxních rouchách, zatímco vybělení blond „elektrošokoví terapeuti“ si účtovali dvoutýdenní honorář svým klientům s podivnými typy rakovin za kúru v dřevěných boxech naplněných dráty s vysokým napětím. (...) Gangy kriminálníků ukradly všechno, co jim přišlo pod ruku. (...) Nic nefungovalo. Střední třída upadala.“⁵⁹

Stalker

Dalším dokumentárním souborem, poněkud menšího rozsahu než ten předešlý, je pak „**Stalker**“ ke kterému Weber vytvořil i přibližně sedmiminutový film. V tomto souboru dává do souvislosti legendární film Andreje Tarkovského **Stalker** (který nepochopitelně předjímal události s uzavřenou a zakázanou zónou o sedm let dříve, než k havárii v Černobyli došlo) s tím, co se doopravdy stalo a jací „Stalkeři“ v Černobyli působí dnes. „Skuteční Stalkeři dnes žijí uvnitř 30ti kilometrové zakázané zóny v Černobyli a tajně okrádají mrtvé město o jeho cennosti, zatímco se vyhýbají bezpečnostním silám a duchům puklé minulosti. Tento příběh dokumentuje úpadek jejich existence jako mrchožroutů naší ztracené civilizace. Coby novodobí stalkeři tito bezdomovečtí muži a ženy bloudí zónou a zabírají opuštěné byty a vesnické domy, rabují a odnášejí zbývající cennosti. Vidíme, jak se nám zde odhaluje hrozná budoucnost. (...) Naše velké technické vize, město jako čistá laboratoř, to vše rychle ustupuje lovu a primitivismu shromažďování budoucí doby kamenné.“ Donald Weber vidí zónu velmi ponuře a vizuálně tomu odpovídá i tento soubor. Barevné fotografie jsou zachyceny v zimě, kdy převládají pouze odstíny šedé a sem tam trocha bílého sněhu. Objevuje se zde postava Stalkera, podivně vypadajícího muže, se kterým Weber s fotoaparátem procházel všechna místa, kde Stalker hledal, co by se zde dalo ukrást a prodat. Fotografoval ho s modelem sovětské rakety; zachycoval jej prodávajícího se opuštěnou zónou, jak nahlíží do opuštěných budov, do prázdných chalup a jak odnáší věci, které našel. Z jeho strhaného obličej a vůbec z celého souboru padá na člověka deprese. Šedivá zima ještě podporuje vyznění o beznaději, o opuštění lidských hodnot a vzniku nového druhu primitivního člověka. Tento soubor působí více „uvěřitelněji“, emotivněji.⁶⁰

Chernobyl riviera

Poslední z trojice souborů, jenž se vztahují k Černobyli, je najednou tematicky diametrálně odlišný. Ukazuje nám druhou stranu mince lidského žití v okolí osudné nehody. Dokumentuje totiž malou osadu v obci Stracholesí. Kyjevané to tu nazývají „Venkovský

59 WEBER, Donald. Bastard Eden Our Chernobyl. In. *Donald Weber oficial page* [on-line]. [vid. 2014-12-07] Dostupné z: <http://donaldweber.com/post-atomic/bastard-eden-our-chernobyl/>

60 WEBER, Donald. Stalker. In. *Donald Weber oficial page* [on-line]. [vid. 2014-12-07] Dostupné z: <http://donaldweber.com/post-atomic/stalker/>

ráj“. Na břehu Kyjevské přehrady, jen pár kilometrů po větru od zničeného reaktoru. Leniví bohatci se smyslem pro dobrodružství si zde vystavěli svá opulentní sídla pro rekreaci. Pláž, grilování, luxusní jachty a ženy jak z lesklých módních časopisů. Barvy. Párty. Ale také rybáři a lovci, kteří se zde plaví již po celá léta. Z fotografií je oproti předchozím cítit uvolněnost, bezstarostnost, ani stopy po nějaké tragédii. Také tohle je realita okolí Černobylu, ačkoli velice menšinová a na pohled nereálná...⁶¹

Z Weberových fotografií je cítit cosi bizarního. Něco divného, co jakoby jen tak mimochodem vyfotil. Na snímcích se nesnaží zachycovat něco krásného, jako třeba Polidori, který je svým stylem focení velice estetický. Weber se nachází se svým přístupem na pomyslné druhé straně žánrového spektra. A na rozdíl od klasického Fusca u něj nelze vycítit ani žádnou empatii s fotografovanými lidmi, jen chladný pozorovatelský přístup, možná až vypočítavost. Nelze tvrdit, že jedno by bylo lepší než druhé, pokoušíme-li se porovnat jeho tvorbu s přístupy jiných... Tento jeho soubor získal v roce 2006 knižní cenu Photolucida.⁶²

*Fotografie
ze souboru
**Bastard Eden,
Our Chernobyl,**
která si v roce 2005
na World Press
Photo vysloužila
čestné uznání
v kategorii
Každodenní
život.*

61 WEBER, Donald. Chernobyl Riviera. In: *Donald Weber official page* [on-line]. [vid. 2014-12-07]
Dostupné z: <http://donaldweber.com/post-atomic/chernobyl-riviera/>

62 VII Photo. Donald Weber. In: *VII Photo official page* [on-line]. [vid. 2014-07-28].
Dostupné z: <http://viipphoto.com/author/donald-weber/>

Fotografie z projektu Donalda Webera Post-atomic
Ukázka z dokumentárního souboru: Bastard Eden

Fotografie z projektu Donalda Webera Post-atomic
Ukázka z dokumentárního souboru: Bastard Eden

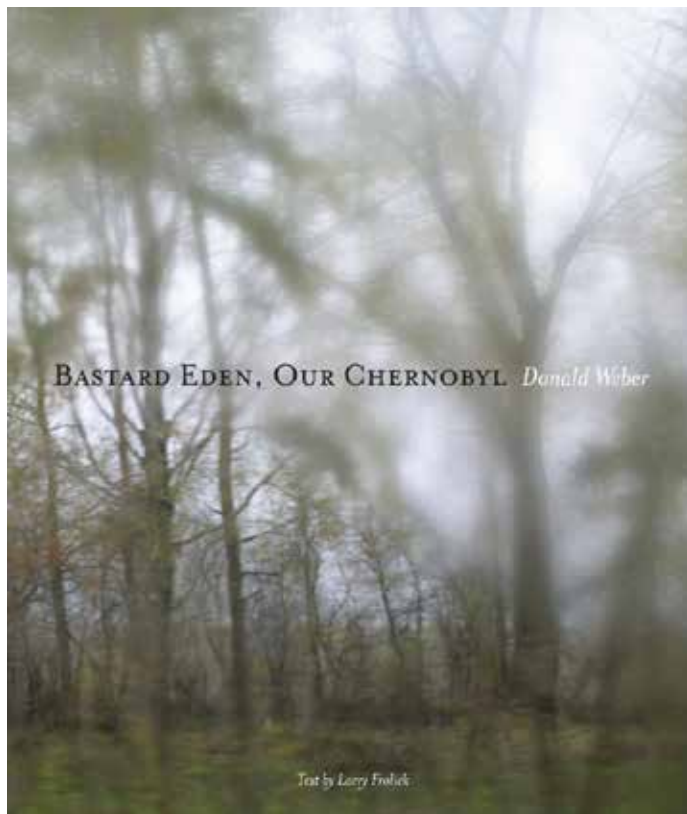

Fotografie z projektu Donalda Webera Post-atomic
Ukázka z dokumentárního souboru: Stalker

Fotografie z projektu Donalda Webera Post-atomic
Ukázka z dokumentárního souboru: Chernobyl Riviera

*Fotografická publikace
Donalda Webera
Bastard Eden,
Our Chernobyl,
vydáno v roce 2008*

VII

Chernobyl

Antonin Kratochvil
Maciek Nabrdalik
Donald Weber

Curated by
Johan Hallberg-Campbell

April 26-May 31, 2011

VII Gallery, New York

Prints made by
Gotham Imaging

VII Gallery | 26 Jay Street, Brooklyn, New York | 212-337-3130 | www.viiphoto.com

Guillaume Herbaut

IX. kapitola

Guillaume Herbaut Francouz v zóně

Zájem o cesty do Černobyli ze strany fotografů evidentně není malý... Dokazuje to i francouzský fotograf Guillaume Herbaut. Vytvořil zde řadu zajímavých souborů a posléze vydal i knihu s názvem *La Zone (Zóna)*. Jeho fotografická kariéra se již několik let točí kolem historických míst naplněných symboly a pamětí a Černobyl je pro tato kritéria dokonalým místem. V roce 2012 byl za svou práci z tohoto místa odměněn vysokým francouzským oceněním – Niépceovou cenou.⁶³

Herbaut je zastoupen mezinárodní agenturou INSTITUTE, která reprezentuje i další fotografie spojené s tématem Černobyli – Gerda Ludwiga a Renu Effendi. Jeho styl je velice moderní, kombinující dokumentární s konceptuálním viděním světa. Všechny soubory, které jsem měla možnost shlédnout na jeho webu, jsou barevné. Přístupem k fotografii by se dal přirovnat třeba k dříve zmiňovanému Donaldu Weberovi, v sérii *Devět pater* v Pripjati zase silně připomíná Polidoriho.

Poliske: The Forgotten City of Chernobyl

V jednom ze souborů – *Poliske: The Forgotten City of Chernobyl* (Poleskoje: Zapomenuté město Černobyli) – zachycuje město, které mělo dříve 20 tisíc obyvatel a bylo evakuováno teprve deset let po havárii. Dnes jich tam žije okolo deseti. Město se, podobně jako Pripjat', rovněž nachází v zakázané zóně. Na rozdíl od Pripjati ale není tak notoricky známé. Opět jsme konfrontováni se snímky opuštěných domů zarůstajících divokou přírodou. Vidíme muže hledající kovy, které by bylo možno ukrást a zpeněžit. Několik osamělých přeživších s prázdnými pohledy. Je zde cítit bezvýchodnost dopadu tragédie a osamělost těch těch několika obyvatel, kteří zůstali.⁶⁴

63 Institute. Guillaume Herbaut. In: *Institute official page*. [on-line]. [vid. 2014-07-29]. Dostupné z: <http://www.instituteartist.com/filter/Guillaume-Herbaut/Guillaume-Herbaut>

64 HERBAUT, Guillaume. Poliske: The Forgotten City of Chernobyl. In: *Guillaume Herbaut official page* [on-line] [vid. 2014-07-30]. Dostupné z: <http://www.guillaume-herbaut.com/en/poliske-the-forgotten-city-of-chernobyl/>

Dveře Pripjati

Mnohem více konceptuální se jeví jeho série „*Dveře Pripjati*“. Na jedné z posledních návštěv opuštěného města ho napadlo, že po letech, kdy budovy podléhají rozkladu a z bytů bývalých obyvatel stalkeři většinu rozkladli, zbývají jen ty dveře, které předávají zprávu o těch, kdo zde kdysi žili. Pro Herbauta jsou to takové poslední rodinné portréty.⁶⁵

Zóna

Soubor *Zóna*, který byla publikován ve stejnojmenné knize, Herbaut uvádí svými dojmy: „Vidím před sebou ten zasněžený most, modravé večerní světlo a vlčí stopy. Byl jsem v černobylské zakázané zóně dva dny. Nechtěl jsem se už vrátit. Již jsem tu strávil příliš mnoho času mezi lety 2009 a 2011. Na čtyři měsíce ztratit sám sebe v tomhle zakázaném území, které mě fascinuje od mé první návštěvy v roce 2001. Měl jsem z toho smíšené pocity. Byl jsem přitahován i odpuzován najednou. Strach z příliš kontaminované medaile. Zóna nabídla mé mysli prostor pro reflexi. Už nemám zájem o Černobyl nebo jeho historii, dokonce ani o jeho dopady. Chtěl bych zavřít oči a zapomenout. A přesto vidím Petra, jak se brodí sněhem asi překročit hranice zakázané zóny a ukrást kontaminovaný kov. Slyším Igora, který říká: „Budu tvůj stín“. Vidím Larisu svlékající se v hotelu Ivankov, jak se diví „Proč to dělám?“. Cítím alkohol v dechu milice. „Byli jsme vzteky bez sebe. Rádi bychom za vaše zatčení v této oblasti dostali odměnu“. Vidím Vladimíra zpívat a dělat mi pití, když jsem byl nemocný. Skrze alkoholový opar vidím muže, který je lynčován. Slyším tupé rány a žuchnutí jeho lebky o zem a jak můj dozimetr křičí, že bych se neměl poflakovat kolem.“

Černobyl mi zamotal hlavu, nechává mě dezorientovaného a je velmi těžké to setřást. a pak je tady stále ještě ten most a vlčí stopy ve sněhu. Je tu ta černá hluboká voda. Řeka Už. Musím odejít. Jeden krok příliš daleko, náhlý šok a já cítím jak mnou proniká ostře ledová voda a uvědomuji si, že ve sněhu byla skryta díra. Moje holenní kost je zraněná. Nic zvláštního na rozdíl od mého strachu a potvrzení, že moje cesta skončila.

V roce 2011 mě Černobyl dostal od černé a bílé k barvě a od pohybu k hranicím. V podstatě jsem se dostal k tomu, že podávání dokumentárních zpráv mě nutí přemýšlet o svém přístupu k fotožurnalismu. V roce 2009 mi Černobyl umožnil vnímat skutečnost jako cosi, do čehož se mohu ponořit, co zesiluje pocit neskutečnost a unikání od zastaveného obrazu. Časem se z Černobyly stal maják, maják s mrtvolnou září.“⁶⁶

Všechno to, co Herbaut popisuje výše, je ze souboru opravdu cítit. I styl který volí při popisu v psaném textu – snové obrazy, nálada plná napětí a bizarnosti. Nepříjemná tíseň, jako ze špatného snu i velké množství podivných obrazů, které na nás ze zóny vystupují.

65 HERBAUT, Guillaume. Doors of Prypiat. In: *Guillaume Herbaut oficial page* [on-line] [vid. 2014-07-30]. Dostupné z: <http://www.guillaume-herbaut.com/en/doors-of-prypiat/>

66 HERBAUT, Guillaume. The Zone. In: *Guillaume Herbaut oficial page* [on-line] [cit. 2014-07-30]. Dostupné z: <http://www.guillaume-herbaut.com/en/the-zone-3/>

Už to opravdu není o zachycení historické souvislosti či enviromentálních problémů. Působí to na mě jako poslední osobní výpověď na rozloučenou se Zónou. Shrnutí pocitů, jako když se loučíme s někým, koho jsme měli rádi, ale už s ním dál nedokážeme být. Prohlédnutí, které svou atmosférou připomíná filmy Davida Lynche. Kombinace portrétů, na kterých se fotografovi podařilo zachytit poražený výraz místních obyvatel, opuštěné prostředí, podivná zátiší – mrtvá liška na lavičce či absurdně vypadající hostina bez lidí s pozadím stěny s fototapetou jezera s labutěmi. A také několik snímků zachycujících 48 letou Larisu, jak obrovská a nahá leží na pohovce či uprostřed prázdného lesa na dece. Muže ležícího na chodníku s kaluží krve pod hlavou a účastníky odvázané párty...

Chernobyl Riviera

Soubor se stejným názvem, jaký dal tomu svému i Donald Weber – *Chernobyl Riviera*, pojednává o stejném tématu. Ve Stracholesí, za skromnými staveními místních farmářů vyrůstají nové luxusní dači boháčů z Kyjeva, kteří sem jezdí na víkendy a ve volném čase. Unikátní na tomto místě je ovšem to, že se nachází pouhých 200 metrů od zamořené, uzavřené a vystěhované zóny. Pozitivem pro místní obyvatele je, že se tu objevují nová pracovní místa. V nových domech hledají domovníky, zahradníky, uklízečky. Série zahrnuje snímky spokojených lidí na pláži, jejich vily, přírodu...⁶⁷

Devět pater v Pripjati

Další, poněkud menší sérii, zobrazující působení času a přírody na opuštěné město, nazval Herbaut *Devět pater v Pripjati*. Způsobem focení se fotografie velice podobají snímkům Roberta Polidoriho. Soubor obsahuje devět fotografií zřejmě z jednoho devítipatrového opuštěného domu a každého jeho patra jedné místnosti.⁶⁸

67 HERBAUT, Guillaume. Chernobyl Riviera. In: *Guillaume Herbaut oficial page* [on-line] [vid. 2014-07-30]. Dostupné z: <http://www.guillaume-herbaut.com/en/chernobyl-riviera/>

68 HERBAUT, Guillaume. Nine Floors in Pripjat. In: *Guillaume Herbaut oficial page* [on-line] [vid. 2014-07-30]. Dostupné z: <http://www.guillaume-herbaut.com/en/nine-floors-in-pripjat/>

Bazar: Daleký západ Černobylu

Bazar je název maličkého městečka v zamořené oblasti. Zajímavé je, že v roce 1986, kdy došlo k havárii, mělo 2500 obyvatel, v roce 2005 mělo jen 230 obyvatel a v roce 2010 počet obyvatel stoupl na 537. Vidíme z toho, že lidé se sem opět vrací. Nejčastějším důvodem, který obyvatelé zmiňují pro svůj přesun z Kyjeva zpět na venkov je, že dávají přednost venkovské přírodě (i když kontaminované) před hospodářskou krizí velkoměsta. Fotografie zachycují místní realitu – starou ženu v posteli, jež přežívá rakovinu bez pomoci lékařů (není zde totiž nemocnice), místní obyvatele v jejich prostředí i detaily z interiéru.⁶⁹

„Sobotní večery v Černobylu“

Každý víkend se místní mladí lidé z Ivankova (kontaminovaná zóna 3) scházejí na diskotéce Antalys. Problémem mladých lidí v této oblasti je nemožnost najít si zde zaměstnání a tak často dávají zapomenout problémům právě na této diskotéce. Ovšem, jak autor k fotografiím píše, směsice sklíčenosti, alkoholu a násilí může být smrtící kombinace. Většinu z těchto fotografií zpracoval do knihy *Zóna*.⁷⁰

„Černé zlato Černobylu“

Vše, co bylo v zóně nejvíce zamořeno, bylo spáleno. Kov ale nehoří a tak byl ponechán k další dekontaminaci. V zóně se nachází také vojenské pohřebiště kontaminované techniky, která je postupně likvidována. Reportáž zachycuje lidi, kteří pracovali na likvidaci těchto nebezpečných kovů i ty, kteří se potají vkrádali do míst, kde se dal nějaký kov ukrást a zpeněžit. Stejně tak je tu zachyceno i místo, kde se ne zrovna bezpečně kovy zbavují radiace. Fotograf nám rozhodně přináší pohled na další z problémů, které havárie způsobila.⁷¹

4/7 Slavutyč

Když došlo k havárii a obyvatelé města Pripjať museli být přestěhováni, rozhodla vláda o výstavbě nového města vzdáleného přibližně 60 kilometrů odtud: Slavutyče. Město bylo vystavěno uprostřed lesa s kapacitou pro 22 tisíc obyvatel. Když se však blížila dostavba, přišlo se ale na to, že oblast je taktéž kontaminována. Paul Freches říká v úvodu k této sérii fotografií o Herbautově práci: „Od roku 2011 položil Guillaume Herbaut základ nové fotožurnalistiky zachycující neviditelné a tragické, na hranici mezi dokumentár-

69 HERBAUT, Guillaume. Bazar: The Far West of Chernobyl. In: *Guillaume Herbaut oficial page* [on-line]. [vid. 2014-07-30]. Dostupné z: <http://www.guillaume-herbaut.com/en/bazar-the-far-west-of-chernobyl/>

70 HERBAUT, Guillaume. Saturday Evenings in Chernobyl. In: *Guillaume Herbaut oficial page* [on-line]. [vid. 2014-07-30]. Dostupné z: <http://www.guillaume-herbaut.com/en/saturday-evening-in-chernobyl/>

71 HERBAUT, Guillaume. The Black Gold of Chernobyl. In: *Guillaume Herbaut oficial page* [on-line]. [vid. 2014-07-30]. Dostupné z: <http://www.guillaume-herbaut.com/en/the-black-gold-of-chernobyl/>

*Kniha Guillaumea Herbauta
La Zone, vydaná v roce 2011
v Paříži*

ní fotografií a více koncepčním přístupem nejlépe ilustrovanou kolekcí 7/7, dlouhodobě naplánovaným a metodicky vytvořenou prací. 4/7 je čtvrtým pokračováním série. Jeho subjektivita mu slouží k vyjádření kritického pohledu na svět a jeho tmavších oblastí skrze důvěrnější zkušenost, přes krátké zprávy až po historické události.

V 4/7: Slavutič, vztah lidstva k přírodě poskytuje argument k příběhu, přes osmnáct záběrů každodenního života ve městě zplozeného technologickou katastrofou. Jeho obyvatelé žijí v neustálém strachu ze zamořené přírody a životního prostředí. Mezi záběry města a jeho obyvatel čelících neviditelnému nebezpečí, se zjevuje borovicový les a znovu se pak objevuje mnohokrát v interiérech pronásledovaných tímto rostlinným životem, ať už symbolicky na papírových tapetách nebo doslova v rostlinách v květináčích.

Zdůrazněním antagonismu mezi kultem vzpomínání a jadernou propagandou, která poskytuje městský ideologický rámeček, Guillaume Herbaut vrhá světlo na selhání lidstva ve své naivní víře v technologický pokrok a neschopnosti si sám odpovědět.⁷²

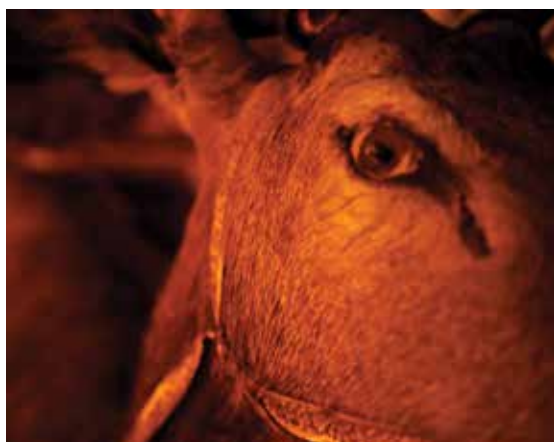
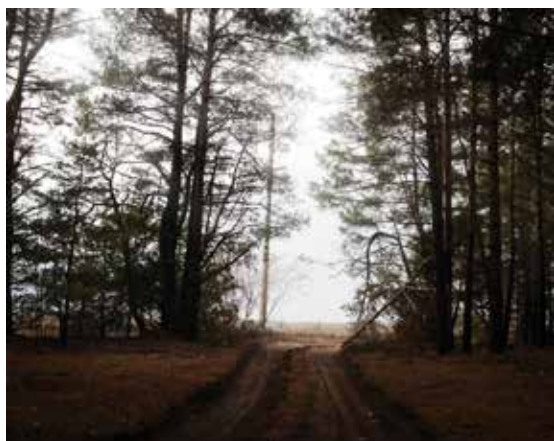
Místa která zachytil jsou některá jako například dekontaminace kovů ze zóny běžným návštěvníkům nebo dokonce novinářům nepřístupná. Jedinou možností jak se na taková místa dostat vysvětluje Petr Toman: „No, záleží prostě co děláš. Jestli jdeš na investigativu, tak bez peněz se nedostaneš ani za první závoru. Neexistuje. Funguje to tak, že zaplatíš fixerovi a řekneš chci tohle tohle a on to zařídí. Nebo sám přijde s tím, co je možné a kolik to bude stát. Takže se tak dostaneš na pohřeb, křtiny, se stalkerama atd. Ale oni s těmi lidmi nemají vazby...“⁷³

72 FRECHES, Paul. Slavutich, a poisoned city. In: *Guillaume Herbaut official page* [on-line] [cit. 2014-07-30]. dostupné z: <http://www.guillaume-herbaut.com/en/47-slavutich/>

73 Rozhovor autorky s Petrem Tomanem, e-mail 28. 7. 2014 a skype 7. 8. 2014

Fotografie z projektu Guillaumea Herbauta

Ukázka z knihy: La Zone

Fotografie z projektu Guillaumea Herbauta

Ukázka z jeho knihy: La Zone

Fotografie z projektu Guillaumea Herbauta

Ukázka z knihy: La Zone

Fotografie z projektu Guillaumea Herbauta

Ukázka z jeho knihy: La Zone

Václav Vašků

Václav Vašků s místními dětmi ve vesnici Orané na hranicích zóny.

X. kapitola

Václav Vašků a jeho posun od reportážního pojetí k procítění Zóny skrze fotografii

Fotograf, který se velice intenzivně zabývá černobylskou problematikou. Jako bývalý novinář je schopen o tématu psát i zajímavé články do médií a obsáhlé texty k výstavám, které celou situaci přibližují. Zajímá se nejen o zachycování fotografií, ale i o příčiny a důsledky celého problému. Oblast navštívil poprvé v roce 2005 a od té doby se sem pravidelně a rád vrací.

Václav Vašků ze svých celkem 13 cest do Černobylu doposud zpracoval tři fotografické soubory a jeden krátký film s názvem *Chernobyl My Love* představený v květnu 2011 na festivalu *Fotografia della Etica* v italském Lodi. Na festival byl pozván jako jeden ze členů agentury EstOst, která zastupuje fotografy ze střední a východní Evropy.⁷⁴

Soubory vytvořil následující: *Černobyl – 20 let poté*, jenž byl v roce 2006 součástí kolektivní výstavy *Motlitba za Černobyl* společně s Antonínem Kratochvílem a Martinem Wágnerem. Série, kterou zachytil na barevný negativ v období od března do září 2005, zahrnuje celkem 30 fotografií. Tématem mu byli místní lidé ze zakázané zóny a zamořených oblastí Ukrajiny a Běloruska. Bábuška v dřevěné chalupě s petrolejkou v těžce zamořené vesnici Bartolomejka, ukrajinská doktorka Natálie Preobraženská známá jako bojovnice za práva likvidátorů, Pavel Karnějenko s fotografií Lenina jako náboženskou ikonou v Iljincích v zakázané zóně a také opuštěná zaprášená panenka v mateřské škole v Pripjati (následně použita na plakát k výše zmíněné výstavě). Při druhé cestě do Černobylu v roce 2005 se mu podařilo zachytit i jeden důležitý jev, který sice z fotografického hlediska nemá vysokou hodnotu výtvarnou, ale jako dokument je zcela unikátní. Stádo divokých koní převalských „pózujících“ přímo před sarkofágem havarovaného 4. bloku černobylské elektrárny.

Způsob dokumentování měl Václav Vašků tenkrát ještě více novinářský, reportážní, do

74 Czech. rep./Vaclav Vasku. In: *Est&Ost photography* [on-line]. [vid. 2014-07-20].
Dostupné z: <http://estost.photoshelter.com/portfolio/G00001c3LOBtJ254>

fotografií nevkládá více vlastní invence. Za tuto sérii následně získal 2. místo v kategorii Příroda a životní prostředí v soutěži Czech Press Photo v roce 2005.⁷⁵

Druhou sérií je fotograficky a umělecky zajímavější soubor pojmenovaný **Chernobyl My Love** (Černobyl, má láska). Je v něm vidět, že autor již více vnímá náladu, prostředí, reportážní styl ustupuje do pozadí a nabízí se větší prostor podivným emocím, jež v zakázané zóně na člověka působí. Zřejmě k tomu došlo v důsledku neustálých návratů do těchto míst, kdy už fotografa přestávají oslovovat viděná kliše typu poházených panenek a plynových masek a začíná s místem více souznít. Přestává být turistou či novinářem a stává se z něj vnímavý pozorovatel, který se opakovaně vrací na místo, které si zamiloval. Soubor je barevný a zachycuje Černobyl i s jeho zvláštní bizarností.

Posledním dosud zpracovaným výstupem je série **Prázdniny v Černobylu**, která byla z části vystavena na výstavě Czech Press Photo 2013, a jejíž ukázka byla publikována ve stejnojmenném článku v Hospodářských novinách. Nyní je ve fázi přípravy ke zpracování do podoby fotografické publikace.

Jak název napovídá, soubor fotografií se týká podivného fenoménu poslední doby – turistiky do míst stížených katastrofou či destrukcí krajiny nebo životního prostředí. Lidé tato místa stále více vyhledávají a věnují jim dokonce i čas svých prázdnin.

Autora na dokumentování Černobylu nejvíce zajímají lidé, kterých se problém týká. Sám Vašků o tom říká: „Zajímají mě hlavně lidé, jejich příběhy a osudy. Černobyl je fenomén stejně složitý jako třeba válka. Nelze jej popsat jediným obrazem. Jsou ale příběhy, na kterých se dá složitost toho fenoménu zobecnit. A právě takové příběhy tam hledám.“⁷⁶

Jelikož je Václav Vašků zároveň i mým manželem a já si nejsem jistá, zda dokáží být dostatečně objektivní, po dohodě s vedoucím mé práce jsme se rozhodli pro mimořádné řešení – zařadit s ním do textu rozhovor. Jeho názory zároveň pomáhají objasnit i jeden ze zajímavých faktů, jimž se věnuji v této bakalářské práci: Proč mají někteří fotografové tendenci se na opuštěná a těžce kontaminovaná místa znovu a znovu vracet.

Je třeba zmínit, že Václav Vašků se při svých cestách do Černobylu často a rád spolupracuje s dalšími autory a organizacemi. Svou první cestu v roce 2005 podnikl s kanadskou novinářkou Denise Proulx, v roce 2010 zde natáčel s belgickým režisérem Alainem de Halleux pro jeho film *Chernobyl Forever*. Opakovaně jezdí do Černobylu s talentovaným filmařem Petrem Nesnídalem a již čtyřikrát tam byl s Antonínem Kratochvílem, kterému pomáhá organizovat jeho mistrovské workshopy, jež probíhají v zakázané zóně. Autor též spolupracuje s nevládními organizacemi jako Greenpeace nebo Nadace Heinricha Bölla a dvakrát se cesty zúčastnil i jako člen malé výzkumné výpravy.

75 Příroda a životní prostředí, 2. cena, Václav Vašků. In: *Czech Press Photo* [on-line]. [vid. 2014-07-20]. Dostupné z: <http://www.czechpressphoto.cz/cz/rocniky/2005>

76 Rozhovor autorky s Václavem Vašků z 14. 7. 2014, Praha

Rozhovor s Václavem Vašků o jeho fotografování v Černobylu a o workshopech Antonína Kratochvíla

Rozhovor s autorkou z 14. 7. 2014

Jak ses vlastně dostal k fotografování Černobylu?

Náhodou. I když, zas taková náhoda to nebyla. V roce 2004 jsem se po osmi letech práce u Greenpeace ⁷⁷ chtěl vrátit k fotografii. Práce pro Greenpeace mě tehdy už vyčerpávala. Moje rozhodnutí vrátit se k fotografii ale paradoxně ovlivnili právě lidé z Greenpeace International, kde se s fotografií pracuje na dost vysoké úrovni. V roce 2004 jsme například v Leica Gallery na Hradě připravili výstavu indického fotografa Raghu Raye z agentury Magnum Photos o tragédii v Bhópálu. Setkání s tímhle vznešeným člověkem pro mě bylo určující. Ještě týž rok jsem se pak setkal s nizozemským fotografem Robertem Knothem, který ve spolupráci s Greenpeace a Unicef dokumentoval lidi postižené jadernými haváriemi v Černobylu, v tajných jaderných zařízeních Majak v Čeljabinské oblasti a na dalších místech bývalého Sovětského svazu.

Vraťme se k tomu Černobylu

Když jsem odešel od Greenpeace, neměl jsem do čeho píchnout a mé představy, jak se budu dál živit, byly jen velmi mlhavé. Do toho se mi ozvala jedna kanadská novinářka, že se chystá na delší cestu po východní Evropě, během níž chce dělat velkou reportáž právě z Černobylu. Slovo dalo slovo a již v březnu příští rok jsem ji doprovázel jako fotograf. ⁷⁸ Jen o několik měsíců později mne oslovila německá pobočka Greenpeace, zda bych se nechtěl stát součástí malé průzkumné výpravy, kterou tehdy do Černobylu posílali. A týden na to mi zavolał Antonín Kratochvíl, jestli bych mu na cestě do Černobylu nedělal asistenta. Takže nakonec to dopadlo tak, že jen ten první rok jsem strávil v zóně a na územích zamořených radioaktivitou skoro dva měsíce.

Ty jsi se s Kratochvílem předtím znal?

Právě že vůbec ne! S ním to je vždycky dost zvláštní. Takové ty nepravděpodobné náhody. Jung to nazývá synchronicity. Jednoho dne mi prostě zazvonil telefon a na druhém konci se ozvalo: „Tady Antonín Kratochvíl, fotograf. Vy prý jezdíte do Černobylu? Nemohli bychom si spolu promluvit?“ A já na to „Cože, vy jste ten slavněj Antonín Kratochvíl?“

⁷⁷ Václav Vašků pracoval u české pobočky mezinárodní ekologické organizace Greenpeace jako mluvčí a vedoucí tiskového oddělení od října 1996 do dubna 2004, pozn. aut.

⁷⁸ Denise Proulx, kanadská novinářka se specializací na životní prostředí, žije nedaleko Montréalu ve frankofonní provincii Quebec, pozn. aut.

Ještě ten den jsme se sešli v jeho oblíbeném Café Lamborghini na Starém městě, kde on úřadoval skoro jakoby tam měl kancelář. A ještě ten den jsme se dohodli, že do Černobylu pojedeme spolu. Dodnes nevím, kde na mě tehdy Kratochvíl vzal číslo. On si ale vždycky umí poradit, když se chce dostat k nějakému tématu. Právě připravoval velkou fotoesej k 20. výročí havárie. A já tehdy už asi platil za jakéhosi experta na Černobyl. Mimochodem, o Černobylu jsem se začal zajímat o hodně dřív. Způsobila to kniha s názvem „Černobyl“ od ukrajinského spisovatele Jurije Ščerbaka, která vyšla ještě za perestrojky a nezvykle otevřeně popisovala, k čemu v Černobylu došlo. Později se tenhle Ščerbak stal vůbec prvním ukrajinským ministrem životního prostředí. Setkal jsem se s ním v roce 2005 a vyprávěl mi o Černobylu neuvěřitelné věci.

Na přednáškách o Černobylu říkáš, že o tomhle problému píšeš od začátku 90. let. Ale Černobyl jsi poprvé fotografoval až v roce 2005. Považuješ se spíše za novináře nebo za fotografa?

Fotografem jsem se vyučil a část života před revolucí jsem se fotografií živil. V té době mě zajímal i film. Pak přišel rok 1989 a já dostal nabídku dělat novinářinu. Ty první měsíce po revoluci byla vůbec taková zvláštní doba. Prolomily se bariéry a každý mohl dělat cokoli ho napadlo. Záleželo jen na tom být ve správný čas na správném místě a otevřít ty správné dveře. Takže já začal pracovat jako reportér v novinách, přestože jsem vždycky chtěl být fotografem. Ale nelituju toho. Alespoň jsem se naučil psát. To se přece může hodit i fotografovi...

Kolikrát jsi už byl v Černobylu?

Naposledy jsem tam byl letos v květnu (v roce 2014, pozn. aut.), a to už po třinácté. Kromě toho jsem byl také třikrát v Bělorusku, z toho dvakrát v běloruské části černobylské zóny, ale to nepočítám.

Co tě nutí stále se tam vracet?

Je to zvláštní. Kdysi mě varovali beduíni (bylo to večer před tím, než nás vzali do saharské pouště), že kdo se jednou podívá do pouště, nechá tam své srdce a od té doby se tam musí stále vracet. Myslím, že je to pravda. S Černobylem je to stejné. Jednou jsem se tam potkal s fotografem Davidem McMillanem, který mi prozradil, že do Černobylu jezdí už od roku 1991.⁷⁹ Každý rok stráví čtrnáct dní nebo tři týdny v Černobylu. Má to jako prázdniny. Antonín Kratochvíl tvrdí, že ta touha vracet se do Černobylu, je taková zvláštní černobylská nemoc a že jsem se jí tam někde nakazil. No, jestli je to tak, tak on už má tu nemoc taky (smích).

Co je pro tebe na tématu Černobyl nejzajímavější? Opuštěná krajina, vyliďněná Pripjať nebo místní lidé?

Zajímají mě hlavně lidé, jejich příběhy a osudy. Černobyl je fenomén stejně složitý jako třeba válka. Nelze jej popsat jediným obrazem. Jsou ale příběhy, na kterých se dá složitost toho fenoménu zobecnit. A právě takové příběhy tam hledám.

Mohl bys uvést příklad?

Běloruská spisovatelka Světlana Alexijevič napsala úžasnou knihu příběhů o Černobyli, která je ve světě známá jako *Voices of Černobyl* (Hlasy Černobyli, pozn. aut.) a která vyšla i v češtině pod názvem *Modlitba za Černobyl*.⁸⁰ Popisuje tam příběhy, které ji vyprávěli lidé postižení černobylskou katastrofou. Když si to člověk přečte, dojde mu, že přímá postižení a zdravotní důsledky jaderné havárie jsou určitě strašná věc. Co se ale do žádných statistik nikdy nedostane, jsou utrpení a psychické úrazy spojené s násilnou evakuací stovek tisíců lidí. Lidé tam například popisují, jak do vesnice přijeli vojáci na transportérech a nařídili jim, ať si sbalí nejnnutnější věci a do hodiny ať se shromáždí na návsi, že budou evakuováni. Zvířata, že musí nechat na místě. Není divu, že zejména starší lidé si mysleli, že začala nějaká nová válka. Alexejevičová píše, že v opuštěných chalupách ještě po létech nacházela vzkazy psané kostrbatou dětskou rukou typu: „Prosím, nezapíjejte Žulku, je hodná.“

To se ale dnes už nedá vyfotit.

To je jedno. Já to uvádím jen jako příklad. Jde o to, že je tu nějaký neuvěřitelně komplexní problém, k jehož pochopení se můžeme přiblížit skrze jednoduchou obecně sdílenou zkušenost. Samozřejmě, existuje spousta lidí, kteří nikdy žádnou Žulku neměli a proto v tom budou vidět jen morální kýč. Já se na ty lidi nezlobím. Představit si, jaké to je během jediné hodiny navždy ztratit domov, to předpokládá velkou dávku empatie a ne každý je jí schopen. Ale právě tohle je pro mně ta odvrácená tvář jaderné energetiky, kterou tak málo známe.

Co místní lidé v Černobyli a Zóně? Jak se k fotografům chovají? Jsou přátelští, otevření? Sdělují rádi své příběhy? Měl jsi někdy s někým problém?

Měl. Několikrát nás například zadrželi vojáci nebo milicionáři. Ukrajinci jsou ale v naprosté většině lidé nesmírně srdeční a pohostinní. Mají takovou tu širokou slovanskou duši. To má samozřejmě i svá rizika. Vždycky chtějí, abyste si s nimi dali skleničku a pojedli nakládané houby. A sklenička na Ukrajině? Darmo povídat. Než se člověk naděje, všichni jsou na šrot. V mnohém jsou nám Ukrajinci hodně podobní, například smyslem pro humor. Zajímavé je, že i v těch nejdlehlších vesnicích na hranicích zóny může člověk nalézt lidi nanejvýš laskavé a dobrosrdečné. Stejnou zkušenost mám i z Běloruska.

80 ALEKSIJEVIČOVÁ, Světlana. *Modlitba za Černobyl*. Přel. Milan JUNGSMANN. Brno: Doplněk, 2002. Sociálně-ekologická edice, svazek 6. ISBN: 80-7239-082-1

Jaké to bylo, když jste byli s Kratochvílem v Černobyly poprvé. Jaké to je fotografovat po boku Antonína Kratochvíla?

Výborné. Skvělé! Nezapomenutelný zážitek. Když jsme se domluvili, že mu budu dělat asistenta, myslel jsem, že mu budu třeba nosit stativ nebo brašnu. Že mu budu navíjet filmy do foťáků a podávat mu je a takové ty věci, které asistenti dělávají. Nic takového po mně nechtěl. V té době měl dva malé černé Nikony FM3 s 28 milimetrovým objektivem. V jednom měl založený Kodak Tri-X 400ASA, ve druhém citlivější Kodak T-MAX 3200. Oba foťáky si nosil sám. K tomu měl na opasku takovou černou kapsičku, jakou nosívají horolezci. V té měl filmy. To je všechno. Jediné, co po mně opravdu chtěl, abych byl v pohodě. Takže jsem skutečně mohl fotit po jeho boku. Byl jsem u vzniku mnoha jeho známých fotografií z Černobyly.

Co ses od něj v tom Černobyly naučil?

Nepospíchat. A taky netlačit na pilu. Já myslím, že se mu dobře fotí, když on sám je v pohodě. Dobře najezený, odpočínutý a plný energie. On se při tom focení maximálně koncentruje. Někdy se chová trochu jako divoká šelma.

Co tím myslíš?

Nikdy nikam nepospíchá. Možná spoléhá na to, že ty zajímavé situace za ním přijdou samy. Jakoby věděl, že dobrou fotografii stejně nejde nějak nahonit. Někdy při tom fotografování skutečně i vypadá jako šelma. Typické je, že na scénu vstupuje hrozně pomalu, jakoby váhavě. Foťák při tom drží v ruce. Když se ale v jeho blízkosti něco semele, zareaguje tak rychle, jako když sjede blesk. Okamžitě ale zase přechází do té lhostejné lenivé pomalosti. Myslím, že lidé v okolí často ani nezaznamenají, že se něco stalo. Takhle přece vypadají šelmy na lovu!

V roce 2009 jste v Černobyly pod hlavičkou agentury VII začali pořádat mistrovské fotografické workshopy. Jak vás to napadlo?

Musím to trochu poopravit. Ty mistrovské workshopy pořádá Antonín Kratochvíl. Já mu při tom dělám jen asistenta. Myslím, že ho to napadlo už tehdy, když jsme byli v Černobyly poprvé. Řekl mi, že někdy musím přijít do té jeho ‚školy‘. Nevěděl jsem jakou školu myslí, že fotografické workshopy dělá už dvacet let. Dá se říct, že ten první workshop jsme připravovali skoro tři roky. Původně to měl být workshop vlastně jenom jeden. Jenže pak se nám začali hlásit další studenti a ti, co už na něm byli, chtěli jet znovu.

Workshopy proběhly zatím tři. Měnila se náplň či trasa navštívených míst u každého z nich, nebo byla pokaždé stejná?

Základ je zhruba stejný. Tři dny se pohybujeme v uzavřené zóně, fotíme Černobyly, Pripjat' a opuštěné vesnice. Zbytek času, přibližně další tři až čtyři dny, objíždíme poloopuš-

těné vesnice v okolí zóny. Kratochvíl se domnívá, že obojí je z hlediska příběhu důležité. Každý večer editujeme fotky a pak si je hned promítáme.

Na workshopu fotí studenti samostatně, mají „rozchod“, nebo se pohybujete ve skupině?

Kratochvíl studenty vede k co největší samostatnosti. Nikdy jim neříká, co fotit mají, nebo co fotit nemají. Navíc, ve skupině se toho moc nafotit nedá. Někdy ale studenti spontánně vytvoří skupinky po dvou či po třech. Většinou si ráno vezmou auto a příjedu až večer celí nadšení, co objevili. V Zóně se ale takhle pracovat nedá. Hlavně z bezpečnostních důvodů. Tam jsme většinou pohromadě. Výjimkou je Pripjat' a některé vesnice.

Vede Kratochvíl nějak studenty i v terénu nebo se vyjadřuje až k zachyceným fotografiím? Jak bys popsal styl jeho vedení?

Já bych řekl, že ten styl je hodně individuální. On je velmi dobrý psycholog. První večer vždycky promítáme ukázky prací, které mají studenti za úkol přivést si na workshop sebou – takové to jejich portfolio. Antonín má na fotografie výbornou paměť. Většinou hned už ten první večer je schopen studenta odhadnout. Kde jsou jeho omezení a tak. Pak se každému věnuje individuálně. Někdy velmi jemně, ale občas i drsně, asi tak jako zenový mistr. Řekl bych, že je studenty schopen vytrhnout z jejich pohodlných pozic a posunout je tam, kam by se jinak sami nedostali.

Těmi pohodlnými pozicemi myslíš co?

Například fotit lidi jen z dálky, jako takový nějaký pozorovatel. Někdy studenty přiměje, aby vstoupili i do situací, kam by se jinak možná sami báli.

Můžeš uvést příklad?

Pamatuji si například, že hned první den workshopu jsme měli v jedné vesnici docela nepříjemný konflikt. Jeden náš student fotil v místní nalejvárně štamgasty, jak do sebe lijou vodu. No a pak ho nenapadlo nic lepšího (myslím, že to byl Američan), že jim jako koupí ještě jednu flašku, celou litrovku vodky. A tihle chlapíci ji do sebe rovnou obrátili a hrozně se zrubali. To se ale vůbec nelíbilo ženě jednoho z nich. Napadlo ji, že jsme asi nějaký provokatéři a že na nás zavolá milici. Tak jsme se rozhodli ze situace vycouvat a chtěli jsme odjet. Jenže ona nám svým autem zahradila cestu. Měla mimochodem taky docela vypito. Chvilí jsme se tam s ní strkali a nakonec se nám nějak podařilo vyklouznout a odjet. Jenže ona skočila do auta a za námi. Jeli jsme v koloně, tři auta za sebou a ona nás doháněla. To už v dálce houkala policejní auta. Tak jsme se pomocí mobilů domluvili, že se rozdělíme a zmizíme někde v lese. Sice se nám povedlo zajet na nějakou polní cestu, ale tihle milicionáři nás tam nějak vyčmuchali.

Zatkli vás?

Byla to docela legrace. Dorazili tam v takové prastaré zrezavělé Ladě a já povídám ostatním, hele, já jim sice asi rozumět budu (byl jsem tam jediný, kdo mluvil rusky), ale uděláme lépe, když na ně budeme mluvit jenom anglicky. Oni se s náma nedomluví a vzdají to. A pak ti dva milicionáři vystoupili z auta a my ke svému zděšení zjistili, že jsou oba skoro namol. Nakonec jsme měli štěstí. Moc to neřešili, chvíli se kolem nás potáceli a nakonec nás s takovým tím žoviálním báj báj propustili.

A jak to souvisí s Kratochvílem a fotografováním?

No, přijeli jsme na hotel a ti naši studenti z toho byli trochu vyklepaní. Asi měli pocit, že to nezačíná úplně dobře. Byli v cizí zemi, kde nikomu nerozuměli ani slovo a hned první večer tohle. A Antonín si sedl na postel, chvíli přemýšlel a pak mi povídá, „Zítří ráno tam jedeme znovu.“ Mně to teda jako moc chytrý nápad nepřipadalo. Vůbec se mi tam znovu nechtělo. Přijedem tam a Antonín rovnou, kde bydlí starosta. Uvítala nás taková mladá sympatická starostka s velkou jizvou na krku. A že prý o tom včerejším incidentu už ví a ať prý se nezlobíme, že ve vesnici něco slavili a tak. Nakonec nás všechny pozvala k sobě, uvařila čaj, vytáhla sušenky a nalila panáky. A já pořád koukám na tu jizvu na jejím krku. Nakonec mi to nedalo a zeptal jsem se, od čeho jí má. A ona povídá jakoby nic, „Od Černobyli. To je po operaci štítné žlázy. Ale to tady ve vesnici máme skoro všichni.“ Od té doby do té vesnice jezdím znovu a znovu a mám tam dnes už přátele. A naši studenti tam udělali skvělé fotky. A to jen díky tomu, že nás tam Kratochvíl donutil jet znova.

Myslíš, že za tím jsou jeho zkušenosti válečného fotografa?

To nevím. Myslím, že ne. On není ten typický agresivní fotožurnalista. Zachytit nějakou událost, to ho vlastně moc nezajímá. On spíš v každé situaci hledá něco, co je ZA tou konkrétní událostí, co ji nějak přesahuje. Často si navíc všimne detailů, které ostatním uniknou.

Říkal jsi, že mu vadí, když studenti při focení nejdou dost blízko?

Kratochvíl sám používá výlučně širokoúhlou osmadvacítku a k lidem chodí tak blízko, až má člověk strach, že mu dá někdo přes držku. Sám říká, že musí cítit pach z jejich podpaždí, aby věděl, že je dost blízko. Ale já bych neřekl, že by mu vadilo, když to někdo nedělá jako on. Naopak, myslím si že respektuje a vítá, když má fotograf vlastní styl nebo když si hledá vlastní cestu. Co mu ale vadí, je určitá nepoctivost. Když fotograf místo toho, aby šel a odvážně s foťákem v ruce hledal pravdu, tak to pak dohání v Photohopu.

Přesto ale Kratochvíl studenty svým stylem významně ovlivňuje. Nebo snad ne?

Ale ano, ovlivňuje. Hrozně moc. Jako každý významný autor, tak i on – patrně aniž by si to snad nějak zvlášť přál – ovlivňuje a inspiruje své současníky. On je navíc strašně silná osobnost, takže lidé z jeho okolí od něj přejímají třeba i styl řeči nebo zůsob oblékání. Známe to přece! Všichni jsme přece v dětství měli v partě někoho, koho jsme napodobovali. Je hrozně těžké tomu odolat. Krásně to kdysi v nějakém rozhovoru řekl jeho syn Michal, když se ho ptali, jestli mu nevádí, že je ve fotografii ovlivněn svým tátou. A on na to řekl něco v tom smyslu, že jeho táta ve fotografii ovlivnil tisíce lidí, tak proč by se měl stydět za to, že ovlivnil i jeho. Za to si Michala Kratochvíla hrozně vážím, protože opravdu asi není jednoduché být synem slavného otce. Zvlášť když se věnujeme stejnému řemeslu jako on...

Černobyl je pro fotografy plný nástrah v podobě notoricky známých klišé typu: ruské kolo, opuštěné panenky, prázdné zaprášené dětské postýlky, dozimetry, opuštěné místnosti... Myslíš, že je vůbec ještě možné tyto motivy zachytit tak, aby nepůsobily jako kýč?

To je skvělá otázka! A hned bychom ji mohli obrátit. Třeba jestli je možné vyfotit Hradčany nebo Karlův most tak, aby to nevypadalo jako kýč a nebylo to klišé? Samozřejmě že je to možné!

Vede Kratochvíl studenty nějak k tomu, jak notoricky známou věc podat, aby takhle nepůsobila? Nebo je nechává, aby si na to přišli sami?

Já myslím, že takovou věc naučit snad ani nejde. Vypráví se, že když Antonín Dvořák učil na národní konzervatoři v New Yorku skladbu, říkal svým studentům, že se především musí naučit řemeslo. Samotná hudba je prý inspirace od Pánaboha. Ta přijde sama. S fotografií jako uměním je to myslím podobné.

Ale něco Kratochvíl přece studenty učit musí! Jinak by na jeho workshopy nejezdili a nedávali za to tolik peněz.

To je pravda. Myslím, že jim dává něco ze sebe, co se nedá úplně přesně pojmenovat slovy. Je to nějaká magie nebo co. Je zázrak, jak rychle to od něj ti studenti chytají. Mluvil jsem o tom s některými z nich. Potvrdili mi, že workshop s Kratochvílem pro ně byl zlomovou událostí. Jakoby během něj udělali ve fotografii větší pokrok, než za celý svůj předchozí život.

Kteří z účastníků workshopů tě zaujali svým přístupem ke zpracování tématu? Byli tam tací, kteří by nějak výrazně vybočovali? Kteří?

Nevím, jestli to byla nějaká náhoda a my měli na workshopech samé talentované fotografy, ale vždycky mě překvapili skoro všichni. Musím říct, že je opravdu výjimečně inspirující strávit celý den focením Černobylu s dvanácti dalšími fotografy a pak večer na plátně vidět, jak úplně jinak a jiné věci oni vidí. Byli tam opravdu talentovaní fotografové, jako například norský fotograf Paal Audestad, který nafotil fascinující černobílý soubor s ústřední postavou dvanáctiletého chlapce Vadima z jedné poloopuštěné vesnice na hra-

nici Zóny. Asi si teď nezpomenou na všechny, ale moc se mi líbily fotografie těchto autorů: Paal Audestad, Maciek Nabrdalik z Polska, Kian Lovett z Irska a Jim Krantz z USA. Za české fotografie bych jmenoval Michaelu Hrubou a Petra Tomana, oba studenty ITF.

Jezdíte s vámi studenti z Ameriky, Rakouska, Norska, Holandska, Čech a dalších zemí... Všiml sis, že by se třeba výrazně lišily náměty fotografií v souvislosti s národností? Mám na mysli, zda na příklad návštěvníky ze západu více fascinují pozůstatky sovětské éry?

Národnostní a etnické odlišnosti skutečně vidět jsou. Zajímavé bylo vidět, že například asiát Jean Paolo Ty fotil skoro všechny své fotografie na výšku. Jako by byl ovlivněn vertikálními mrakodrapy své rodné metropole. Pedro Farias Nardi z Dominikánské republiky ve svých fotografiích zase používal neuvěřitelně syté barvy, které jakoby odkazovaly na jeho vlastní domov v karibiku.

Dá se z toho, co o studentech víš, říci, co je motivovalo k cestě do Černobylu?

Myslím, že motivy jsou u studentů různé. V některých případech to může být snaha přidat zajímavý fotografický soubor do svého portfolia. Možná také chtějí ukázat, že se nebojí a jsou schopni se vypravit i do oblastí, kam se normální člověk bojí. Něco jako příprava na dráhu válečného fotografa. To může hrát roli například u fotografů pocházejících z neevropských zemí, pro které je Ukrajina přece jen hodně exotickou zemí. Minimálně ve dvou případech byla tím motivem touha emigranta nebo potomka emigranta uvidět zemi, kde má své kořeny. Myslím ale, že tím hlavním a nejsilnějším motivem je účastnit se workshopu legendární Agentury VII a fotografovat pod dohledem tak slavného fotografa, jakým Antonín Kratochvíl bezpochyby je.

Jak je to dnes se zamořením oblasti. Nemají účastníci workshopů strach z radioaktivity? Nosíte nějaké ochranné pomůcky?

V Zóně a sem tam i mimo ni stále existují místa, kde je zamoření tak vysoké, že by tam člověk neměl prodlévat příliš dlouho. Taková místa jsou většinou označena varovnými znaky radioaktivního nebezpečí. Vím ale o jedné vesnici, kde je radiační situace zhruba tisíckrát horší, než před samotným sarkofágem. Paradoxně je tato dnes už zcela opuštěná vesnice mimo hranice zóny a zabloudivšího turistu tam nic nevaruje. Pokud sebou nemá zapnutý dozimetr, má prostě smůlu. Vnější radiace z gama nebo beta záření však už dnes vážné nebezpečí až na výjimky nepředstavuje. Mnohem větším problémem je dnes vnitřní kontaminace radionuklidy, které člověk přijme s potravou. Většina zdravotních problémů lidí žijících na zamořených územích pochází právě z toho, že jedí produkty vypěstované na zamořené půdě a houby, med a lesní plody nasbírané v lesích. Právě ty totiž bývají zamořené nejvíce. Pak je tu ještě hypotetické nebezpečí, že člověk na silně zamořeném území vdechne

nebo omylem polkne tzv. hot particles. Teoreticky se tu totiž stále mohou vyskytovat částičky roztaveného paliva z reaktoru a také tzv. alfačástice z tak nebezpečných radionuklidů, jakými jsou plutonium nebo americiium. Ty jsou opravdu velice nebezpečné. Mimo jiné i proto, že je běžnými dozimetry nelze vůbec změřit. Má se za to, že i jediná byt třeba mikroskopická částička plutonia může při vdechnutí způsobit rakovinu. Chce-li člověk takové riziko omezit na minimum, doporučuje se používat běžnou respirační masku, jaké nosí například lakýrníci.

Jakým způsobem se člověk uvnitř uzavřené zóny může pohybovat?

Běžný návštěvník, tedy člověk, který v uzavřené zóně nepracuje nebo nemá nějaké zvláštní pověření, musí mít speciální propustku podepsanou samotným náčelníkem zóny. Pokud je to turista, platí pro něj omezený režim, kdy nesmí v zóně (s výjimkou vyhrazených míst) jíst, pít alkohol, kouřit či provozovat sex a na každém kroku musí mít sebou průvodce. Samozřejmě, že se tato pravidla běžně porušují. Prakticky všichni kuřáci kouří v zóně jako komín.

Platí povolení i přes noc, nebo musí turisté zónu do určité hodiny opustit?

Pokud si turisté zaplatí pobyt v zóně na více dní, mohou se přes noc ubytovat v místním hotelu. Je ale prakticky vyloučené, aby se bez průvodce potulovali někde sami. Většinou je v hotelu na noc zamykají. Hlavní checkpoint v Diťjátkách se na noc zavírá a tak každý běžný turista musí zónu opustit před osmou hodinou.

Tobě se ale v roce 2009 podařilo získat povolení k fotografování během Velikonoc v místním kostele uprostřed uzavřené zóny. Bylo to těžké?

Bylo. Velikonoční vigilie v pravoslavných chrámech začínají až v večer po soumraku a trvají prakticky až do rána. Věděl jsem, že v Černobyli je chrám sv. Ilji, jediný fungující kostel v celé zóně a že na Velikonoce svázejí babičky ze vzdálených vesnic právě sem. Moji přátelé v Černobyli nejdříve nechtěli ani slyšet, že bychom tam byli a fotografovali. Nakonec jsem je ale přesvědčil. Oslava pravoslavných Velikonoc je zážitkem sama o sobě, ale slavit Velikonoce společně s obyvateli zóny bylo opravdu nezapomenutelné. Tu atmosféru jsem se pokusil trochu přiblížit ve filmu Černobyl, má láska.

Víš o studentech, kteří by se do Černobyli vraceli tak jako ty a následně tam samostatně pokračovali v dokumentování?

Vím nejméně o čtyřech, kteří Kratochvílův workshop použili jako odrazový můstek pro své vlastní projekty v Černobyli. Jsou to polský fotograf Maciek Nabrdalik, fotograf norské národnosti Paal Audestad, Švéd Ace Ericson a český fotograf Petr Toman. Není náhoda, že právě tito fotografové za své soubory z Černobyli získali významná ocenění.

Fotografie Václava Vašků

Ukázka ze série z roku 2005, Černobyl, 20 let poté

Fotografie Václava Vašků

Ukázka ze série z roku 2011, Chernobyl, my Love

Fotografie Václava Vašků

Ukázka ze série z roku 2011, Chernobyl, my love

Fotografie Václava Vašků

Ukázka ze série z roku 2013, Prázdniny v Černobyli

Černobyl a ti druzí

Pohled na elektrárnu Černobyl v roce 1998

Pohled na elektrárnu Černobyl v roce 2001

Pohled na elektrárnu Černobyl v roce 2004

Pohled na elektrárnu Černobyl v roce 2007

**Ukázka
časosběrného
přístupu Davida
McMillana**

XI. kapitola

Hledači krásy a pravdy v Černobyli

Fotografů, kteří navštívili Černobyl, je mnoho a záměrem této práce není referovat o každém, kdo dané místo navštívil s fotoaparátem. V této části bylo mým záměrem představit autory, kterým nebudu věnovat samostatné kapitoly, ale jejichž práci považuji v kontextu tématu za zajímavou.

David McMillan

Jedním z prvních, kdo se začali o vyliďněnou Pripjať a Zónu kolem elektrárny zajímat, je **David McMillan**, fotograf a profesor vyučující fotografii na University of Manitoba School of Art. McMillan se narodil ve Skotsku, ale později se přestěhoval do Spojených států, kde vystudoval malířství. Stále více ho ale přitahovala fotografie, které se nakonec rozhodl věnovat naplno.⁸¹ Poprvé tato místa navštívil v roce 1994, dlouho předtím než se ze Zóny stalo turistické místo. Před první cestou si neplánoval, že by se sem chtěl pravidelně vracet a zaznamenávat oblast v čase. Po první návštěvě mu ale došlo, že problém, který se po havárii zrodil, se mu během jediné cesty zachytit nepodaří. Podobně jako Václav Vašků (se kterým se zná, potkali se v zóně a oba jsou členy *Atomic Photographers Guild* – společenství fotografů, kteří se zabývají mapováním tváří atomové energie) se do zóny opakovaně vrací. Podnikl sem celkem již šestnáct cest.⁸²

Zrodil se tak časosběrný dokument zachycujících stejná místa v průběhu času. Barevné fotografie ukazují stejný záběr v průběhu přibližně dvaceti let, kdy tam fotograf jezdí rok co rok. Snímky jsou fascinující. Na rozdíl od jiných nezachycují sociální témata typu dopadů radiace na životy lidí, ale spíše využívají nezáměrně vytvořenou „černobylskou laboratoř“ k pozorování dopadu volné ruky přírody na opuštěnou moderní civilizaci.

81 David MacMillan. In: *Atomic Photographers Guild* [on-line]. [vid. 2014-07-23].
Dostupné z: <http://atomicphotographers.com/photographers/david-mcmillan/>

82 McMillan, David. The Chernobyl Exclusion Zone. In: *David McMillan official page* [on-line].
[vid. 2014-07-22]. dostupné z: <http://www.dsmcmillan.com>

Fotografie jsou důkazem síly přírody, která zde demonstruje pomíjivost lidské představy o své nadřazenosti a vyspělosti. Vyspělosti, která je schopna dohnat sama sebe až ke zkáze typu jaderné havárie. Vidíme, jak se jedno z nejmodernějších měst bývalého sovětského svazu bez obyvatel rozpadá v prach a příroda si postupně bere zpět to, co jí lidé sebrali a zastavěli. Záběry ve své tichosti a klidu přinášejí něco apokalyptického. Člověk si nad nimi uvědomí svou smrtelnost a pomíjivost lidského života.

Příkladem z tohoto dokumentu může být například záběr přes pláň na jadernou elektrárnu v pozadí. Na snímku v roce 1998 roste na pláni trochu houští, elektrárnu vidíme celou. V roce 2001 se z houští stávají menší stromky. O další tři léta později je pláň již porostlá lesem a v roce 2007 už přes opravdu hustý les zahlédneme v dálce jen komín.

Fotografie z interiérů budov působí na člověka ještě intenzivněji. V roce 1995 McMillan například vyfotil v Pripjati bazén, v té době ještě napuštěný průzračnou vodou, nic nenaznačovalo destrukci či opuštěnost. Druhý snímek, zachycený o osm let později, je již přesným opakem. Voda zmizela a namísto ní se bazén naplnil sutinami z rozpadajícího se stropu, prosklené stěny jsou kompletně rozbité, obklady odpadávají...

Způsob fotografování McMillana by bylo možno přiřadit ke způsobu uvažování Polidoriho, hodnotou navíc je tu ale právě ten časový rozměr.

Arthur Bondar a jeho Stíny pelyňku

*„Zatroubil třetí anděl, a zřítíla se z nebe velká hvězda hořící jako pochodně,
padla na třetinu řek a na prameny vod.*

*Jméno té hvězdy je Pelyněk. Třetina vod se změnila v pelyněk
a množství lidí umřelo z těch vod, protože byly otráveny.“*

Bible, Zjevení Janovo 8, 10–11

Touto citací z Bible **Arthur Bondar** uvádí text ke svému projektu *Shadows of Wormwood* (Stíny pelyňku). Dává zde tak volně do souvislosti Janovo zjevení, které popisuje tragédii nápadně se podobající tomu, co se stalo v Černobyli. Zajímavé je, že ve slovan-
ských jazycích má hořká bylina dva názvy: lidový název pro pelyněk je totiž černobýl.

Projekt je dle jeho slov osobním odkrytím strachů a hrozných věcí, kterými ho jeho rodiče v dětství strašily. „Celá naše mladá generace je nějakým způsobem poznamenána černobylskou tragédií, vyrůstali jsme s Černobylem v naší mysli.“⁸³ Projekt je o přírodě a lidech žijících v uzavřené zóně a ve vesnicích poblíž a také o důsledcích černobylské havárie, která navždy změnila život každého. Bondar v závěru cituje kněze Nikolaje Jakušina z jediného fungujícího kostela v Černobyli: „Když Zónu nerespektujete, tak vás

83 BONDAR, Arthur. Shadows of Wormwood. In: *Arthur Bondar Photography* [on-line]. [vid. 2014-07-28].
Dostupné z: <http://www.arthurbondar.com/index.php/project/shadows-of-wormwood/>

definitivně zabije. Ale pokud je vaše srdce plné lásky a sympatie k lidem, kteří tu trpěli a zemřeli, Zóna se vás nedotkne.“⁸⁴

Bondar představuje zástupce mladé ukrajinské generace, kterou Černobyl poznamenal, nikoli přímo jako oběti zdravotních následků ale duševně, všudypřítomným strachem který do sebe v dětství nasáli.

Jako fotograf Bondar zvolil formu vypořádání se s tímto strachem v podobě návštěvy Zóny a okolí a její zpracování do fotografického souboru. Snímky jsou černobílé a spíše než dokumentování tragédie, jdou po pocitech a po emocích z prostředí. Většina ze zachyceného představuje krajiny, některé rozmazané, jiné s výjevy zarostlé přírody. Na snímcích vidíme lidi kráčící tmou s baterkou, rybáře, ryby v řece či záběr do chalupy, v níž mimochodem leží na zemi právě zemřelá stará paní... Zdá se, že Bondarovi nejde o konkrétní záběry, jako spíš o zachycení něčeho pod povrchem. Na většině obrazů převládá černá a soubor je dost ztemnělý, čímž koresponduje s jeho náladou. Osobně považuji právě jeho fotografie za jedny z těch upřímných a zajímavých, odrážejících něco, co do nich fotografové, jež se v zemi stíženě katastrofou nenarodili, dát nemohou.

Arthur Bondar je nyní zároveň ve dvouletém mentoringovém programu Agentury VII pod vedením Donalda Webera. Tento program je přípravou pro regulérní členství v agentuře. Do tohoto programu se dostal jako vítěz při výběru z řady talentovaných uchazečů, mezi kterými byl například i student ITF a jeden z dalších fotografů Černobylu Petr Toman.

Gueorgui Pinkhassov

Mezi fotografy agentury Magnum to nebyl jen Paul Fusco, kdo se podrobněji zabýval Černobylem. Jeho kolegou z agentury s podobným zájmem je i ruský fotograf **Gueorgui Pinkhassov**. Zajímavé je, že když po studiích filmového institutu v Moskvě získal statut nezávislého umělce, všiml si jeho práce režisér Andrej Tarkovskij a v roce 1979 ho přizval k natočení reportáže o natáčení filmu *Stalker*. Filmu, který svým námětem jako by předpovídal budoucnost Zóny v Černobyli.

Fotograf, který se později přestěhoval do Francie, navštívil oblast dvakrát. V roce 2000 zaznamenával Černobyl a jeho okolí na Ukrajině.⁸⁵ Reportáž obsahuje například i snímky z Kyjevské nemocnice, kdy lékaři pacientům kontrolují štítnou žlázu (jedním z nejznámějších důsledků Černobylu je totiž rakovina štítné žlázy). Fotografie ale hlavně směřuje na témata Černobyl – elektrárna, její pracovníci, pohřebiště kontaminovaných dopravních

84 BONDAR, Artur. *Shadows of Wormwood*. In: *Artur Bondar Photography* [on-line]. [vid. 2014-07-28]. Dostupné z: <http://www.arthurbondar.com/index.php/project/shadows-of-wormwood/>

85 Ukraine. Chernobyl. Gueorgui Pinkhassov. In: *Magnum Photos* [on-line] [vid. 2014-08-02]. Dostupné z: <http://www.magnumphotos.com/C.aspx?VP3=SearchResult&STID=2S5RYDYDMMRR>

prostředků a pak město Slavutyč. Město, vystavené pro obyvatele, kteří se po havárii museli vystěhovat ze svých domovů v Pripjati a okolí.

Tato barevná reportáž mi po fotografické stránce až na pár snímků ale nepřijde ničím výjimečná. Mezi reportážemi jiných autorů nevyniká ani stylem ani námětem. Našla bych pouhé dva snímky, které mě více oslovují, a to díky kontrastnímu vyznění světla a barev (připomínající záběry Vladimíra Birguse).

Podruhé se do kontaminované oblasti autor vrátil až v roce 2006. Již to ale Ukrajina, ale zamořená část země v Rusku. Vyfotil zde Bryanské Centrum pro anomálie štítné žlázy. Jedná se o centrum, které zkoumá dopady Černobylu.⁸⁶ Zachycuje opět lidi, kteří si nechávají zkontrolovat štítnou žlázu, vyšetřit se, odebrat krev. Lidi čekající na chodbách než se dostanou na řadu, lékaře... Kromě toho je v reportáži i několik fotografií z vesnice Gordejevka ležící uvnitř kontaminovaného území s jejími obyvateli. Jeho reportážní fotografie z kliniky nejsou špatné, ukazují problém dané oblasti. Po stránce výtvarné i technické ale na fotkách nevidím téměř nic zajímavého.

Michael Foster Rothbart a jeho projekt „Po Černobylu“

Dalším fotografem, kterého přitáhlo téma osudu lidí platících za následky jaderné nehody, je americký fotograf **Michael Foster Rothbart**, jehož práce se vždy týkala dopadů lidské činnosti na změny životního prostředí. V případě ukrajinské oblasti mu Fullbrightova nadace umožnila strávit zde dva roky a fotografovat a dělat rozhovory s generací lidí, která zde po nehodě z roku 1986 zůstala.

„Pokud byste žili poblíž Černobylu, zůstali byste? Svět vidí Černobyl jako místo plné nebezpečí, ale pro místní obyvatele je Černobyl pouze faktem života.“ Píše Rothbart v úvodu svého projektu *After Chernobyl* a uzavírá: „Proč lidé zůstávají? Nedostatek alternativ. Smysl pro povinnost. Hluboké vazby k půdě. Slušné místo. Protože je to domov.“⁸⁷ Myslím, že to docela dobře vystihuje smysl lidského žití, tam v zóně.

Na jedné fotografii výtvarně vypovídá i o ekonomické situaci, kdy v postižených oblastech narůstá chudoba a nezaměstnanost je velmi vysoká. Zachytil uzavřenou proluku pokrytou lístečky s inzeráty lidí, prodávajících svůj majetek, v popředí s nezaostřenou tváří, která jakoby reprezentovala místní společnost.

Kromě méně zajímavých záběrů na pracovníka procházejícího před elektrárnou nebo klišé zaprášených opuštěných panenek na parapetu, zachycuje básničku – bývalou uči-

86 RUSSIA. Bryansk/Gordeyevka. Research Into Effects Of Chernobyl. Gueorgui Pinkhassov. In: *Magnum Photos* [on-line] [vid. 2014-08-02]. Dostupné z: <http://www.magnumphotos.com/C.aspx?VP3=SearchResult&STID=2TYRYDRV0LZH>

87 ROTHBART, Michael Foster. About the Project. In: *After Chernobyl: Project by Michael Foster Rothbart* [on-line]. [cit. 2014-08-04]. Dostupné z: <http://www.afterchernobyl.com>

telku z Pripjati ve svém pokoji; stín modlíci se babičky v kostele s náboženskými plakáty místo nástěných maleb a další... Další fotografie zachycují zdravotní dopady obyvatel ukazujících své jizvy či jen svěřující životní příběhy. Detail památníku likvidátorů černo- bylu s čísly označujícími jednotlivé lidi – není náhodou, že působí dojmem jako ty z válek a další snímky s oběťmi i současnými pracovníky či detaily prostředí.

Jednotlivé fotografie považuji z poloviny souboru za zajímavé, je z nich cítit výtvarné cí- tění, umění nedělat jen prvoplánové fotky – bohužel se tyto zajímavé snímky utápí v ostat- ních, které jsou celkovým výběrem sráženy k větší průměrnosti, kdy na diváka není kla- dena povinnost rozkódovat neprvoplánové a zamyslet se nad obrazem více do hloubky...

Vasilij Fedosenko a jeho návrat divoké přírody

Jedním z témat, která se sama nabízejí (ačkoli je úplně jiného druhu než bylo doposud zmíněno), je fotografování divoké přírody a zvířat v zakázané zóně. Toho, že se zóna stala jednou z největších přírodních rezervací, si povšiml i běloruský fotograf pracující pro agenturu Reuters **Vasilij Fedosenko**. Ve vylištěné oblasti zóny se zaměřil na di- voká zvířata. Podařilo se mu tak zachytit například obrovské divočáky, losy, bizony, orly či vlky, kterých zde bylo napočítáno okolo tří set. Návrat divoké přírody. I to je jeden ze způsobů, kterým se proměňuje oblast zasažená jadernou katastrofou.⁸⁸

Fedosenko také vytvořil zajímavou reportáž z pravoslavného svátku, při němž ortodox- ní křesťané v Bělorusku navštěvují devátý den po Velikonocích hroby zesnulých. V jižním Bělorusku se tak scházejí pozůstalí obětí Černobylu na jejich na hrobech.⁸⁹

Oba soubory vykazují klasický reportážní styl s častým použitím teleobjektivu vhodný pro reportáže do novin a časopisů, ale bez většího výtvarného či osobního vkladu. Autor je však zajímavý tím, že se dlouhodobě věnuje tématu navracející se divoké přírody a li- dových zvyků v běloruské části černobylské zóny.

René Burri a Sisse Brimbergová - léčba dětí Černobylu

Dalšími z fotografů, kteří zaznamenali jeden z aspektů dopadů Černobylské havárie – děti z kontaminovaných oblastí, jež se potřebují léčit v zemích nepodléhajících jaderné katastrofě a s čistou přírodou, byli například fotografové **René Burri** či **Sisse Brimbergová**.

René Burri, člen agentury Magnum, zachytil roku 1993 děti léčící se z problémů způso- bených černobylskou radiací ve vesnici Tarara na Kubě. Kuba celkově přijala 12 724 lidí,

88 Wildlife thrives at Chernobyl. In: *The Telegraph* [on-line]. [vid. 2014-08-02]. Dostupné z: <http://www.telegraph.co.uk/earth/earthpicturegalleries/4944501/Wildlife-thrives-at-Chernobyl.html>

89 FEDOSENKO, Vasily. Chernobyl Graves. In: *Reuters: Photographers' blog* [on-line]. Zveřejněno 13. 5. 2011 [vid. 2014-08-02]. Dostupné z: <http://blogs.reuters.com/photographers-blog/2011/05/13/chernobyl-graves/>

z toho 11 000 dětí trpícími následky po osudném výbuchu. Na ostrově pro ně bylo vystavěno patnáct léčeben. Pionýrské městečko Tarara se staralo o 400 pacientů trpících onemocněním kůže, vypadáváním vlasů a lupénkou...⁹⁰ Na fotografiích, které jsou součástí jeho dokumentárního souboru „*Kuba: Castrovy vítězné volby. 24. února 1993.*“, můžeme vidět ukrajinské děti bez vlasů, které se léčí na židlích pod lampami nebo chlapce na pláži u moře. Je to další důkaz o rozsahu jaderné katastrofy.

Dalším snímkem, který přibližuje léčbu dětí v „čistších oblastech“, je fotografie dánské fotografky **Sisse Brimbergové**. Tato žena pracující pro časopis National Geographic, zachytila dvě děti z Běloruska koupající se ve vodě s bromidem v sanatoriu v ruském Jejsku. Bromid procházející do kůže během desetiminutové koupele jim pomáhá vypořádat se s otoky žláz a orgánů. Tento snímek jí v roce 2002 v 60. ročníku soutěže Picture of the Year vyhrál 3. místo v kategorii Věda/Historie přírody.⁹¹

Fotografie Sisse Brimbergové

Fotografie od René Burriho

90 BURRI, René. In: *Magnum Photos* [on-line]. [vid. 2014-08-02]. Dostupné z: <http://www.magnumphotos.com/C.aspx?VP3=SearchResult&VBID=24PVH-K48I59Q&SMLS=1&RW=1914&RH=97>

91 POYI. POYI 60, Winning list: Science/Natural history. In: *Picture of the Year International* [on-line]. [vid. 2014-08-02]. Dostupné z: <http://www.poyi.org/60/01/0103.php>

Ukázka z projektu Arthura Bondara Shadows of Wormwood

Ukázka z fotografických sérií Gueorgui Pinkhassova

Ukázka z projektu After Chernobyl Michaela Foster Rothbarta

Ukázka z fotografií Vasilje Fedosenka

Ženy fotografky a Černobyľ

*Ukázka ze
souboru
Reny Effendi
Still Life
in the Zone*

XII. kapitola

Ženy fotografky a Černobyl

Žen, které by se vydávaly do zakázané zóny a jejího okolí, není mnoho. Je to pochopitelné, ženy obecně bývají křehčí a kontaminovaná zóna rozhodně není příjemné ani zdravé místo. Ženy většinou mívají i větší pud sebezáchovy a na taková místa, stejně jako třeba do války, příliš nejezdí. Ve fotografické branži je tak téma Černobylu doménou genderově nevyrovnanou a muži tu převládají. Objevila jsem ale tři autorky, které ve fotografii z této oblasti reprezentují ženský prvek citlivě a s bravurou.

Rena Effendi

Žen, které by se zabývaly zachycováním takto destruktivních a nebezpečných míst, mnoho není. Jednou z mála je fotografka narozená v Ázerbájdžánu a vyrůstající v sovětském svazu – Rena Effendi.

Její série *Still life in the Zone* z roku 2010 je jiná i v tom, že ji zachytila na barevný čtvercový středofórmát.⁹² Přístup Reny Effendi se však liší hlavně výběrem motivů... Portréty bábušek ze zóny se střídají s nalezenými zátišními a přecházejí do zátiší z opuštěné Pripjati. Přístup je jiný a je v něm cítit ženské, empatické a zároveň poetické smýšlení. Záběry jsou více výtvarné než snímky jiných fotografů, je na nich vidět cit pro práci s barvou a světelnou atmosférou. Effendi se neřadí k fotografům zachycujícím čistě opuštěnou zónu ani zachycujícím lidské osudy. Spíše by se dalo říci, že bábušky a zóna jsou jen materiálem pro její výtvarné vyjádření. Z fotografií není cítit nic tragického, možná to jen naznačují portréty žen, které jsou na snímku samy.

92 Effendi Rena. Chernobyl: Still Life in the Zone. In: *Rena Effendi official page* [on-line]. [vid. 2014-07-30]
Dostupné z: <http://www.refendi.com/#mi=2&pt=1&pi=10000&s=0&p=11&a=0&at=0>

Hana Vojáčková

Jednou z dalších žen, které se rozhodly využít opuštěnou oblast Pripjati pro své umělecké vyjádření, je česká fotografka žijící v Londýně Hana Vojáčková. Její projekt z roku 2009 s názvem **Red Balloon 86** je jedním z nemnoha, které by bylo možno nazvat umělecké a konceptuální.

Její projekt kombinuje sérii velkoformátových fotografií a pěti videoinstalací. V celé této fantazijní sérii je zachycený chlapec zobrazený částečně průhledný jako duch procházející opuštěným městem. Jednoho dne nalezne červený balónek, jež se mu stane jeho jediným společníkem. Autorka tak prý chtěla zpracovat schopnost dětí vyrovnávat se s pomocí fantazie s těžkými životními zkušenostmi, jako je válka, přírodní či člověkem zaviněné katastrofy.

Inspirací pro ni byly archivní záběry z bývalé sovětské televize a klasický dětský francouzský film Alberta Lamorisse *Červený balónek*, v němž chlapec jednoho dne v ulicích Paříže nalezne kamaráda ve formě červeného balónku. Záběry ze sovětské televize zaznamenaly chlapce hrajícího fotbal právě v Pripjati, která měla být krátce na to zasažena katastrofou. Lamorissův film z roku 1956 se zase odehrává v části Paříže Belleville, oblasti, která byla následně zničena a po dvě desetiletí zůstávala nedotčena stejně jako Pripjat.⁹³

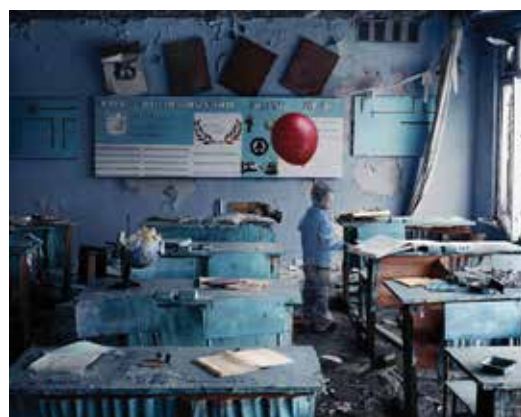
Fotografie mají vyrovnanou barevnost laděnou do modra s akcentujícím prvkem zářivě červeného balónku naplněného heliem. Obrazy vynikají technickou dokonalostí velkoformátové kamery a promyšlenými kompozicemi. Chlapce vidíme ležícího a spícího v opuštěné kovové postýlce uprostřed rozpadajícího se pokoje bývalé školky; s balónkem před typickým znakem Pripjati, ruským kolem tyčícím se ze zasněžené zarůstající krajiny; prohlížejícího si otevřenou knihu v opuštěné sovětské školní třídě; sedícího na skokanském můstku ve své opuštěnosti na místě bývalého plaveckého bazénu a také na střeše budovy s rozhledem na prázdné zasněžené město, kdy vedle něj stojí pozůstatek obřího sovětského neonu se srpem, kladivem a rudou hvězdou.

Videoinstalace zobrazují tyto záběry se statickým prostředím a chlapcem, který se do něj zjeví, prochází se držíc balónek a pak opět mizí jako duch. Atmosféra je umocněna hudbou prolínající se se zvuky připomínajícími šumící vítr a evokující prázdnotu míst.

Osobně považuji tento projekt za jeden z nejzajímavějších, které jsem viděla. Prostředí opuštěné zóny využité jako kulisy k vlastnímu uměleckému ztvárnění autorčina názoru a přibližující prožitky dětí vnímajících jadernou katastrofu.

93 Vojáčková Hana. Red Balloon 86. In: *Hana Vojackova official page* [on-line]. [vid. 2014-06-15].
Dostupné z: <http://www.hanavojackova.com/Red-Balloon-86>

Ukázka ze souboru Red Balloon 86 Hany Vojáčkové

Nikki Kahn

Klasický černobílý dokumentární soubor naopak vytvořila americká fotožurnalistka z Washingtonu Nikki Kahn.⁹⁴ Pro cestu do černobylské zóny se rozhodla až v roce 2011, celých 25 let po tragické nehodě zároveň po tehdy čerstvé havárii jaderné elektrárny v japonské Fukušimě.

V souboru zachycuje typické motivy – ruské kolo v Pripjati, opuštěné komunistické nástěnky, rozpadlé budovy i jednu rozbitou panenku. Ale ačkoli všechny vyjmenované motivy většinou odsuzují, u ní musím udělat, díky jejímu citu pro nevšední záběry, čestnou výjimku. Ze série je znát, že není klasickým novinovým žurnalistou, který by „nabouchal“ prvoplánové snímky, ale že se snaží zachytit i zmiňované mnohokrát ohrané motivy tak, aby měly uměleckou hodnotu.

Ukázka ze série fotografky Nikki Kahn

94 KAHN, Nikki. Chernobyl: 25 Years Later. In: *Nikki Hahn photojournalist* [on-line]. [vid. 2014-08-04]. Dostupné z: http://www.nikkikahn.com/#/on-assignment/chernobyl--25-years-later/CHERNOBYL_01

Ukázka ze série fotografky Nikki Kahn

Mistrovské workshopy Antonína Kratochvíla

XIII. kapitola

Mistrovské workshopy Antonína Kratochvíla a Agentury VII v Černobyli

Jednou doposud více nezmapovanou událostí, která se pojí s tématem Černobyli a fotografie, jsou Master Classes (Mistrovské workshopy) Antonína Kratochvíla, který se rozhodl pořádat své kurzy pro studenty právě v zakázané zóně a jejím nejbližším okolí. Tento významný český fotograf, který většinu života prožil v Americe, se jejich pořádáním zabývá od roku 2009.

Workshopy doposud proběhly tři a všichni zúčastnění studenti se tak stali dalšími v řadě fotografů Černobyli. Workshopy probíhají pod hlavičkou mezinárodní fotografické Agentury VII, jíž je Kratochvíl zakládajícím členem. Asistenta s organizováním projektu mu dělá český fotograf věnující se dlouhodobě této oblasti a zároveň student Institutu tvůrčí fotografie Václav Vašků (více o něm v předchozí kapitole). Složení studentů je mezinárodní, od Američanů (těch bylo nejvíce), Norů, Holanďanů, Čechů, Angličanů, Švédů, Irů, Poláků, Italů, Němců a Rakušanů až po studenty z Brazílie či Dominikánské republiky.

Když jsem se Antonína Kratochvíla v rozhovoru ptala, jestli se nějak odlišují tito studenti od lidí z jiných jeho workshopů, které pořádá po světě (např. v Toskánsku či Indii), odpověděl, že mají rozhodně „větší koule“, jsou odvážnější. Pravdou je, že fotografové většinou mají povědomí o osudu svých prvních kolegů, kteří zde fotili bezprostředně po havárii a nedopadli dobře a obecně o zhoubném vlivu radiace na lidské zdraví.

Nyní již není situace tak nebezpečná, ale v lidech většinou respekt k tomu, co se zde stalo, zůstává. Někdo to může brát jako přípravu na fotografování v nebezpečných či konfliktních místech světa. Asi není náhoda, že jeden z Kratochvílových studentů – brazilce André Liohn – získal dva roky po absolvování workshopu za své snímky z občanské války v Lybii roku 2011 prestižní Zlatou medaili Roberta Capy.⁹⁵

Ocenění za soubory, které vznikly nebo byly započaty s Kratochvílem, nejsou ničím

95

O. P. C. of America. THE ROBERT CAPA GOLD MEDAL AWARD 2011.

In: *Overseas Press Club of America* [on-line]. Zveřejněno 2011 [vid. 2014-07-28].Dostupné z: <https://www.opcofamerica.org/awards/robert-capa-gold-medal-award-2011>

výjimečným. Příkladem může být jeden z českých fotografů Petr Toman (nyní taktéž student ITF), který v roce 2011 získal první cenu v kategorii portrét na soutěži Czech Press Photo, a to za soubor černobílých portrétů s názvem **Likvidátoři Černobylu**.⁹⁶ Dalším ze studentů, který byl za své černobílé snímky oceněn 1. cenou prestižního norského ocenění Gammelgaard Monochrome 2011, se stal Paal Audestad.⁹⁷ Polský fotograf Maciek Nabrdalik zase vyhrál s černobílým souborem **Chernobyl Outskirts** nejvyšší ocenění v 68. ročníku soutěže Picture of the Year.⁹⁸

Často se stává, že někteří studenti, kteří s ním pracují „chytanou“ jeho typicky expresivní styl, nakloněné roviny, dekonstrukce kompozice, stíny, netradičně uříznuté objekty fotografování... člověku se zdá, že nevidí fotografie studentů, ale jen zreprodukovaného Kratochvíla. Lámala jsem si hlavu čím to je, zda je tento způsob fotografování Kratochvíl cíleně vyučuje – což mi nepřišlo pravděpodobné, nebo se na jeho workshopy hlásí samí jeho obdivovatelé... Zeptala jsem se na názor jednoho ze zúčastněných, Petra Tomana, který si jeho vlivem také prošel. Toman má na věc jasný názor: „Že studenti často kopírují jeho styl, vychází z jejich tvůrčí, životní nezralosti a jeho charismatu. Každý si rád poslechne pochvalu a legendární „take it“ od takové osobnosti, ale málokdo si uvědomí, že Antonín je jen jeden. Mě z té závislosti pomohlo až studium ITF, protože jsem se dostal k dalším zajímavým jménům, pohledům a přístupům k fotografii. Jsem rád, že jsem jeho školou prošel, naučil mě zásadní věc – přemýšlet nad souvislostmi.“

Abych mohla v této práci představit průběh takových workshopů, hodně jsem o nich diskutovala se svým mužem Václavem Vašků, který stál u jejich zrodu a pomáhá je Antonínovi organizovat a asistovat mu. O programu workshopů mi řekl: „Základ je zhruba stejný. Tři dny se pohybujeme v uzavřené zóně, fotíme Černobyl, Pripjať a opuštěné vesnice. Zbytek času, přibližně další tři až čtyři dny, objíždíme poloopuštěné vesnice v okolí zóny. Kratochvíl se domnívá, že obojí je z hlediska příběhu důležité. Každý večer editujeme fotky a pak si je hned promítáme.“

Původně chtěli uspořádat workshop jen jeden, ale pak se jim začali hlásit další studenti a ti co byli na prvním, chtěli jet znova. Takže doposud byl workshop od roku 2009 již třikrát a na září letošního roku (2014) je naplánován další.

Cena pohybující se kolem 2000 EUR za tuto fotografickou zkušenost není zrovna malá, ale účastníci musí počítat, že ubytování, jídlo, povolení pro vstup do Zóny a najmutí

96 Czechpressphoto. Ročník 2011. In: *Czech Press Photo* [on-line] [vid. 2014-07-28]. Dostupné z: <http://www.czechpressphoto.cz/cz/rocniky/2011>

97 GM2011. 1st prize winner. In: *Gammelgaard Monochrome 2011* [on-line]. [vid. 2014-07-28]. Dostupné z: http://gm2011.dk/page.php?name=winners_pictures

98 POYI. Feature Picture Story, Freelance/Agency, First Place. In: *Picture of the Year International* [on-line] [vid. 2014-07-29]. Dostupné z: http://www.poyi.org/68/19/first_01.php

průvodce, bez kterého vstup není možný, jsou drahé a ceny se s přibývajícím zájmem turistů rok co rok zvyšují.

Na jednom z workshopů se Václavovi Vaškovi podařilo po dlouhém snažení vyjednat povolení fotit se studenty uvnitř zóny během velikonočních vigilií v jediném místním kostele. Zážitek ortodoxních pravoslavných Velikonoc musel být obzvláště pro studenty ze západu výjimečnou podívanou. Neobvyklé je na tom to, že mohli zůstat v zóně přes noc, ta se totiž musí běžně do osmi hodin večer opustit.

Maciek Nabrdalik

Nabrdalik představuje mladého polského fotografa, který s Kratochvílem absolvoval všechny tři workshopy v rámci své přípravy na regulerní přijetí do Agentury VII právě pod vedením svého mentora Antonína Kratochvíla (nyní je Nabrdalik již řádným členem agentury VII).

Jeho talent se projevuje v přístupu k této oblasti, kterou zachytil v různých souborech, různými způsoby. *Echoes of Chernobyl, Postcards from Chernobyl, Chernobyl's outskirts a Homesick for Chernobyl.*

„Ozvěny Černobylu“ zachycují Černobyl na monochromatických snímcích, kdy je naexponován celý film včetně prostoru mezi dírkami perforace filmu. Václav Vašků, který ho zažil při focení série, vzpomíná jak celou sérii nafotografoval pomocí amatérského plastového aparátu Holga a jak si po večerech pomocí černé lepící pásky, řezáku a výstelek zmenšoval pole pro středoformát na 35ti milimetrový film. Soubor je poplatný svému názvu, zachycuje velice expresivní obrazy, které opravdu působí jako jakési ozvěny, něco co k nám vzdáleně doléhá. Něco je v mlze, v pohybu a rozmazané něco konkrétní víc. Je zde znát, že jeho mentorem byl v té době Kratochvíl, snímky mají podobný charakter a náboj, jdou po něčem syrovějším než je samotná realita. Tématicky zachycují různé výjevy: od ikonického ruského kola z Pripjati po místní opilce, pohřeb, opuštěné budovy a krajiny...⁹⁹

Další série „Pohlednice z Černobylu“ se zajímá o fenomén přílivu tisíců turistů do kontaminovaného Černobylu zrovna v době, kdy v Japonsku přihlížíme další ničivé katastrofě ve Fukušimě. Tyto snímky Nabrdalik fotografoval pomocí svého iPhone 3 jako instagramové polaroidy, malé barevné čtverce ukazující momentky ze zóny... Opět expresivnější dokument nezachycující nic klasickým způsobem statické fotografie.¹⁰⁰

„Chernobyl's Outskirts“ – Černobylské předměstí pojednává o vesnicích na okraji zóny, které byly příliš daleko reaktoru, než aby byly evakuovány, ale jejich život je se zónou úzce spjat – dírami v plotě do zóny chodí na kov a sbírat houby. Většina žen v těchto místech jsou vdovy, jejich muži zemřeli na následky kontaminace nebo důsledkem alkoholismu, který v okolí panuje i díky víře, že domácí pálenka je ochrání před radiací... Mladí lidé utekli do města či do armády, v okolí totiž není nic, co by jim nabídlo dobrý život. Fotografie tak ukazují místní při zabijačce, každodenním životě, kdy lidé umírají

99 NABRDALIK, Maciek. Echoes of Chernobyl. In: *Maciek Nabrdalik official page* [on-line]. [vid. 2014-07-30]. Dostupné z: http://www.nabrdalik.com/index.php?page=stories&subPage=menu/stories/echoes_of_chernobyl.php

100 NABRDALIK, Maciek. Postcards from Chernobyl. In: *Maciek Nabrdalik official page* [on-line]. [vid. 2014-07-30]. Dostupné z: http://www.nabrdalik.com/index.php?page=stories&subPage=menu/stories/postcards_chernobyl.php

a jiní právě pokřtění se zapíjejí. Snímky si zachovávají Nabrdalikův expresivní styl (někdo by ho možná nazval Kratochvílův). Soubor získal ocenění, první místo v prestižní fotožurnalistické soutěži Picture of the Year – jejím 68. ročníku.¹⁰¹ Zahrnuje například i snímek smrti nejstarší 96ti leté ženy Uljany Prokopovny ze Stracholesí – místnost s připravenou prázdnou rakví na jedné straně a ženou telefonující příbuzným na druhé, uprostřed na podlaze ležící nohy vykukující zpod šatů mrtvé paní. Celý soubor ukazuje lidskou odevzdanost řádu věcí i stín tragédie.¹⁰²

„**Stesk po Černobylu**“, barevný soubor zachycující událost, která se koná každý rok týden po Velikonocích a ukrajinci ho označují jako Upomínkový den. Celá zem se sjede na hroby svých milovaných, aby jim vzdala hold. Daleko na severu poblíž Běloruských hranic se slaví ale mnohem novější tradice, ukrajinská vláda v tento den uděluje bývalým obyvatelům uzavřené zóny povolení k návštěvě místních hřbitovů a k využití této příležitosti také k úpravě ruin svých bývalých domovů. V zóně tak Maciek Nabrdalik zachytil bývalé místní procházející se po svých bývalých domovech, po zarostlých zahradách, polorozpadlých domech, nostalgicky vzpomínající na časy, které tu prožili. Fotograf dobře zachytil náladu lidí, a jejich smutné tváře při pohledu na rozpadlé ruiny pojíjí se se vzpomínkami na mládí a dětství... Série je více „ukázněnější“, rozmazané záběry vystřídal obrazy více konkrétní i když stále s emocí.¹⁰³

Fotografie Macieka Nabrdalika ze série „Chernobyl postcards“

101 POYI. Feature Picture Story, Freelance/Agency, First Place. In: *Picture of the Year International* [on-line]. [vid. 2014-07-29]. Dostupné z: http://www.poyi.org/68/19/first_01.php

102 NABRDALIK, Maciek. Chernobyl's Outskirts. In: *Maciek Nabrdalik official page* [on-line]. [vid. 2014-07-30]. Dostupné z: http://www.nabrdalik.com/index.php?page=stories&subPage=menu/stories/chernobyls_outskirts.php

103 NABRDALIK, Maciek. homesick for Chernobyl. In: *Maciek Nabrdalik official page* [on-line]. [vid. 2014-07-30]. Dostupné z: http://www.nabrdalik.com/index.php?page=stories&subPage=menu/stories/homesick_for_chernobyl.php

Fotografie Macieka Nabrdalika ze souboru „Echoes of Chernobyl“

Fotografie Macieka Nabrdalika ze souboru „Chernobyl's Outskirts“, který získal ocenění na 68. ročníku soutěže Picture of the Year

Fotografie Macieka Nabrdalika ze souboru „Homesick for Chernobyl“

Petr Toman

Petr Toman vystudoval žurnalistiku, pracuje jako grafik a před pár lety k tomu přidal dráhu profesionálního fotografa (ačkoli se tak nerad označuje) a studenta Institutu tvůrčí fotografie. Záminkou pro první cestu do Černobylu se mu stal fotografický workshop pod vedením Antonína Kratochvíla, což pro něj bylo ideální – navštívit uzavřené místo a ještě se přitom něco dozvědět od jednoho z nejlepších fotografů.

Je typem fotografa, který nad snímky uvažuje, snaží se zachytit něco hlubšího. Je zkrátka fotograf – novinář, zajímají ho obyčejní lidé. Ani ne tak ti v uzavřené Zóně, jako spíš v celkové oblasti postižené katastrofou. Zajímají ho jejich příběhy, zaznamenává a přikládá je v podobě textu k fotografiím.

První jeho představená série z Černobylu zachycovala na černobílých snímcích portréty likvidátorů. Soubor byl vizuálně velmi zajímavý a výtvarný, pracoval s propojením portrétů se stíny, pohybovou neostrotí a odrazem. Svým expresivním stylem dával připomenout svého učitele z workshopu Antonína Kratochvíla a porota na Czech Press Photo snímky ocenila 1. místem v kategorii portrét.

Sám Petr již tyto portréty moc rád nemá, tvrdí, že už je se svým fotografickým viděním jinde a nemůže tak na tuto černobílou práci navázat. Na mou otázku, zda byl jeho současný barevný přístup snahou o to vymanit se z ovlivnění Kratochvílem odpovídá: „Nebylo to nic vědomého ve smyslu – musím se vymezit vůči Antonínovi. Přejít k barvě spíš souvisel s nalezením vlastní cesty a vyjádřením se. Čím jsem starší a změnil se mi hodnoty, tím méně jsem ochotný se zabývat omáčkou, jinotaji, expresivností atd. Naopak mám ve fotografii čím dál větší potřebu minimalizovat, jít úplně na dřev a odstranit vše nepodstatné. Souvisí to pochopitelně s tím, že se nepokládám tolik za fotografa, jako za novináře.”¹⁰⁴

Následující dokumentární fotografie z oblasti postižené Severní Ukrajiny jsou již barevné. Letos své čtyřleté působení v oblasti (2010–2014) shrnul v limitované 20ti kusové edici publikace **Republika Černobyl**. Kniha byla zároveň iniciována předmětem „Dokumentární publikace“ na Institutu tvůrčí fotografie, kde pod vedením profesora Jindřicha Štreita (a dalších pedagogů) Toman konzultoval skladbu souboru. Zachycuje příběhy lidí z Kyjeva, z vesnic Stracholesí, Poliské, Orané, Ivankiv, Staré Sokoly a další. Kombinuje momentky, detaily, krajiny i portréty zároveň s obsáhlými popisky. Oproti Likvidátorům má klidnější a minimalističtější styl, jednodušší kompozice nesnažící se o vizuální senzaci, jako spíše o zachycení místního zpomaleného času, kdy lidé nemají kam spěchat.

Na záběrech je vidět Tomanova upřímná snaha sžít se s místními a zachytit tak obyčejný lidský život, který ale pod povrchem obyčejný není, neboť je až na dřev prosycený tragédií Černobylu...

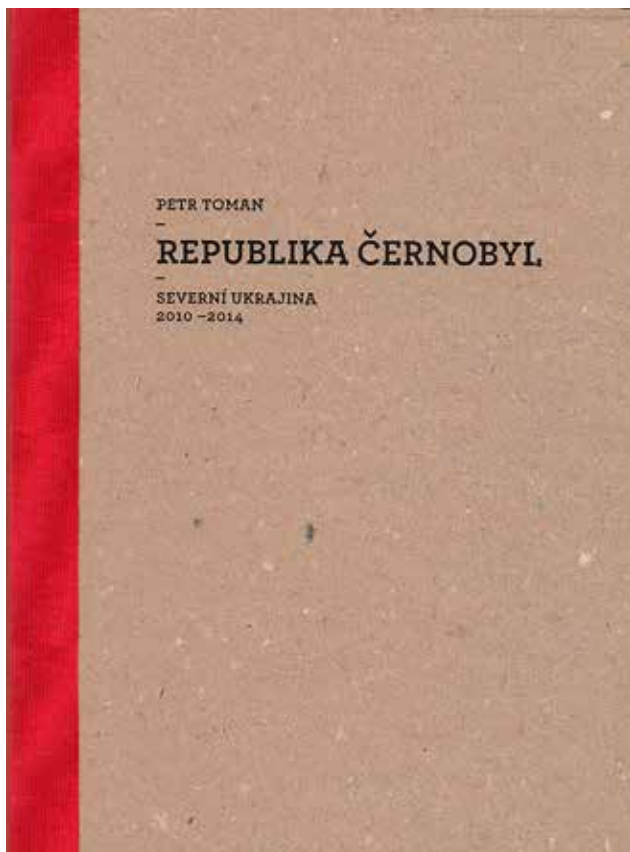
Název *Republika Černobyl* ale nezůstane pouze u knihy, Toman jím pojmenoval roz-
bíhající se projekt, který označuje více souborů, které má již rozpracované nebo se na ně
chystá. Jsou to následující: ***Poliske a jeho lidé***; ***Teenagers*** (děti se zdravotními problé-
my pramenícími z kontaminované půdy, na níž žijí); ***Hasiči*** (v Poliske je hasičská stanice,
celé zóna se musí neustále kontrolovat kvůli hrozícím požárům); ***Novodobí likvidátoři***
(muži pracující na novém sarkofágu, kdy ve 30 letech se cítí odepsaní – rakovina apod.,
ale kvůli vysoké nezaměstnanosti tam i přesto pracují) a ***Stress*** – to co se odehrává i po
tolika letech lidem (bývalým likvidátorům) v hlavě.¹⁰⁵

Do příloh zařazuji rozhovor s Petrem Tomanem, v němž jsou rozvinuta jednotlivá té-
mata a přiblížen způsob jeho práce a motivace k neustálým návratům do této oblasti.

***Fotografie Petra Tomana ze souboru *Likvidátoři*, který zvítězil
v roce 2011 na soutěži Czech Press Photo v kategorii portrét***

*Fotografie Petra Tomana z projektu **Republika Černobyl***

*Kniha Petra Tomana
Republika Černobyl.
Severní Ukrajina,
2010–2014.*

*Publikace vyšla v roce 2014
v limitované edici 20 kusů.*

Fotografie Petra Tomana z projektu Republika Černobyl

Jim Krantz

Jim Krantz, americký fotograf jehož učitelem byl Ansel Adams a mnohrát dostal za své snímky ocenění (např.: Lucie Awards jako Mezinárodní fotograf roku, cena Art Director's clubu New York...). Zastoupený je svými díly v institucích jako George Eastman House a Sheldon Museum of Art a realizuje zakázky pro ty nejvýznamnější klienty typu společnosti Nokia nebo Armádu spojených států. Ačkoli kromě komerčních zakázek většinu kariéry věnoval fotografování západní Ameriky, zdokumentoval také Černobyl a vydal o něm fotografickou publikaci. Zároveň se účastnil Mistrovského workshopu Antonína Kratochvíla, který mu dal, jak píše na svém webu, něco z jeho ostře upřímného fotožurnalismu.¹⁰⁶

Jeho fotografická publikace vydaná v roce 2011 nese jméno ***Homage, Remembering Chernobyl*** (Pocta, vzpomínání na Černobyl).¹⁰⁷ Snímky zachycené v souboru nejsou rozhodně žádným klasickým sociálním dokumentem. Barevně zachycené obrazy jsou svým stylem velice moderní. Dá se říci, že v souboru nenajdeme jedinou fotografii obsahující nějaké „černobylské klišé. Díky této absenci téměř ani nepoznáme, že se tu jedná o kontaminovanou zónu. Jeho přístup je tak originální skladbou snímků zasahujících od dokumentu, přes zátiší až po uměleckou fotografii. Kniha vyšla s cílem podpořit výtěžkem z prodeje knih a fotografií z této publikace skrze největší americkou nevládní organizaci Natural Resources Defense Council (NRDC) – Rada pro ochranu přírodních zdrojů (která je jednou z nejvlivnějších právnických organizací pro životní prostředí mající vliv na budoucnost jaderné energie) Černobyl a zvýšit povědomí o téměř zapomenutém problému. Práce byla představena a prodávána u příležitosti 25. výročí jaderné havárie v Černobylu na benefičním večírku právě této organizace NRDC.¹⁰⁸

Podnětem k vytvoření knihy mu byl nalezený dopis v jednom z opuštěných domů uvnitř nejvíce zamořené části zóny kolem jaderné elektrárny. Dopis obsahoval autorovu elegii na jeho ztracené město a utrpení, které prožil při násilném vystěhování ze svého domu, slibující, že se jednoho dne vrátí. Poté, co se Krantz s oblastí seznámil a viděl důsledky radiace v podobě vysoké míry alkoholismu a lidí bez prostředků či vůle na opuštění svých zamořených domovů, rozhodl se světu tyto skutečnosti připomenout.

106 KRANTZ, Jim. About. In: *Jim Krantz official page* [on-line]. [vid. 2014-07-30].
Dostupné z: <http://www.jimkrantz.com/about>

107, 108 KRANTZ, Jim. *Homage: Remembering Chernobyl*. Natural Resources Defense Council, 2011.
ISBN: 978-0-615-40792-0

Fotografie z knihy Jima Krantze – Homage, Remembering Chernobyl

Závěr

Po dokončení této práce mohu říci, že zachycování tragédie Černobylu ve fotografii má dnes již mnoho poloh. Po analyzování fotografických souborů a projektů fotografů, které jsem do své práce vybrala nebo je v rámci tématu považuji za důležité či zajímavé, se mi odkryly různé motivace a přístupy jednotlivých autorů.

Jestliže v době havárie v roce 1986 a krátce po ní vznikaly první fotografie Černobylu, šlo v naprosté většině o čistě novinářské snímky. Určitý přesah do výtvarné oblasti můžeme nalézt teprve u ukrajinského fotografa Igora Kostina, který za své snímky z Černobylu získal dvakrát ocenění na World Press Photo. Právě Kostinovy snímky byly pak často používány v obrazových magazínech typu Time, Newsweek nebo National Geographic. Igor Kostin ze svých fotografií nakonec sestavil také několik oceňovaných publikací.

Teprve začátkem 90. let začínají Černobyl navštěvovat významní světoví autoři a téma zpracovávat po svém. Soubory, které v té době vznikají, nesou již výrazné autorské rukopisy. Paul Fusco, člen agentury Magnum, fotografuje v Bělorusku první oběti Černobylu - hrůzně zdeformované děti v sirotčincích. Jeho styl je možné zařadit mezi klasický humanistický dokument. Oproti tomu například Robert Polidori vytvoří v Pripjati a Černobylu svou velkoformátovou kamerou první průkopnické snímky, které téma katastrofy estetizují a z tragédie vytvářejí jakési barevné výtvarné obrazy. Do skupiny těchto fotografů „druhé vlny“ je možné zařadit například i amerického fotografa Davida McMillana, který díky svým opakovaným cestám do Černobylu začíná vytvářet důležitý časosběrný dokument zdejšího prostředí a krajiny.

Zcela jiný je pak přístup Antonína Kratochvíla, původem českého fotografa žijícího však od 70. let v Americe. Ten od své první návštěvy v roce 1996 jakoby cítí, že Černobyl je příliš složitý fenomén a instinktivně hledá něco „pod povrchem“. Jeho snímky jsou často bizarní, temné, expresivní a místo jednoduchých odpovědí dávají spíše okusit divokých emocí, které v té době už vibrují zakázanou zónou. Tento přístup se pak částečně objevuje i v pracích některých jeho studentů či fotografů, kteří se jím nechali – ať vědomě či nevědomě – ovlivnit. Do této skupiny by bylo možné zařadit mj. autory, jako jsou například Maciek Nabrdalik, Paal Audestad, Petr Toman, Václav Vašků a částečně asi i Arthur Bondar.

Podobný přístup jako Kratochvíl (pohroužit se do Zóny a zachytit zde její bizarní emoce), avšak zcela jiný fotografický styl, mají i další fotografové, které se do Černobylu opakovaně vrací. Za všechny jmenujme například Guilliame Herbauta. Někde na pomezí pak zůstává Donald Weber a jeho pozorovatelský, chladně-vypočítavý a ironizující přístup.

Další velkou skupinou jsou fotografové, kteří v zobrazování Černobylu nemají nijak vyhraněný styl. Jsou tu tací, kteří se zajímají o opuštěnou Pripjať (a vědomě nebo třeba nevědomky napodobují Polidorioho); jiní, které zajímá dopad radiace na život a zdraví místních obyvatel; ti které fascinuje příroda, jež postupně pohlcuje zbytky civilizace; reportéři fotící popisné snímky s typickými záběry plnými klišé...

Vzhledem k charakteru tématu, jímž je lidská tragédie, je zatím poměrně málo fotografů, kteří by se v Černobylu pouštěli do čistě výtvarných nebo konceptuálních projektů. Jednou z těch nemnoha je fotografka českého původu Hana Vojáčková se svým projektem Red Ballon 86.

Dá se říci, že přístup jednotlivých fotografů se velmi liší podle toho, zda je Černobyl pro ně pouze jednorázová záležitost, nebo zda mu propadnou a opakovaně se tam pak vrací. Zjednodušeně se dá shrnout, že Černobylská tragédie je velice komplexní problém a kdo ho chce zpracovat do hloubky, ten se na místo většinou vrací.

Díky fotografům, jež se tématu věnují, má veřejnost nepochybně větší šanci se pochopit tragédie v Černobylu alespoň přiblížit. Obraz je pro většinu lidí rychleji srozumitelný nežli text a navíc funguje mezinárodně. Fotografie jsou tak snadnější cestou k vytvoření vlastního názoru na jadernou energii a rizika, jež s sebou tato technologie nese. Snímky přinášejí jasné důkazy o nebezpečí plynoucí z faktu, že lidé nezvládnou síly, které jsou mocnější než oni.

Je téma fotograficky vyčerpané? Ne, není. Problém Černobylu ani po téměř třiceti letech nezmizel a patrně jen tak nezmizí. Zamořená oblast se potýká s novými problémy, jako jsou alkoholismus, nezaměstnanost či poměrně nový fenomén turismu nemajícího respekt k tragédii. I tato témata již někteří autoři zpracovávali. Bakalářská práce je svým rozsahem omezena a fotografů, kteří ve své práci téma Černobylu zpracovali, je celkově mnoho. Bohužel jsem je nemohla všechny do své práce zahrnout. Pokud bych snad měla příležitost svá bádání rozšířit v rámci magisterské práce, zahrnula bych další autory, jejich přístupy, témata a třeba i takové věci, jako výstavy o Černobylu, na které v této práci nebyl prostor.

Fenomén Černobylu se dále vyvíjí a podle mne je důležité, aby fotografové z této oblasti i nadále přinášeli nové a zajímavé fotografie. Důležité je, aby Černobyl neupadl v zapomnění a stále se lidem připomínal.

Přílohy:

*rozhovory: Antonín Kratochvíl,
Petr Toman, Michael Kratochvíl
a seznam studentů
workshopů v Černobylu
A. Kratochvíla*

Příloha I.

S Antonínem Kratochvílem o Černobyli. Jaké to tam bylo, když byl v zóně poprvé, proč tam dnes lidé jezdí a co tam vlastně hledají.

Autoři rozhovoru: Tereza a Václav Vašků, 27. 7. 2014

Pamatuješ si, kdy ses poprvé dozvěděl o Černobyli? Kde jsi vlastně byl, když bouchnul Černobyl?

Byl jsem na cestách ve světě, dnes přesně už nevím kde.

Dolehla k tobě ta zpráva?

Určitě jo, ale bohužel už si na tuhle periodu svého života moc nepamatuju.

A později? Mluvílo se o tom ve tvém okruhu? Viděl jsi odtamtud nějaké fotky?

Viděl jsem knihu od Paula Fusca. Pamatuju si, že ho za ty fotografie napadli. Už nevím kvůli čemu.

Snad že příliš ukazuje utrpení dětí? Nebo že nelze dokázat přímou příčinnou souvislost mezi účinky radioaktivity a těmi postiženými dětmi?

Jo, myslím, že něco takového. Ale to není důležité. O Černobyli jsem samozřejmě věděl. Pamatuju si, že ze začátku se o Černobyli dost psalo a všichni to sledovali, ale pak to nějak usnulo. V roce 1996 jsem plánoval cestu do Mongolska. Dostal jsem zakázku nafotit bezprizorné děti pro organizaci Save the Children. Pamatuju si, že jsem to tehdy chtěl spojit s cestou do Černobyli. Zajímalo mě to a chtěl jsem se tam podívat. Jel jsem tam se svým synem Michalem.

109 The Save the Children Fund obecně známé jako Save the Children je mezinárodní nevládní organizace, která podporuje práva dětí, poskytuje pomoc a podporuje děti v rozvojových zemích. Byla založena v Anglii v roce 1919, aby zlepšovala život dětí skrze lepší vzdělání, zdravotní péči a ekonomické příležitosti a zároveň poskytovala urgentní pomoc při přírodních katastrofách, válce a jiných konfliktech. Odkaz na: http://en.wikipedia.org/wiki/Save_the_Children

Jak jste se tam tehdy dostali?

Jeli jsme tam přes Slavutyč, ale ještě předtím jsme hodně pracovali v Kyjevě. Tehdy tam byla endemie rakoviny štítné žlázy. Hlavně u dětí. Hodně je tam operovali v místních špitálech. Fotili jsme operace, dětské pacienty a tak. Teprve pak jsme jeli do Slavutyče, což bylo uměle vytvořené město, které postavili po havárii v Černobyli, aby tam přestěhovali lidi z evakuované Pripjati. Tam jsme zase fotili likvidátory, kteří prošli Černobylem a vyprávěli nám své příběhy.

Jak dlouho jsi byl tehdy s Michalem na cestě?

Docela dlouho. Myslím, že jen na Ukrajině jsme byli asi tři týdny. Z toho část v Kyjevě, v nemocnicích, pak s likvidátory ve Slavutyči a nakonec jsme fotili inženýry přímo v Černobyli.

Ti inženýři žili v Černobyli?

Bydleli ve Slavutyči a do Černobyli jezdili každý den autobusem. Někteří z nich bydleli dokonce ještě v Pripjati. V té době tam fungoval i plavecký stadion. Vypadalo to tam úplně jinak, než když jsme tam přijeli v roce 2005. Tehdy to tam ještě žilo, nebylo to tak opuštěné jako dnes.

A ten plavecký stadion, to byl ten samý, který tam turistům ukazují dnes?

Stejné místo. Když jsme tam přijeli s Václavem v roce 2005, byl bazén už prázdný a celé to místo bylo dost zanedbané. Ale deset let předtím, v tpm roce 1996, to tam bylo ještě docela živé. Pamatuji si, že když jsme přijeli, tak v ten samý den tam zrovna pouštěli lidi – původní obyvatelé Pripjati, aby se na chvíli mohli podívat domů. Myslím, že zrovna slavili porážku německé armády a konec války. Chodíme takhle s Michalem po Pripjati a najednou slyšíme hlasy a muziku. Šli jsme po hlase a najednou se před námi objevil ten plavecký stadion, který byl v té době ještě hodně zachovalý. Ti maníci tam měli ručníky kolem pasu a koupali se.

Koupali se v tom bazénu?

Jo. To bylo skvělé. Měli tam takovou slavnost, žrali a vožirali se při tom. Vlastně byli všichni už dost vožralý. Řekli, ať se s nima jdeme taky vykoupat, že voda je čistá. Vůbec se prý nemusíme bát, voda že určitě radioaktivní není. Tak jsme se svlíkli, jako že tam vlezem a najednou přišel nějaký maník, kterej jedinej nebyl vožralej a ten povídá: Kluci, nelezte tam, čistý to není, voda je radioaktivní.

A oni se v ní koupali?

Jo. A taky v jednom kuse jedli nakládány houby. Tak já se ptám, kde je nasbírali a oni, že prej tady v zóně, že tu rostou moc krásné. Tak jsme s nima trochu pojedli a popili, no.

Co jste dělali pak?

Pak jsme objížděli radioaktivní skládky, které v té době byly ještě plné tanků a obrněných transportérů. Oni je pak částečně zaspávali do země a částečně je rozprodávali na šrot. Když jsme tam pak byli v roce 2005, tak tyhle věci už skoro všechny zmizely. Ale v roce 1996 tam ještě byly! Bylo tam toho plno. A tyhle armádní vozy byly šíleně zamořené. Dozimetr byl z toho úplně crazy.

Vy jste měli vlastní dozimetr?

Byl tam s náma nějaký voják, kterej měl dozimetr. Myslím, že ten náš průvodce vlastní dozimetr neměl. Ale oni ho nepotřebovali, protože ta zamořená místa dobře znali a věděli, kde je to radioaktivní a čemu se vyhnout. Hodně byla tehdy zamořená ta Fun Zone (lunapark s ruským kolem v Pripjati, pozn. red), takže nás tam nechali asi jenom pět minut a pak jsme museli pryč. Pamatuju si, že jsme byli minimálně na několika pohřebištích, kam po havárii odložili tanky, obrněné vozy a vrtulníky, protože byli už moc radioaktivní. Jezdili jsme tam takovým autobusem, který byl také šíleně zamořený.

To je ta fotka, na které je starý muž za oknem autobusu?

To jsou ti bývalí Pripjaťané, které tam přivezli, aby se tam prošli v místech, kde kdysi žili.

V roce 1996 jsi ty fotografie dělal pro nějaký časopis? Byla to zakázka?

Ne, tehdy jsem to fotil pro sebe. Pak jsem ty fotky ale předvedl na výstavě v News Museum v New Yorku.

Fotografie z Černobylu nebo z celé východní Evropy?

Ne, jen z Černobylu. Ale byly tam i fotky jiných autorů. Byla to společná výstava o životním prostředí a jeho ničení.

Pamatuješ si ještě na další věci?

Je to tak dávno, že si některé detaily už nevybavuju. Pamatuji si ale, že v té době tam ještě stál ten radioaktivní les (Kratochvíl zde myslí těžce kontaminovaný radioaktivní les mezi elektrárnou a Pripjati, který po havárii zčervenal, takže mu začali říkat ryšavý les, pozn. red). Také tam byl ten zvláštní strom s větvemi ve tvaru kříže. Mám ho někde nafocený. Později ho myslím pokáceli, protože byl moc radioaktivní.

Jak jste se tehdy do Černobylu dostali? Bylo potřeba někoho podplatit, aby se normální smrtelník dostal do uzavřené zóny?

Kdepak. Šli jsme tehdy v Kyjevě na ministerstvo a řekli, že jsme novináři a že chceme do Černobylu na návštěvu. A oni nám to zprostředkovali. Ani jsme nemuseli nic platit. Měl jsem takovou jejich placku, akreditaci zahraničního žurnalisty pracujícího na Ukrajině. To nám dávalo právo tam jet.

Kde jste spali, v Pripjati?

Ve Slavutyči. Tam jsme potkali nějakého Čecha, který tam byl už pěkně dlouho. Myslím, že mu tehdy už moc nepracovaly játra, protože byl celej zarudlej ve tváři. On tam s těma inženýrama pracoval. A hrozně spolu chlastali. Ty duněli, to bylo neuvěřitelný. Von už to pak chudák nemoh vydržet. Nevím, jestli je dnes ještě naživu. Dost bych se divil. Bohužel už si nepamatuju, jak se jmenoval.

A to byl nějaký jaderný inženýr, expert?

Ne, novinář. On tam byl s těmi inženýry. Tehdy tam bylo ještě asi šest tisíc lidí, kteří odmořovali půdu a jiné podobné práce. Myslím, že se snažil to nějak studovat.

Dělal pro česká média nebo pro zahraniční?

Pracoval pro česká média. Škoda že už si nevzpomínám, kdo to byl.

To je zajímavé, protože až na několik málo výjimek tady žádné podrobnější reportáže o Černobylu v těch letech nevyšly. Máme doma o Černobylu poměrně rozsáhlý archiv.

Možná, že z toho chlastu umřel dřív, než přijel domů.

Tys také ve Slavutyči vyfotil mladičkou dívku s odhalenými prsy. Fotografie jsi publikoval v knize Vanishing, kde je o Černobylu celá esej. Kdo to byl?

Na to si pamatuju. Dělali jsme s ní interview s pomocí našeho průvodce, který se myslím jmenoval Jurij. Mimochodem, ptal jsem se na něj nedávno našeho současného stalkera, ten si ho ještě pamatuje. Prý pak zemřel. Měl takové zvláštní tiky. Asi z té radioaktivity. Občas to s ním pěkně škubalo, ale fakt dost heavy. Myslím, že tihle chlapi byli tou radioaktivitou dost nahlodaní. To víš, tenkrát to bylo ještě docela hard. Mnohem víc, než dnes. Myslím, že od té doby to v Černobylu přece jen trošku vychladlo.

A co ta dívka?

Měla chudák rakovinu prsů. Vzpomínala si, jak stála jako malá holka na zastávce a čekala na autobus, který je měl evakuovat. Autobus nejel a na ně tam celou dobu padal takovej černej žhavej popel. Nemohli se před ním nikam schovat. Stáli prostě na chodníku a čekali.

Když jsi byl v Černobylu poprvé, bylo to tam jiné než dnes?

Myslím že tehdejší ukrajinská vláda i lidé, co tam pracovali, do toho byli víc zainteresováni než dneska. Do zóny tehdy každý den vozili s likvidátory s malejma osobníma dozimetrama. Z kempů je přivázely autobusy. Likvidátoři tam mohli pracovat jen čtrnáct dní a pak museli pryč. Když se jim dozimetr zabarvil, museli taky pryč. Tehdy tam ještě nejezdili novináři nebo turisté jako dnes. V celém Černobylu jsme byli jen my a ten jeden vožralej Čech.

Bylo tam vidět něco, co tam dnes už není?

Pamatuju si, že v Černobyly bylo takové centrum, hlavní štáb, kde měli na stěně velkou mapu zamoření. Myslím, že tam na tom tehdy ještě dost makali.

Pamatuješ si, co přesně dělali?

Všude tam ještě byla spousta radioaktivního harampádí. Různé skládky, shrnutá zemina a tak. Pamatuju si jen, že to tam tehdy všechno zahrabávali pod zem, aby to moc nesvítlo.

Když se podíváš na fotografie jednotlivých autorů, kteří fotili v Černobyly, co si o těch fotografiích myslíš? Co z toho se ti líbí?

Mně se docela líbí Polidori, toho znám osobně. On to fotografoval takovou speciální velkou kamerou. Udělal z té Pripjati svého druhu still life (zátiší). Já myslím, že to chytil dobře. Znáte tu knihu? Líbí se vám?

Ano. Jako první udělal něco, co po něm stovky dalších fotografů od té doby opakují. Snaží se estetizovat. Hledat nějakou krásu v rozpadu.

Jasně, to je ono. Jou to takové paintings. Udělal z toho vlastně takové abstraktní obrazy. Zajímavá práce.

Co třeba Donald Weber?

Ten mě moc nezajímá. Jeho fotky se mi nelíbí.

On to ironizuje. Tak trochu jako Martin Parr. Emoce z jeho strany tam ale chybí. Spíš je z toho cítit distanc, jako by si chtěl za každou cenu udržet odstup.

Já si myslím, že je to takovej pšouk.

Co tím myslíš?

Jako když si uprdneš, ale málo. To je Donald Weber, motherfucker man.

Tohle tam přece nemůžeme napsat!

Jen to tam klidně napište, Antonín si myslí, že Donald Weber je pšouk. Hm, kdo dál? Pak je tu Paul Fusco. OK, Fusco. Co vy si myslíte o Fuscovi?

Václav: Já si myslím, že v tom je obrovský pathos.

Jo, to je vono.

Václav: Ale že je to dělané poctivě. Mně se jeho práce líbí. Myslím, že spouště lidí to může přijít jako moc silná káva, fotit takhle strašlivě postižené děti. Ale z jeho strany je cítit, že to bylo děláno poctivě. Někdo může namítnout, že postižené děti se rodí i bez zavinění Černobyly.

Jenže divné bylo, že se jich po Černobyly narodilo tolik. Myslím, že právě tohle chtěl Fusco říci.

Tereza: Mně to přijde hrozně upřímné.

Jo, je to takový až sentimentální. A to mě na tom taky trochu sere, že to není unflinching. Víte jak se přeloží unflinching? Ne? Tak si to přeložte. A kdo tam ještě pracuje? Koho ještě známe? Máme tu přece práce našich studentů. Kdo z nich?

Tereza: Co třeba Jim Krantz?

Já myslím, že tam měl dobrý fotky. Pak to trochu přehnal přes to sklo (při svém druhém workshopu s Kratochvílem si Jim Krantz našel v Černobyly skleněný střepek a fotil skrze něj, pozn. red.). To byla ptákovina. Ale předtím tam udělal dobrý fotky bych řekl.

Václav: Jenže on potom udělal krásnou knihu a v ní použil fotografie, které my jsme od něj na workshopu vůbec neviděli, barevné... Tereza: Mně se to taky líbí. Je to najednou něco úplně jiného, než fotí v Černobyly všichni.

Takže on nám ty fotky vůbec neukázal?

Václav: Ba ne, to bylo jinak. On spíš o těch fotkách dlouho přemýšlel a nakonec dospěl k názoru, že chce Černobyly udělat barevně. Cítil to tak. Takže nakonec vybral fotografie, které ostatním na workshopu vůbec neukázal. Udělal tam taková zvláštní poetická zátiší. Ani není poznat, že je to z Černobyly. Tereza: Vůbec tam nejsou vidět ty klasické motivy, klišé typu panenky a tak.

Já myslím, že jsme tam přivezli dost lidí a ti že tam udělali dobrou práci, takovou svěží. Neměli za sebou zátěž fotožurnalismu. Tohle je důležitý! Přivezli jsme tam lidi, které to inspirovalo a něco z toho dostali. Tys tam přece taky udělal zajímavý věci, který lidi ještě neviděli, barevný.

A co Maciek Nabrdalik?

Maciek Nabrdalik tam udělal hezký věci. Určitě tam dostal slinu. Přivezli jsme ho tam a naladili na to místo, což bylo dobrý.

Co si myslíš, že se tvoji studenti mohou v Černobyly naučit?

V Černobyly je to jiný. Je to trochu nebezpečný, složitý logisticky a je to samozřejmě velice *extraordinary*, velice *special*. Myslím, že lidi do Černobyly jezdí, protože to není normální destinace, jako třeba Paříž. Je to *unique experience*. Co se tam mí studenti nakonec naučili nebo nenaučili, to nevím, ale určitě jsme je zavedli do prostředí, které bylo velice mimořádné. A tohle téma moc lidí nevyfotilo. Dneska už je to možná třeba trochu víc vojetý. Ale zas tak moc taky ne.

Pokud to poměříme tím, kolik fotografických knih o Černobylu zatím vyšlo, a jak jsou zajímavé nebo co nového přinesly, tak těch dobrých prací zase tak moc není. Lidé se opakují a dobrých věcí je málo.

To máš pravdu. A lidé nám dají kredit, že jsme je tam vzali a ukázali jim, že tohle neštěstí tam existuje. Jako například Petr Toman.

Myslím, že pro mnoho studentů, kteří na tvých workshopech byli, to byl zlomový okamžik jejich života.

To nemůžu posoudit. Ale je pravda, že hodně lidí se na workshopech chytlo. Co vím, tak řada studentů z toho pak udělala výstavy. Paal Audestad, který byl na prvním workshopu, dostal za svůj soubor z Černobylu nejvyšší norské ocenění a náš student André Liohn se v Černobylu tak rozjel, že pak za svou práci ve válce v Libii dostal dokonce cenu Roberta Capy. Petr Toman, pokud vím, už taky vyhrál několik cen.

V posledních dvou letech se objevila spousta lidí, kteří začali v Černobylu dělat workshopy po našem vzoru.

Jasně, ale my jsme byli první. Můbili jsme o tom už při naší společné cestě do Černobylu v roce 2005.

Třeba jsme lidem otevřeli cestu. Napadlo nás něco, co bylo na spadnutí. To se stává.

Možná.

Kde všude jsi fotografie z Černobylu publikoval?

V knize Broken Dream byla jedna fotografie. V knize Vanishing je o Černobylu celá esej. Dvě fotky jsou také v knize Persona a jedna ve čtverečku od Torstu. Pak to bylo v několika časopisech. Například v časopise Audubon.

Tebe samotného Černobyl ještě inspiruje?

Já tam v posledních letech vlastně skoro nefotil. Když vedu workshop, tak se fotit moc nedá, protože se na to nemůžeš koncentrovat. Vedeš tam lidi, musíš jim to editovat a tak. Musíš jim také pořád dávat nějakou inspiraci, tlačit je dopředu. A já jako fotograf se při focení musím koncentrovat sám na sebe. Takže od chvíle, kdy jsem tam začal jezdit s workshopama, jsem si tam už moc nezafotil. I když, nějaký fotky přece jen mám.

Vždyť jsi měl velkou výstavu v Mánesu! Ty a tvoji studenti z workshopů.

No vidíš, Mánes. Myslím, že to bylo dobrý. Možná to chtělo trochu víc. Ale ukázali jsme zdejším lidem příběh Černobylu a to bylo důležité.

Myslíš, že v Černobylu se ještě dá objevit něco nového? Že tam ještě někdy uděláš nové fotografie?

Určitě se tam něco nafotit dá, ale ne s workshopem a ne se studenty. Oni jsou placení zákazníci, mají své požadavky. Já se jim musím věnovat

A co si myslíš, že se tam dá nafotit nového?

Já myslím, že se z toho stala taková *transition zone*. Turisti tam jezdí chlastat a pak večer za kurvama do Kyjeva. Výlety na den na dva, loučení se svobodou. Tohle je zajímavý. Jak se z toho stává takovej divnej karneval. Což je na jednu stranu trošku tragický, ale na druhou stranu asi nevyhnutelný, protože lidi se přestali Černobylu bát. Přestali se bát radiace a teď se z toho stává něco jako výlet na Niagarské vodopády.

Ale Černobyl přece nejsou Niagarské vodopády! Spíše se to podobá tomu, když lidé jedou do Osvětimi.

To je pravda. Určitě je tam táhne i ta tragédie. Ale co dalšího je tam vlastně táhne? Nevím. Snad levný pivo a děvky? Co vím, tak Angličané tam dnes jezdí chlastat až z Londýna. A Rusové donedávna taky. Vlastně moc nevíme, co tam všechny ty lidi táhne. Snad aby mohli říct, já byl v Černobylu, jsem hrdina? To asi taky. Určitě. Myslím, že tohle je ono. Je to výzva pro mladý kluky, aby si mohli říct, že tam byli a že jsou chlapi. Rozumíš? Jako když jedeš do války. Když jsi fotograf a jedeš do války, tak se vždycky snažíš něco si dokázat. Například že na to máš. A taky zjistit, jestli na to máš! A tohle je takovej save thrill. Oni jsou thrill seekers. Víte, co to znamená? Ne? Tak si to přeložte! Něco jako dobrodružství. Jsou to hledači dobrodružství.

Příloha II.

Rozhovor s fotografem Petrem Tomanem

Rozhovor s autorkou – e-mail 28. 7. 2014 a skype 7. 8. 2014

Co pro tebe bylo prvním impulzem, žes jel fotit do Černobylu? Proč zrovna tohle místo?

Chtěl jsem tam jet už dlouho, ale neměl jsem impuls. Jsem generace Černobylu a bezpochyby si ho nesu někde v sobě, protože mě provází od mých 11 let. Mám ho v paměti jako prvomájový průvod, kdy lehce přelo a k nám přicházely první zprávy, že se v SSSR něco stalo. Ta vzpomínka je stále živá, protože je to součást mé historie. Takže jsem po čase hledal cesty, jak se tam dostat a fotografování bylo dobrou záminkou. Dávalo smysl tam odjet a ještě se něco dozvědět o fotografii od Antonína Kratochvíla...

A poprvé jsi tam chtěl jet proto, abys přinesl nějakou reportáž, nebo kvůli sobě, vidět to místo na vlastní oči? Tušil jsi, že se tam budeš potom vracet?

Kvůli sobě, nad reportáží jsem vůbec nepřemýšlel. Všechna témata, na kterých pracuju, dělám kvůli sobě. Abych se něco dozvěděl. Až když téma pochopím, mám šanci o něm dál vyprávět. Proto pracuju jako freelance. Je to moje cesta, jak se něco dozvědět o životě. Že se tam vrátím, mi bylo jasné, když jsem poprvé cítil ten zvláštní strach z neznáma. Když jsem byl poprvé v zóně.

Z neznáma? Jak si to mám představit? Z té opuštěnosti, z radiace?

Tím neznámem myslím vlastní strach a představy. Máš to místo nějak vybájené, spojené se smrtí a tragédií a najednou tam jsi, nemáš kam uniknout, protože všechno kolem tebe je špatně. Asi jako když překročíš zónu smrti, když lezeš na osmitisícovky. Najednou jsi v prostředí, kde umíráš. Protože tam už není místo pro lidský organismus, nemůžeš tam prostě zůstat. Myslím, že když jsi tam poprvé a znáš trošku historii, je to nesmírně intenzivní a silný pocit. Bojíš se stoupnout na trávu, napít se a tak. Bojíš se něčeho, co nevidíš a nemáš se proti tomu jak bránit. Je to takový princip Blair Witch. Bojíš se vlastního strachu a fantazie. Ale je třeba zmínit, že než jsem tam jel, měl jsem hodně načtené literatury. Kniha, která mě nejvíc ovlivnila je jednoznačně Modlitba za Černobyl. Dodnes přesně nerozumím radiačním dávkám, asi i špatně čtu dozimetr, ale

to pro mě není podstatné. Mě zajímají lidé. Proto tu a tam odmítám detaby na téma Černobyl, jaderná energie atd. Nerozumím tomu, naopak se snažím vysvětlit, že pro mě Černobyl jsou lidé.

Když popisuješ ten strach z neznáma, tu atmosféru, myslíš že právě tohle je to, co k místu táhne tolik turistů – ta touha prožít si vlastní „Blair Witch“, adrenalin a vzrušení z nebezpečí? Čím si vysvětluješ to, že turistika do těchto míst vzrůstá?

Lidé se nudí, hledají adrenalin. Společnost obecně žije v obrovském přebytku, civilizace se nikdy neměla tak dobře jako v 21. století. Máme všechno, co chceme. Potkal jsem tam několik lidí, kteří vlastně vůbec nevěděli, kam přijeli a ani je to nezajímalo. Nezapomenu na to, jak jedna fotografka z New Yorku, která se jinak živí focením módy, prohlásila znuděně v Pripjati „I miss my StarBucks coffee.“

Co myslíš, dotýká se tě od dětství to téma tak moc proto, že jako Češi máme k Ukrajině blízko? Myslíš, že například Evropané mají procítěnější přístup k fotografování tohoto tématu, než třeba Američané?

Stoprocentně. Máme podobnou kulturu, tradice, naše výhoda je i v tom, že jim rozumíme. A máme dveře otevřené, protože oni na Čechy hodně dáví. Kdybych jim řekl, že jsem Američan, pochybuju, že by se se mnou bavili. Na podzim se mnou chce jet jeden německý fotograf, chtěl by se seznámit s Černobylem a věnovat se mu. Ale pochybuju, že má šanci udělat tam něco hlubšího. Důležité také je, že vesnice a města na Ukrajině vypadají jako vesnice a města u nás před 10–15 lety, když samozřejmě pominu specifika architektury a tak. Takže pro nás je to známé, přirozené, myslím, že se tam umíme daleko přirozeněji chovat a pohybovat. Zažil jsem třeba, že jsme se skupinou fotografů vešli do obchodu ve Stracholesí. A jedna Američanka tam začala fotit. Prodavačky jí říkaly, hele brzdi, my nechceme abys tu fotila, co si to dovoluješ? Vůbec nechápala o co jde, prostě si dál fotila a prděla na ně. Před obchodem se začali srocovat místní a vypadalo to, že to skončí strkanicí. Tenkrát jsem jí musel vysvětlovat, ať nefotí, protože ony si to nepřejí, že tady je v jejich zemi a musí respektovat jejich pravidla a přání. Nemohla to pochopit. Přitom většinou stačí přijít, pozdravit, chvíli se s nima bavit a když se ti podaří dostat se přes jejich zdrženlivost a zdánlivou nevraživost, jsou to zlatí lidé.

A všiml sis, že by třeba Američané či lidé ze zemí, kde neprošli komunismem, fotili víc opuštěné propagandistické plakáty, všechny ty Leniny a Staliny a celkově tuhle pro ně exotickou atmosféru skanzenu komunistické éry? Nebo měli třeba jiná témata než ty? Pokud se to tedy dá vůbec takhle paušalizovat...

Těžko říct... Ono je třeba rozlišovat dvě věci – když tam jedeš poprvé a když se začneš

vracet. Na poprvé fotí asi všichni to samé, protože všechno je nové, zajímavé... Plakáty Lenina jsou pro ně něco, co znají jen z televize, pro nás je to ale kus hodně hořké historie. Rozdíl by se možná daly najít až u lidí, kteří se vracují, ale to si netroufám odhadovat. Spíš si všímám toho, jak se kdo dostal k lidem. Je rozdíl dostat se přímo domů k obyčejným lidem, případně k lidem, kteří mají doma někoho postiženého Černobylem (neradi je ukazují a mluví o nich, pro ně je to koule u nohu, ostuda) nebo se dostat do sirotčince, ústavu pro postižené a tam celé dny fotit. Ale nechci ani jedno adorat a druhé zlehčovat, oboje má svůj význam a smysl. Vůbec nejzajímavější je, když vidím práci druhého fotografa z míst, kde jsem se pohyboval i já. Dokážu pak ocenit, že se dostal tam a tam nebo k tomu a tomu člověku, protože vím, že to bylo případně nebylo jednoduché.

Můžeš uvést konkrétní příklad?

Jasně, právě Guillaume (Herbaut, pozn. aut.) má na fotkách lidi, které jsem potkal i já. Nebo i naopak, on tam má lidi a příběhy, na které bych si netroufl, protože by už vyžadovaly daleko více odvahy. Nebo možná lepšího fixera (placený průvodce fotografa, pozn. aut.)? Asi oboje. Tady se pak naráží na problematiku fixera. Mně dělá průvodce bývalý likvidátor Ivan Grebenjuk. Je to skvělý člověk, ale naprosto normální, obyčejný chlap. To znamená, že se pohybuje v určitém okruhu lidí a dál se nedostane, nebo nechce, nemůže. Protože jsou to jiné sociální skupiny a tak. Když máš dobrého (tedy náležitě zaplaceného) fixera, měl by ses dostat kamkoliv. Příkladem je fotka metaláka ze Stracholesí. Ten chlap byl soused rodiny, ke které já jezdím. Dával jsem se k němu na dvůr, na barák a fascinovalo mě to metalové prostředí, klasická česká vesnická subkultura, ale tady bych ji opravdu nečekal. Chtěl jsem se tam dostat, ale narazil jsem na to, že moje rodina s ním měla dlouhodobý konflikt a tím pádem se jaksi neslušelo (bylo nežádoucí), abych za ním šel, respektive aby za ním šel někdo z mé rodiny a uvedl mě. Jenže Ivan mě zase dostane do hloubky v jiném příběhu, kam by mě těžko dostal fixer, protože tam je to obchodní vztah. A já mám s Ivanem vztah přátelský. Prostě je dobré zjistit, na co člověk má a nemá, ujasnit si, co vlastně svou práci chce říct a tomu se věnovat bez ohledu na to, jestli vyhraju World Press Photo nebo ne. Herbaut se dostal třeba na ilegální závody, na diskotéku atd. Tam já bych asi nešel...

Proč bys nešel na diskotéku? Nezájímalo by tě to, nebo je to pro fotografa těžké se tam dostat?

Asi by mě to zajímalo, ale je to spíš otázka bezpečnosti. Je dobré mít vždy krytá záda, přece jen jsi v oblasti, kde je celkem vysoká kriminalita, agrese a hlavně – alkohol a drogy dělají své.

Kolikrát jsi v té oblasti celkově vlastně byl a co tě vedlo k tomu se tam vrátit?

Asi osmkrát? Vlastně už nevím. Přestal jsem jezdit do zóny, respektive do té mediálně známé části. Můj Černobyl se odehrává v lidech a ti žijí kolem zóny, v Kyjevě, na Krymu... Na Ukrajině mám za tu dobu hodně přátel, takže většinou je moje další cesta spíš návštěva kamarádů, známých. Všichni jsou s Černobylem ale nějak spjatí. Jsou to bývalí i současní likvidátoři, sociální a terénní pracovníci, lékaři, kněží, policisté nebo jen obyčejní lidé. Každý z nich si v sobě nese příběh a já mám potřebu je sledovat. Černobyl dávno ovlivnil můj život, protože jsem si vybudoval sociální vazby. Jestliže jsem dříve hledal jeho podstatu a měl pocit, že ho musím nějak fotograficky zaznamenat a pojmenovat, tak dnes je to daleko jednodušší. Jezdím tam poslouchat příběhy. Nic neanalyzuji, nezabývám se investigativou, číslu, nepotřebuju zodpovídat otázky. Důležité děje se podle mě odehrávají v detailech. A najít podstatné detaily znamená doopravdy vědět, přemýšlet a vidět v souvislostech. Takže klidně mohu říct, že do Černobyly jezdím kvůli sobě. Třeba teď už vím, že musím fotit jen za určitého světla, abych měl určitou náladu a tím vyjádřil, co chci říct. Proto taky nejezdím do Černobyly v létě. Pro mě je nejlepší podzim, kdy je zataženo, prší, je sychravo, všechno je složité, nepohodlné – tehdy se tam cítím dobře. V takovém počasí třeba vznikl soubor z Poliske, což považuju za svoje nejlepší fotky z Černobyly.

Myslíš, že takové počasí více vystihuje místní atmosféru?

Jednoznačně. Ve fotografii ano, protože lidé mají o Černobyly takovou představu. Na druhou stranu, právě Guilliane dokázal tu náladu skvěle zachytit i v létě. Ale víš co je zajímavé? Že ty skutečně dobré fotky z Černobyly vznikly, až když tam ti autoři jezdili opakovaně, vraceli se a to místo na sebe nechávali působit. Možná by stálo za to udělat jednu velkou společnou výstavu, něco jako Family of Man, ale jen o Černobyly. Od autorů, kteří tam jezdí více let. Dá se říct, že jak stárneme, tak s námi stárne i náš vlastní Černobyl. Protože nad ním musí asi každý z nás neustále přemýšlet, pořád. Žádné jiné téma v sobě nemám tak zakořeněné jako Černobyl. Asi se dostávám k tomu, co jsem ti říkal minule – je to součást mé historie.

Poprvé ses tam dostal skrze workshop Antonína Kratochvíla.

Jaké bylo s ním pracovat? Co ti to dalo?

Antonín byl a stále je můj vzor. Jeho portréty mě fascinují a Broken Dreams – to je kniha, kterou mám v ruce snad každý den. Považuji ho za legendu, jednoho ze skutečných génů fotografie. Takové setkání s legendou se pro člověka, který nemá vypracovaný rukopis a jen v tom tápe, musí nějak podepsat. A to byl přesně můj případ. Je to vidět právě na portrétech likvidátorů, kdy jsem tápal a říkal si, jak by to asi fotil Antonín... Ten soubor se stal poměrně úspěšný, byl publikován i v cizině, ale s klidem řeknu, že ho v lásce právě nemám. Dokonce jsem si s ním zkomplikoval život, protože na něm nemohu dál pracovat - kontakty na likvidátory sice mám, ale nemohu pokračovat ve vizuálním stylu, který není můj a necítím ho. Že studenti často kopírují Kratochvílův styl vychází z jejich tvůrčí

a životní nezralosti a také z jeho charismatu. Každý si rád poslechne pochvalu a legendární „take it“ od takové osobnosti, ale málokdo si uvědomí, že Antonín je jen jeden. Mně z té závislosti pomohlo až studium ITF, protože jsem se dostal k dalším zajímavým jménům, pohledům a přístupům k fotografii. Jsem rád, že jsem jeho školou prošel, naučil mě zásadní věc - přemýšlet nad souvislostmi. Když najdu v opuštěném bytě v Pripjati knihu a vyfotografuji ji, tak jsem jen vyfotil knihu, nástroj. Ve skutečnosti je třeba hledat lidi, kteří tu knihu četli. Protože kniha se stane knihou až díky čtenáři.

Na souboru portrétů likvidátorů katastrofy, který ti cenu na Czech Press Photo, je znát ovlivnění Kratochvílovým stylem. Je těžké se jím nenechat ovlivnit? Proč myslíš, že studenti často „chyť“ jeho rukopis? Nebo je k tomu vede záměrně?

Ukázal mi cestu a - i když mi to nějakou dobu trvalo - dokázal jsem na ni vyrazit a určit si vlastní směr. Fotografie se pro mě stala formou přemýšlení nad světem a životem, ale i dozvídáním se podstatných věcí sám o sobě. Proto ho vždy budu považovat za svého zásadního učitele. Jsme stále v kontaktu a mohu s ním konzultovat moje další práce, to je k nezaplacení. Dokonce mám pocit, že když jsem se zbavil tvůrčí závislosti na něm, že mě začal daleko víc brát.

Tvé portréty likvidátorů jsou černobílé. Nyní jsi ale přešel k barvě a já vidím, že i tvůj rukopis je více „grafický“, již není tak expresivní... Byl i tento přechod k barevné fotografii snahou oprostít se od Kratochvíla? Nebo to s tím nesouvisí?

Nebylo to nic vědomého ve smyslu - musím se vymezit vůči Antonínovi. Přechod k barvě spíš souvisel s nalezením vlastní cesty a vyjádřením se. Čím jsem starší a změnily se mi hodnoty, tím méně jsem ochotný se zabývat omáčkou, jinotaji, expresivností atd. Naopak, mám ve fotografii čím dál větší potřebu minimalizovat, jít úplně na dřev a odstranit vše nepodstatné. Souvisí to pochopitelně s tím, že se nepokládám tolik za fotografa, jako za novináře.

Myslíš, že je důležité stále fotografovat dopady Černobylu? Pokud ano, proč?

Jistě, je to nutné. Černobyl je živý a dlouho ještě bude. Žije v lidech, kterých se dotkl a ovlivnil je. A oni budou dál předávat svou zkušenost, ale i geny, je to taková obrácená pyramida. Vypustili jsme džina z láhve a jemu se nechce zpátky.

Pracuješ na projektu Republika Černobyl. Co to znamená, proč tento název? Je to jen dobře znějící pojmenování projektu, nebo to má nějaký význam?

Republika Černobyl není můj autorský název, setkal jsem se s ním u běloruského lékaře Jurije Bandaževského – jednoho z největších odborníků na zdravotní dopady Černobylu

na lidský organizmus. Označil jím otrávené území, kde žijí miliony lidí bez valné šance na změnu, na útěk. Každý by měl přece mít právo žít na zdravé půdě, jíst a dýchat čistý vzduch. Jenže to území je tak obrovské a žije tam tolik lidí, že mají prostě smůlu. Republika Černobyl prostě skvěle vystihuje obludný rozměr celé katastrofy. Chápu to ještě i tak, že republika je tvořená lidmi. A tomu odpovídá mé pojetí Černobyli.

Hodláš se problémy dopadu katastrofy zabývat i dále, nebo se pro tebe jako pro fotografa blíží završení dokumentování v tomto místě a přesun k jiným tématům?

Dokud to půjde, budu tam jezdit. První čtyři roky mého života s atomovou legendou jsem uzavřel knihou Republika Černobyl. Nedopadlo to špatně, ale zatím jsem se jen rozkoukával, seznamoval se a učil chápat. Teď už vím co hledat.

Petře, jsi vystudovaný novinář, léta pracuješ jako grafik a teď i jako fotograf. Čím z toho všeho se cítíš být nejvíc?

Taková kombinace všech tří činností. Celý život se motám kolem médií, chtěl jsem se naučit všechny tři činnosti - fotku, text a grafický jazyk. Nejsem ryzí fotograf, ani novinář a - upřímně - jsem trochu nervózní z označení fotograf. Neumím si moc představit někde vystavovat, mě to neláká, nemám ty ambice a myslím, že moje fotky bez textu prostě nefungují. Asi je to tím, že k fotce jsem se dostal až na škole. A rovnou jsem publikoval v novinách. Ne proto, že bych byl tak dobřej, ale prostě to tak chodilo. Z reportáže jsem musel přivést text i fotku. Vlastně jsem nikdy v sobě neměl takové to toulání se po ulicích, nebo v přírodě atd. Takže fotografie pro mě byla součást novinářiny hned od začátku. Teď je moderní označení story teller. Nevím jak to říct v češtině. Asi fotožurnalista...? Tak to jsem já. A design? Dělán editoriaální design (časopisy) a fotoeditora. Díky tom jsem se naučil přemýšlet v mantinelech layoutu. Už když fotím, tak vždycky automaticky přemýšlím, jakou fotku ještě potřebuju, aby to fungovalo v layoutu, aby to na pár stránkách dokázalo říct příběh. Takže když fotím projekt, vždycky mám v hlavě ani ne tak kompozici, světlo atd., ale základní novinářské otázky: kdo, co, kdy, kde, jak a proč. Hodně času ale trávím přemýšlením nad designem webu, knihy, zinu protože vím, že grafický layout je naprosto základní v tom, jak prodat (distribuovat) obsah (příběh). Proto nepoužívám žádné šablony a všechno si dělám sám. Jsem z časáků prostě naučený přemýšlet nad tím, jak na omezeném prostoru časopisu říct vážný příběh. V klasické fotografii mě to omezuje, proto se necítím jako klasický fotograf, ale na druhou stranu nemám problémy udělat editaci pro novinářské soutěže.

Příloha III.

Rozhovor se synem Antonína Kratochvíla Michaelem, který s ním v roce 1996 absolvoval cestu do Černobylu jako jeho asistent

E-mail z 8. 8. 2014 (rozhovor není jazykově učen, aby nebral vyprávění na autenticitě)

V roce 1996 jsi byl s Antonínem na cestě v Černobylu, Slavutyči, Pripjati...

V té době ještě mnohem více kontaminované a nebezpečné Zóně.

Jak jsi to tehdy vnímal? Bylo to cítit na tamní atmosféře?

Připadalo ti to tam nebezpečné?

Viděla jsi film Stalker? Je to můj nejoblíbenější film. Atmosféra toho filmu přesně vystihuje moje pocity, když jsme s tátou projeli závorou do zóny. Úplné ticho, ostré světlo a takovej jiskřivej vzduch. Všechno bylo hodně kontrastní, i ten voják na bráně byl přestřenej. Bát jsem se začal hned, jak jsem vlezl do trávy a průvodce začal rvát a tahat mě pryč – prý hodně radioaktivity. Průser byl, že před tou závorou jsem do lesa vlézt mohl a byl jsem tam sakra dlouho. Asi ta závora záření zadržela. Pak jsme byli opatrní, ale stejně to asi nestačilo, protože jsme se dostali na místa, kde to krásné zářilo, Třeba pohřebiště techniky, která likvidovala požár, tam nám odešel měřák, prostě to vzdal. Nebo samotná elektrárna, tam měli nastavený měřicí rámy na maximum, aby jim to neřvalo, protože každý, kdo se tam pohyboval, zářil. Málo se ví, že elektrárna v roce 1996 ještě nebyla zavřená. Nevím, jestli vyráběla, tam nás nepustili, ale ukazovali nám druhej blok, kde taky došlo k požáru i když ne tak devastujícímu (v roce 1996 vyráběl 3. blok Černobylu stále ještě elektřinu, pozn. aut.). Vůbec to bylo zvláštní, jak ochotně nám všechno ukazovali... Třeba vesnici v zóně, kde žila retardovaná rodina. Tu nikdo zachránit nechtěl. Nevím, jak tam přežívali. Nebo rybáře, kteří chytali ryby hned vedle elektrárny, prý největší kousky na světě. Vojenskej velitel nám ukázal mapu zasažených oblastí – nejvíc to odneslo Bělorusko. Mám několik vypálených momentů v hlavě: krásná holka s uříznutejma prsama, operace dětí s rakovinou štítné žlázy..., Chlapi co uklízej radioaktivní bordel a chlastaj při tom vodku s feferonkou, protože ta prý je na radioaktivitu nejlepší. Vlaky na nádraží a loď v nádražní hale a to zkurvený ticho.

Kolik ti tehdy bylo? Musel jsi být mladý. Tátovi jsi tam dělal asistenta. To jsi tam sám tehdy opravdu nefotil? Nemrzelo tě to? Na takové místo se člověk jen tak nedostane... A jaké to bylo, být s Antonínem tři týdny na cestě? Bylo inspirativní vidět ho takhle intenzivně při práci, nebo jsi to nevnímal?

V roce 1996 mi bylo 29 a s tátou jsem v té době jezdil už 4 roky, takže jsem věděl, co se děje. Dělal jsem Toníkovi asistenta za peníze, takže kapitalismus v praxi: táta fotil, já asistoval. Byl jsem zaměstnanec, takže žádný vlastní fotky. Táta teď tvrdí, že to není pravda. Chacha – jednou jsem to zkusil a... Takže já už byl zkušenější asák a věděl jsem, jak předcházet krizím. Kromě toho tahle cesta – Černobyl, Moskva a Mongolsko byla v klidu, protože jsme měli společného nepřítele. Táta vzal na výlet kámoše z New Yorku – Švýcara a hrozného čůráka, takže jsem musel hlídat ještě „Švýcarku“, jak jsem mu říkal. A stejně ho v Moskvě přepadli... Já mu to ale říkal: Nechoď do toho parku sám!

Tvůj otec popisuje, jak jste narazili v (tenkrát ještě napuštěném) bazénu na mejdan místních inženýrů, kteří se v té kontaminované vodě normálně koupali a tvrdili, že je to v pohodě. To zní dost bizarně. Pamatuješ si to? Narazili jste na takových podivných výjevů víc?

Ta historika s inženýrama je pravdivá. To jsme se tenkrát motali po Pripjati a najednou se rozrazej dveře školy a tam stojí polonahej chlap v ručníku a řve: Co tady děláte?! Odpovídáme, že fotíme reportáž. Tohle je americký fotograf a já český asistent. A chlap na to, že je Den vítězství (bylo 9. května) a že to s nima musíme oslavit. Vejdeme dovnitř, místnost obložená nějakou gumou a tam parta chlapů v ručníkách a voják v kuchařský čepici. A už servíroval oběd – maso a brambory a vodku, hodně vodky a já jako asistent to odsral jako obvykle. Musel jsem připíjet i za tátu... Pak nás vzali k bazénu, že přej je to zdravý a taky chtěli hrát basket v tělocvičně. Zachránil nás asi průvodce, já si konec moc nepamatuju... Byla to tenkrát parta inženýrů, kteří v Pripjati měřili radioaktivitu a zkoumali, jestli by se tam nedalo zase vrátit. Na šatech měli takový malý trubičky, který měřily, kolik už dostali záření. Ty když se celý zabarvily, tak se pánové museli pakovat a už se nikdy nesměli vrátit.

Neměl jsi chuť se tam ještě někdy podívat? Hodně lidí (včetně tvého otce či tvého kamaráda Petra Tomana) se tam pořád vrací...

Já nemám potřebu se tam vracet. Mám Černobyl zažraný v hlavě, to asi ta radioaktivita... Já jsem měl fakt strach, jestli jsme nedostali víc, než je zdravo. A zároveň to byl zážitek, který se nedá s ničím srovnat, bohužel je to nepřenositelná věc. Když jsme se vrátili, táta měl nějaký potíže, mně se zase vyléčil ekzém a žaludeční vředy. Ale když moje žena čekala Mariánu, tak jsem se bál a hodně... Já vím, že teď už to není tak nebezpečný a už tam není to ticho, ale zatím mě tam nic neláká. I když, teď jsem viděl dokument, jak se tam příroda dokázala vzpamatovat. Takže až tam udělají lázně, možná vyrazím a s houfem japonských turistů budu fotit. I když ti teď vlastně mají už svůj Černobyl...

Příloha IV.

Seznam studentů Workshopů Antonína Kratochvíla v Černobyli:

Workshop I.

datum konání: 9. října – 18. října 2009

Přehled studentů / národnost či země kde žijí:

Pedro Farias-Nardi / Dominikánská republika

Robert L. Johnson / New York, USA

Jim Krantz / Chicago, USA

Ludmila Ketslakh / New York, USA

Miro Kuzmanovic / Rakousko

Paal Audestad / Norsko

Monica Strømdahl / Norsko

Michaela Hrubá / Česká republika

Petr Ovčáček / Česká republika

Petra Barth / Washington DC, USA (původem německé národnosti)

Jean Paolo Ty / Singapur

Maciek Nabrdalik / Polsko

André Liohn / původem z Brazílie žijící v exilu v Norsku

Workshop II.

datum konání: 2. dubna – 10. dubna 2010

Přehled studentů / národnost či země kde žijí:

Graham Stanley Ware / USA

Dr. Erich Mossig / Rakousko

Lukas Mossig / Rakousko

Fjona Hill / Velká Británie

Brian T. Scott / USA

Pedro Farias-Nardi / Dominikánská republika

Petr Ovčáček / Česká republika

Guido van Nispen / Nizozemí

Irene Jose Kress / Nizozemí

Maciek Nabrdalik / Polsko

Workshop III.

datum konání: 1. října – 10. října 2010

Přehled studentů / národnost či země kde žijí:

Silvia Kincses / USA

Nadia Janis / Austrálie (původem

Kian Lovett / Irsko

Angel Navarrete / Španělsko

Gerald Plattner / Rakousko

Petra Barth / Washington DC, USA (Němka)

Jim Krantz / USA

Robert L. Johnson / New York, USA

Petr Toman / Česká republika

Miro Kuzmanovic / Rakousko

Sandra Lesley Danbury / Velká Británie

Åke Eric Ericson / Švédsko

Maciek Nabrdalik / Polsko

Agnieszka Nabrdalik / Polsko (žena Macieka Nabrdalika)

Prameny:

**seznam použité literatury,
zdroje, jmenný rejstřík**

Seznam použité literatury:

ALEKSIJEVIČOVÁ, Světlana. *Modlitba za Černobyl*. Přel. Milan JUNGSMANN. Brno: Doplněk, 2002. Sociálně-ekologická edice, svazek 6. ISBN: 80-7239-082-1

FUSCO, Paul. *Chernobyl Legacy*. Magdalena CARIS. New York: de.MO, 2001. První edice. ISBN: 978-0970576804

HERBAUT, Guillaume. *La Zone: Tchernobyl*. Text Bruno MASI. Paris: Naive, 2011. ISBN: 978-2350212456.

KNOTH, Robert. *Certificate no. 000358!: Nuclear Devastation in Kazakhstan, Ukraine, Belarus, the Urals and Siberia*. Texty Antoinete de JONG. Santa Monica: Ram Distribution, 2006. ISBN: 9053305068

KOSTIN, Igor. *Chernobyl: Confessions of a Reporter*. New York: Umbrage Editions, 2006. ISBN-10: 1884167578

KRANTZ, Jim. *Homage: Remembering Chernobyl*. Natural Resources Defense Council, 2011. ISBN: 978-0-615-40792-0

KRATOCHVIL, Antonín. *Afterlife*. Munich: Bellybandbooks, 2010. Sběratelské vydání 189 výtisků s originálním tiskem signovaným autorem. ISBN: 978-3-9812498-3-5

KRATOCHVÍL, Antonín; PERSSON, Michael. *Vanishing*. New York: de.MO, 2005. ISBN: 0970576838

KRATOCHVIL, Antonín. *Broken Dream: 20 Years of War in Eastern Europe*. New York: The Monacelli Press, Inc., 1997. ISBN 1-885254-78-4

KRATOCHVIL, Antonín. *Persona / Portraits*. Praha: Slovart, 2006. ISBN 80-7209-783-0

MITTICA, Pierpaolo. *Chernobyl: The Hidden Legacy*. Texty: Naomi ROSENBLUM, Dr. Rosalie BERTELL a Wladimir TCHERKOFF. London: Trolley Press, 2007. ISBN: 978-1904563587

MOULD, R. F. *Chernobyl Record: The Definitive History of the Chernobyl Catastrophe*.

USA: CRC Press, 2000. ISBN-10: 075030670X

PERSSON, Michael. *Antonín Kratochvíl*. Praha: Torst, 2003. ISBN 80-7215-200-9

POLIDORI, Robert. *Zones of Exclusion: Pripjat and Chernobyl*. Göttingen: Steidl, 2008. ISBN: 978-38882439213.

TOMAN, Petr. *Republika Černobyl: Severní Ukrajina 2010–2014*.

Praha, vlastním nákladem autora, 2014. 1. série: limitované vydání 20 kusů.

WEBER, Donald. *Bastard Eden: Our Chernobyl*. Text Larry FROLICK.

Portland: Photolucida, 2008. ISBN: 1934334057.

Webové stránky, z kterých jsem čerpala:

<http://atomicphotographers.com>

<http://blogs.reuters.com>

<http://donaldweber.com>

<http://en.wikipedia.org>

<http://estost.photoshelter.com>

<http://gm2011.dk>

<http://mediastorm.com>

<http://viiphoto.com/>

<http://www.afterchernobyl.com>

<http://www.amazon.com>

<http://www.arthurbondar.com>

<http://www.czechpressphoto.cz>

<http://www.dsmcmillan.com/>

<http://www.guillaume-herbaut.com>

<http://www.hanavojackova.com>

<http://www.houkgallery.com>

<http://www.instituteartist.com>

<http://www.jimkrantz.com>

<http://www.magnumphotos.com>

<http://www.nabrdalik.com>

<http://www.nikkikahn.com>

<http://www.poyi.org>

<http://www.refendi.com>

<http://www.telegraph.co.uk>

<https://itunes.apple.com>

<https://www.kickstarter.com>

<https://www.opcofamerica.org>

<https://www.youtube.com>

www.archive.worldpressphoto.org

www.dailymail.co.uk

www.worldpressphoto.org

Elektronické zdroje:

BONDAR, Arthur. Shadows of Wormwood. In: *Arthur Bondar Photography* [on-line]. [vid. 2014-07-28]. Dostupné z: <http://www.arthurbondar.com/index.php/project/shadows-of-wormwood/>)

BROWN, S. Komentář ke knize. In: *Amazon* [on-line]. Zveřejněno 11. 6. 2006 [cit. 2014-07-31]. Dostupné z: <http://www.amazon.com/Chernobyl-Legacy-Paul-Fusco/dp/0970576803>

BURRI, René. In: *Magnum Photos* [on-line]. [vid. 2014-08-02]. Dostupné z: <http://www.magnumphotos.com/C.aspx?VP3=SearchResult&VBID=24PVHK48I59Q&SMLS=1&RW=1914&RH=97>

Czechpressphoto. Ročník 2011. In: *Czech Press Photo* [on-line] [vid. 2014-07-28]. Dostupné z: <http://www.czechpressphoto.cz/cz/rocniky/2011>

Czech. rep./Vaclav Vasku. In: *Est&Ost photography* [on-line]. [vid. 2014-07-20]. Dostupné z: <http://estost.photoshelter.com/portfolio/G00001c3LObTJ254>

DAILY MAIL REPORTER. Never-seen-before shots of Chernobyl nuclear disaster that cost two of the four photographers their lives. In: *DAILY MAIL* [on-line]. Poslední aktualizace 11. 5. 2012 [cit. 2014-6-27]. Dostupné z: <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2142849/Haunting-shots-Chernobyl-nuclear-disaster-revealed-true-scale-catastrophe--cost-photographers-lives.html>

David MacMillan. In: *Atomic Photographers Guild* [on-line]. [vid. 2014-07-23]. Dostupné z: <http://atomicphotographers.com/photographers/david-mcmillan/>

EFFENDI, Rena. Chernobyl: Still Life in the Zone. In: *Rena Effendi official page* [on-line]. [vid. 2014-07-30] Dostupné z: <http://www.refendi.com/#mi=2&pt=1&pi=10000&s=0&p=11&a=0&at=0>)

FEDOSENKO, Vasily. Chernobyl Graves. In: *Reuters: Photographers' blog* [on-line]. Zveřejněno 13. 5. 2011 [vid. 2014-08-02]. Dostupné z: <http://blogs.reuters.com/photographers-blog/2011/05/13/chernobyl-graves/>

FRECHES, Paul. Slavutich, a poisoned city. In: *Guillaume Herbaut oficial page* [on-line]. [cit. 2014-07-30]. Dostupné z: <http://www.guillaume-herbaut.com/en/47-slavutich/>

GM2011. 1st prize winner. In: *Gammelgaard Monochrome 2011* [on-line]. [vid. 2014-07-28]. Dostupné z: http://gm2011.dk/page.php?name=winners_pictures

Herbaut, Guillaume. Bazar: The Far West of Chernobyl. In: *Guillaume Herbaut oficial page* [on-line]. [vid. 2014-07-30]. Dostupné z: <http://www.guillaume-herbaut.com/en/bazar-the-far-west-of-chernobyl/>

Herbaut, Guillaume. Doors of Prypiat. In: *Guillaume Herbaut oficial page* [on-line]. [vid. 2014-07-30]. Dostupné z: <http://www.guillaume-herbaut.com/en/doors-of-prypiat/>

Herbaut, Guillaume. Chernobyl Riviera. In: *Guillaume Herbaut oficial page* [on-line]. [vid. 2014-07-30]. Dostupné z: <http://www.guillaume-herbaut.com/en/chernobyl-riviera/>

Herbaut, Guillaume. Nine Floors in Pripyat. In: *Guillaume Herbaut oficial page* [on-line]. [vid. 2014-07-30]. Dostupné z: <http://www.guillaume-herbaut.com/en/nine-floors-in-pripyat/>

Herbaut, Guillaume. The Black Gold of Chernobyl. In: *Guillaume Herbaut oficial page* [on-line]. [vid. 2014-07-30]. Dostupné z: <http://www.guillaume-herbaut.com/en/the-black-gold-of-chernobyl/>

Herbaut, Guillaume. Poliske: The Forgotten City of Chernobyl. In: *Guillaume Herbaut oficial page* [on-line]. [vid. 2014-07-30]. Dostupné z: <http://www.guillaume-herbaut.com/en/poliske-the-forgotten-city-of-chernobyl/>

Herbaut, Guillaume. Saturday Evenings in Chernobyl. In: *Guillaume Herbaut oficial page* [on-line]. [vid. 2014-07-30]. Dostupné z: <http://www.guillaume-herbaut.com/en/saturday-evening-in-chernobyl/>

Herbaut, Guillaume. The Zone. In: *Guillaume Herbaut oficial page* [on-line]. [cit. 2014-07-30]. Dostupné z: <http://www.guillaume-herbaut.com/en/the-zone-3/>

Institute. Guillaume Herbaut. In: ***Institute official page*** [on-line]. [vid. 2014-07-29].
Dostupné z: <http://www.instituteartist.com/filter/Guillaume-Herbaut/Guillaume-Herbaut>

KAHN, Nikki. Chernobyl: 25 Years Later. In: ***Nikki Hahn photojournalist*** [on-line].
[vid. 2014-08-04]. Dostupné z: http://www.nikkikahn.com/#/on-assignment/chernobyl--25-years-later/CHERNOBYL_01

KRANTZ, Jim. About. In: ***Jim Krantz official page*** [on-line]. [vid. 2014-07-30].
Dostupné z: <http://www.jimkrantz.com/about>

LUDWIG, Gerd. The Long Shadow of Chernobyl - a Photo Book. In: ***Kickstarter***
[on-line]. Zveřejněno 19. 2. 2014 [vid. 2014-05-25]. Dostupné z: <https://www.kickstarter.com/projects/gerdludwig/the-long-shadow-of-chernobyl-a-photo-book>

McMillan, David. The Chernobyl Exclusion Zone. In: ***David McMillan official page***
[on-line]. [vid. 2014-07-22]. Dostupné z: <http://www.dsmcmillan.com>

Mediastorm. Publications from 2006: Chernobyl Legacy by Paul Fusco.
In: ***Vydavatelství Mediastorm*** [online]. Publikováno 16. 3. 2006 [cit. 2014-07-25].
Dostupné z: <http://mediastorm.com/publication/chernobyl-legacy>

NABRDALIK, Maciek. Echoes of Chernobyl. In: ***Maciek Nabrdalik official page*** [on-line] [vid. 2014-07-30]. Dostupné z: http://www.nabrdalik.com/index.php?page=stories&subPage=menu/stories/echoes_of_chernobyl.php

NABRDALIK, Maciek. Homesick for Chernobyl. In: ***Maciek Nabrdalik official page*** [on-line]. [vid. 2014-07-30]. Dostupné z: http://www.nabrdalik.com/index.php?page=stories&subPage=menu/stories/homesick_for_chernobyl.php

NABRDALIK, Maciek. Chernobyl's Outskirts. In: ***Maciek Nabrdalik official page*** [on-line]. [vid. 2014-07-30]. Dostupné z: http://www.nabrdalik.com/index.php?page=stories&subPage=menu/stories/chernobyls_outskirts.php

NABRDALIK, Maciek. Postcards from Chernobyl. In: ***Maciek Nabrdalik official page*** [on-line]. [vid. 2014-07-30]. Dostupné z: http://www.nabrdalik.com/index.php?page=stories&subPage=menu/stories/postcards_chernobyl.php

O. P. C. of America. THE ROBERT CAPA GOLD MEDAL AWARD 2011.
In: *Overseas Press Club of America* [on-line]. Zveřejněno 2011 [vid. 2014-07-28].
Dostupné z: <https://www.opcofamerica.org/awards/robert-capa-gold-medal-award-2011>)

Photographer Paul Fusco. In: *Magnum photos* [on-line]. [vid. 2014-07-25].
Dostupné z: <http://www.magnumphotos.com/C.aspx?VP3=SearchResult&ALID=2K1HRGRQDBU&VBID=2K1HZOQPMEG91J>

Piko Zulueta. Chernobyl legacy.Paul Fusco.avi In: *Youtube* [on-line].
Nahráno 16. 3. 2011 [cit. 2014-06-30]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=AC581EeIMKg>

POYI. Feature Picture Story – Freelance/Agency – First Place. In: *Picture of the Year International* [on-line] [vid. 2014-07-29]. Dostupné z: http://www.poyi.org/68/19/first_01.php

POYI. POYI 60, Winning list: Science/Natural history. In: *Picture of the Year International* [on-line]. [vid. 2014-08-02]. Dostupné z: <http://www.poyi.org/60/01/0103.php>)

Příroda a životní prostředí, 2. cena, Václav Vašků. In: *Czech Press Photo* [on-line]. [vid. 2014-07-20]. Dostupné z: <http://www.czechpressphoto.cz/cz/rocniky/2005>

Robert Polidori. In: *Edwynn Houk Gallery* [on-line]. [vid. 2014-06-20].
Dostupné z: <http://www.houkgallery.com/artists/robert-polidori/16>. 6. 2014
[vid. 2014-06-18]. Dostupné z http://en.wikipedia.org/wiki/Robert_Polidori

ROTHBART, Michael Foster. About the Project. In: *After Chernobyl: Project by Michael Foster Rothbart* [on-line]. [cit. 2014-08-04].
Dostupné z: <http://www.afterchernobyl.com>

RUSSIA. Bryansk/Gordeyevka. Research Into Effects Of Chernobyl. Gueorgui Pinkhassov. In: *Magnum Photos* [on-line]. [vid. 2014-08-02]. Dostupné z: <http://www.magnumphotos.com/C.aspx?VP3=SearchResult&STID=2TYRYDRV0LZH>

Ukraine. Chernobyl. Gueorgui Pinkhassov. In: *Magnum Photos* [on-line]. [vid. 2014-08-02]. Dostupné z: <http://www.magnumphotos.com/C.aspx?VP3=SearchResult&STID=2S5RYDYDMMRR>

VII Photo. Donald Weber. In: *VII Photo official page* [on-line]. [vid. 2014-07-28].
Dostupné z: <http://viiphoto.com/author/donald-weber/>

VOJÁČKOVÁ, Hana. Red Balloon 86. In: *Hana Vojackova official page* [on-line].
[vid. 2014-06-15]. Dostupné z: <http://www.hanavojackova.com/Red-Balloon-86>

WEBER, Donald. Bastard Eden Our Chernobyl. In: *Donald Weber official page*
[on-line]. [vid. 2014-12-07]. Dostupné z: <http://donaldweber.com/post-atomic/bastard-eden-our-chernobyl/>

WEBER, Donald. Chernobyl Riviera. In: *Donald Weber official page* [on-line].
[vid. 2014-12-07]. Dostupné z: <http://donaldweber.com/post-atomic/chernobyl-riviera/>

WEBER, Donald. Post-atomic. In: *Donald Weber official page* [on-line].
[vid. 2014-12-07]. Dostupné z: <http://donaldweber.com/post-atomic/>

WEBER, Donald. Stalker. In: *Donald Weber official page* [on-line]. [vid. 2014-12-07].
Dostupné z: <http://donaldweber.com/post-atomic/stalker/>

Wikipedia. Paul Fusco (photographer). In: Wikipedia: *The Free Encyclopedia*
[on-line]. Poslední aktualizace 9. 7. 2014 [vid. 2014-7-25]. Dostupné z: [http://en.wikipedia.org/wiki/Paul_Fusco_\(photographer\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Paul_Fusco_(photographer))

Wikipedia. Robert Polidori. In: *Wikipedia, The Free Encyclopedia* [on-line].
Poslední aktualizace 16. 6. 2014 [vid. 2014-06-18]. Dostupné z http://en.wikipedia.org/wiki/Robert_Polidori

Wildlife thrives at Chernobyl. In: *The Telegraph* [on-line]. [vid. 2014-08-02].
Dostupné z: <http://www.telegraph.co.uk/earth/earthpicturegalleries/4944501/Wildlife-thrives-at-Chernobyl.html>

WPP Archive. Donald Weber. In: *Archive – World Press Photo* [on-line]. [vid. 2014-12-07].
Dostupné z: http://www.archive.worldpressphoto.org/search/layout/result/indeling/detailwpp/form/wpp/q/ishoofdafbeelding/true/trefwoord/photographer_formal/Weber%2C%20Donald

WPP Archive. Igor Kostin. In: *Archive – World Press Photo* [on-line].
[vid. 2014-06-26]. Dostupné z: http://www.archive.worldpressphoto.org/search/layout/result/indeling/detailwpp/form/wpp/start/1/q/ishoofdafbeelding/true/trefwoord/photographer_formal/Kostin%2C%20Igor?id=wpp%3Acoll%3Adat6319

WPP team. People: Valery Zufarov. In: *World Press Photo* [on-line].
[vid. 2014-06-26]. Dostupné z: <http://www.worldpressphoto.org/people/valery-zufarov>

Článek v novinách:

VAŠKŮ, Václav. Prázdniny v Černobyli. *Hospodářské noviny*. 25. 9. 2013, s. 20.

Rozhovory:

Rozhovor autorky s *Petrem Tomanem*, e-mail 28. 7. 2014 a skype 7. 8. 2014

Rozhovor autorky s *Václavem Vašků* z 14. 7. 2014, Praha

Rozhovor autorky a Václava Vašků s *Antonínem Kratochvílem* z 27. 7. 2014

Rozhovor autorky s *Michaelem Kratochvílem*, email z 8. 8. 2014

Seznamy studentů workshopů A. Kratochvíla – zdroj

Seznamy studentů (jména a národnost/země kde žijí) workshopů v Černobyli Antonína Kratochvíla mi poskytl *Václav Vašků*, který se podílí na jejich organizaci a asistenci Antonínu Kratochvílovi při jejich konání.

Jmenný rejstřík:

A

Adams, Ansel	142
Alexijevičová, Světlana	103
Audestad, Paal	108, 109, 132, 145, 155, 165

B

Bandaževský, Jurij	162
Barth, Petra	165, 166
Birgus, Vladimír	118
Bondar, Arthur	73, 116, 117, 121, 145
Brimbergová, Sisse	119, 120
Burri, René	119, 120

D

Danbury, Sandra Lesley	166
------------------------------	-----

E

Effendi, Rena	89, 124, 125
Ericson, Ake Eric	109, 166

F

Farias-Nardi, Pedro	108, 165, 166
Fedošenko, Vasilij	119, 123
Foster, Rothbart Michael	118, 122
Freches, Paul	92, 93
Frolick, Larry	79, 80
Fusco, Paul	38, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 79, 82, 117, 145, 149, 153, 154

H

Halleux, Alain de	100
Herbaut, Guillaume.....	88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 146, 159
Hill, Fjona	166
Hrubá, Michaela.....	108, 165

J

Janis, Nadia	166
Johnson, Robert L.....	165, 166
Jong, Antoinette de	69, 70, 71, 72, 73, 74
Jung, Carl Gustav	101

K

Kahn, Nikki	128
Ketslakh, Ludmila.....	165
Kincses, Silvia	166
Knoth, Robert.....	68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 79, 101
Kostin, Igor	18, 19, 20, 21, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 145
Krantz, Jim	108, 142, 143, 154, 165, 166
Kratochvíl, Antonín.....	16, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 99, 100, 101, 102, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 130, 131, 132, 134, 138, 142, 145, 146, 147, 149, 151, 154, 157, 160, 161, 163, 165
Kratochvíl, Michael.....	51, 52, 107, 147, 149, 150, 163
Kress, Irene Jose.....	166
Kuzmanovic, Miro.....	165, 166

L

Lamorisse, Albert.....	126
Liohn, André Garcia de Oliveira	131, 155, 165
Lovett, Kian	108, 166

Ludwig, Gerd.....36, 37, 38, 39, 40, 41, 89

M

McMillan, David.....102, 114, 115, 116, 145

Milach, Rafal89

Mossig, Erich.....165

Mossig, Lukas.....165

N

Nabrdalik, Agnieszka.....166

Nabrdalik, Maciek108, 109, 132, 134, 135, 136, 137, 145, 154, 165, 166

Navarrete, Angel.....166

Nesnidal, Petr.....100

Nispen, Guido van.....166

O

Ovčáček, Petr.....165, 166

P

Pinkhassov, Gueorgui.....117, 118, 122

Polidori, Robert.....60, 61, 62, 63, 82, 89, 91, 116, 145, 153

Plattner, Gerald.....166

Proulx, Denise.....100, 101

R

Rasskazov, Anatolij18, 19, 23, 35

Ray, Raghu101

Repik, Vladimír18, 19, 23, 30, 31, 32, 33

S

Scott, Brian T.....	166
Strømdahl, Monica.....	165
Ščerbak, Jurij.....	102
Štreit, Jindřich.....	138

T

Tarkovskij, Andrej.....	81, 117
Toman, Petr	93, 108, 109, 117, 132, 138, 139, 140, 141, 145, 147, 155, 157, 164, 166
Ty, Jean Paolo.....	108, 165

V

Vašků, Václav.....	50, 51, 52, 53, 54, 59, 98, 99, 100, 101, 110, 111, 112, 113, 131, 132, 133, 134, 145, 149, 150, 153, 154
Vojáčková, Hana.....	126, 127, 146

W

Wágner, Martin	53
Ware, Graham Stanley	163
Weber, Donald	78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 89, 91, 117, 146, 153

Z

Zufarov, Valerij.....	18, 19, 22, 34
-----------------------	----------------

